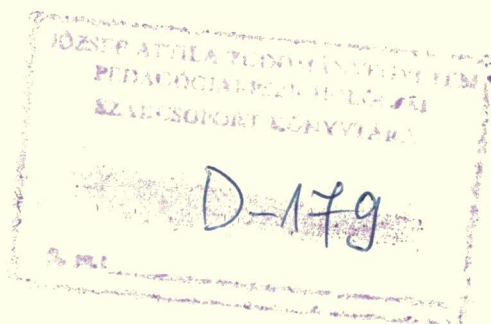

Doktori Értekezés

Rizner Dezső

A CSALÁDMODELL SZEREPE AZ ÁLLAMI NEVELŐÖTTHONOKBAN
ÉLŐ GYERMEKEK NEVELÉSÉBEN

Pécs, 1978.

T A R T A L O M J E G Y Z É K

oldal

BEVEZETÉS

A dolgozat tárgya, koncepciója, a felhasznált módszerek	1
1. AZ INTÉZMÉNYES ÁLLAMI GYERMEKVÉDELEM KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE	5
1.1. Az intézményes és állami gyermekvédelem előtti korszak	7
1.2. A gyermekvédelem alakulása Magyarországon	12
1.3. Gyermekvédelmi tevékenység Tanácsköztársaság idején	16
1.4. A gyermekvédelem alakulása a Tanácsköztársaság bukásától a felszabadulásig	17
1.5. A gyermek és ifjúságvédelem, a bentlakásos gyermekotthoni hálózat alakulása a felszabadulástól napjainkig	18
2. A CSALÁDI NEVELÉS JELENTŐSÉGE A GYERMEK SZEMÉLYISÉGJEGYEINEK FEJLESZTÉSÉBEN	29
2.1. A családi nevelés fontosabb tartalmi jegyei, módszerei	35
2.2. A család szervezetében bekövetkezett változások és ezek jellemző vonásai	39

3. A CSALÁDI ÁRTALMAK ÉS MÁS TÉNYEZŐK SZEREPE A GYERMEKEK ÁLLAMI OTTHONBA KERÜLÉSÉNél	45
4. EURÓPAI EREDMÉNYEK ÉS TÖREKVÉSEK A CSALÁDI MODELLRE ÉPÍTETT GYERMEKFALUK SZERVEZÉSÉBEN	53
4.1. A főkéés országok jelentősebb kezdeményezé- sei, eredményei, a Kínderndorfok fontosabb tipusai.	53
4.2. A szocialista országokban folyó családmodell kísérletek	63
5. A RENDEZETLEN CSALÁDI KAPCSOLATOK MEGNYIL- VÁNULÁSAI A NEVELŐ OTTHONOKBAN ÉLŐ GYER- MEKEK MAGATARTÁSÁBAN	66
5.1. A személyiségfejlődés főbb szakaszai	68
5.2. A rendezetlen családi kapcsolatok meg- nyilvánulásainak bemutatása indirekt és direkt felmérések alapján	73
6. HAZAI TÖREKVÉSEK A CSALÁDMODELL KIALAKI- TÁSÁRA, JAVASLATOK TOVÁBBFEJLESZTÉSÜKRE	108

A CSALÁDMODELL SZEREPE AZ ÁLLAMI NEVELŐÖTTHONOKBAN ÉLŐ
GYERMEKEK NEVELÉSÉBEN

Felnövekvő ifjúságunk magatartásának, nevelésének számos kérdése foglalkoztatja közvéleményünket. Csaknem naponta olvasunk a sajtóban, hallunk a rádióban és a televízióban a nevelés különböző területein jelentkező, ifjúságunkat érintő problémákról. Állami, társadalmi, politikai szervezeteink munkájában is előtérbe kerültek az ifjúságpolitikai kérdések, a nevelőmunka különböző területein az ifjúságkutatás kialakuló hálózata siet az iskola, a pedagógus társadalom segítségére.

Az emberiség történetének kezdete óta az ifjúság nevelésében, formálásában egyik döntő tényező volt a család, amelynek pozitív, vagy negatív szerepe erősen érződik ifjúságunk minden megnyilvánulásában.

Az 1971-ben megjelent Ifjúsági Törvény első ízben egyértelműen megfogalmazza: "Az ifjúság felnevelése, a róla történő gondoskodás elsősorban a szülők kötelessége. A szülők felelősek gyermekeik testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséért. Ennek feltételeit mindennekelőtt a családban kell biztosítani!" /Törvény az Ifjúságról, 1971. IV./

Sajnos sok esetben a szülők nem biztosítják gyermekeik részére azokat a feltételeket, amelyek személyiségük harmonikus fejlődését elősegítik, sőt sok esetben a fejlődést éppen

a "családi"-légkör gátolja. Nagyon sok gyermek a környezeti ártalmak miatt sodródik az utcára, válik bűnözővé, sérül meg a lelkiivilága.

1957 óta foglalkozom gyermek és ifjúságvédelemmel. Már főiskolás koromban részt vettem a Pécs Városi-Járási Rendőrkapitányság Gyermek és Ifjúságvédelmi Csoportjának munkájában, mint KISZ aktivista. E területen szerzett élményeimről, tapasztalataimról írtam "Az általános iskolás korú fiatalok deviáns viselkedésének pedagógiai, pszichológiai problémái" című egyetemi szakdolgozatomban. Ekkor bővítettem ki kapcsolataimat Fejér-, Tolna-, Győr-Sopron-, Baranya megye Ifjúságvédelmi csoportjával.

Dolgozatom anyagának gyűjtése közben a különböző esettanulmányok vizsgálatánál sok esetben tapasztaltam, hogy a büntettek mögött a rendezetlen családi élet húzódik meg.

Eset- és környezettanulmányaim kapcsán többször megfordultam az állami nevelőintézetekben is, ahol a nevelő munka különböző területeit tanulmányoztam. Érdekelt, hogyan alakul azoknak a gyermekeknek az élete, akiket a bírói döntés juttatott az otthonokba deviáns viselkedésük miatt. Mennyiben és milyen módszerekkel pótolják a családi élet melegét, a szülői szeretetet, a gondoskodás hiányát.

Szerencsére a nevelőotthonokba került gyermekek túlnyomó többsége nem jutott el a bűnözésig, de csaknem valamennyi lelkiileg sérült.

Látogatásaim alkalmával láttam, tapasztaltam, hogy az intézetekben megindult egy nemes kezdeményezés a család szerepének, funkciójának pótlására. Különböző családmodellekkel

kísérleteznek. Nagyon érdekelt, hogy e modellek miben térnek el egymástól, melyek a közös problémák, hogyan funkcionálnak és milyen a nevelésben betöltött szerepük.

Ezért választottam disszertációm témájaként az állami nevelőotthonokban folyó nevelés egy részterületét a "családmodell" problematikáját, ami újszerű, nehéz, de szép feladat!

Disszertációm témaválasztásában motivált az is, hogy ebben az évben van a 100. évfordulója az 1877. XX. törvény-cikk megjelenésének, amely először foglalja írásba Magyarországon az árvák gyámságának problematikáját és ugyancsak 100 éve alakult, szerveződött országos szövetséggé a Gyermekbarátok Egyesülete is. 1977-ben ünnepli a Fóti Gyermekváros létrejöttének 20. évfordulóját. E 20 év ugyan történelmi szempontból nem nagy idő, de ez az évforduló bizonyítja, hogy világviszonylatban is elismerésre méltó eredményeket értünk el a gyermekvédelem területén elméletben és annak gyakorlati megvalósítása terén egyaránt, amire méltán büszkék lehetünk.

Disszertációm összeállításakor behatóan tanulmányoztam a nevelőotthonok történetével, vezetésével foglalkozó szakirodalmat, folyóiratokat. De fontos forrásmunkaként szerepelt saját tapasztalatom, amit a nevelőotthonokban eltöltött idő alatt szereztem. Résztvettem órákon, különböző foglalkozásokon, játékos együttléteken. A témához szükséges felmérések zömét én végeztem el, de munkámhoz nagy segítséget kaptam az intézetek vezetőitől, nevelőitől is.

Kutató és felmérő munkánkat elsősorban a következő gyermekvárosokban illetve nevelőotthonokban végeztük:

Fót - Gyermekváros,

Komárom - Dobi István Gyermekváros,

Pécs - Állami Nevelőotthon,

Bakóca - Állami nevelőotthon,

Bükkösd - Állami Nevelőotthon.

A disszertációnk készítéséhez a következő módszereket
használtuk fel:

1. Személyes beszélgetést, /interjú/ explorációt /kikérdezés/
folytattunk a különböző nevelőotthonokban élő gyermekek-
kel, nevelőkkel,
Ezt a módszert elsősorban azért alkalmaztuk, hogy közvet-
len kapcsolatot teremthessünk a vizsgálatokba bevont gyer-
mekekkel és nevelőkkel. E módszer segítségével szeretnénk
volna választ kapni arra, hogy a vizsgált problémáról a
gyermekek, nevelők hogyan vélekednek.
2. Írásos /kérdőív/, rajzos felmérést végeztünk, több csoport-
ban, kis közösségben.
Az írásos, kérdőíves felméréssel a gyermekek érzelmi éle-
tére, a szülőkhöz, társaikhoz való viszonyukra kérdeztünk
rá. Ugyancsak írásokban kértünk választ a nevelőotthoni
kötődésükre is. A kérdések megfogalmazásánál, összeállít-
tásánál arra ügyeltünk, hogy azok lényegre mutatók legye-
nek és a válaszok megadása is egyszerűen, tömören megtör-
ténhessen. A rajzos feladatok elvégeztetésével a gyermek-
nek a családban átélt élményére, a családban elfoglalt
szerepére vártunk választ.

3. Nagy számú, gyámhatóság által felvett jegyzőkönyvet, személyi anyagot tanulmányoztunk át, részt vettünk több eset- és környezettanulmányon.

A gyermek személyi anyagának és környezetének megismerését azért tartottuk fontosnak, hogy az írásos, rajzos válaszaikat, azok realitását ellenőrizni tudjuk. De szükségesnek tartottuk az esettanulmányozást azért is, hogy közelebb kerülhessünk azokhoz a problémákhoz, amelyekről a disszertációinkban szólunk.

4. A különböző vizsgálati módszerekkel gyűjtött információkat mennyiségileg feldolgoztuk és minőségileg értékeltük.

1. AZ INTÉZMÉNYES ÉS ÁLLAMI GYERMEKVÉDELEM KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

Ahhoz, hogy a jelenleg működő és az általunk vizsgált nevelőotthonokban folyó nevelés problematikájával, a családmodellek szerepével, a nevelőotthonok megváltozott funkciójával foglalkozhassunk szükségesnek tartjuk az elhagyott gyermekekkel való törődés rövid történeti áttekintését.

A történeti folyamatok vizsgálatán keresztül nyílik mód arra, hogy nyomon kövessük azt a fejlődést, amit e területen elértünk, hogy napjainkban gyermekotthonainknak már nemcsak a gyermekek ellátása a célja, hanem egyre nagyobb hangsúlyt kap az otthonokban folyó nevelő-munka segítése, elemzése is.

A környezeti ártalmaknak kitett gyermekekkel való foglalkozás, az intézményes gyermekvédelem történetének vázlatos rövid, didaktikai szempontból is helytálló összefoglalása nem könnyű feladat.

Nehézséget jelent ez azért is, mert tulajdonképpen intézményes gyermekvédelemről csak az 1900-as évektől beszélhetünk. Nehézzé teszi e kérdés tanulmányozását az is, hogy jól elhatárolt, egyes történelmi időszakokra jellemző gyermekvédelmi tevékenységről nem is igen beszélhetünk.

Mégis az egyes történelmi korszakok alakulását és a gyermekekkel foglalkozó tevékenység többé-kevésbé jellemző vonásait figyelembevéve az alábbi felosztás látszik célszerűnek:

- 1.1. Az intézményes és állami gyermekvédelem előtti korszak
- 1.2. A gyermekvédelem alakulása Magyarországon
- 1.3. Gyermekvédelmi tevékenység a Tanácsköztársaság idején
- 1.4. A gyermekvédelem alakulása a Tanácsköztársaság bukásától a felszabadulásig
- 1.5. Gyermek- és ifjúságvédelem, a bentlakásos gyermekotthoni hálózat alakulása a felszabadulástól napjainkig.

A történeti áttekintésnél elsősorban a gyermek és ifjúságvédelem területén megjelent szakirodalomra támaszkodtunk.

1.1. Az intézményes és állami gyermekvédelem előtti korszak

Már a történelem legrégibb időszakában is találunk olyan törekvéseket, melyek a gyenge, nyomorék, elhagyott és szegény gyermekekkel kapcsolatos problémák megoldását célozták. Jóllehet e törekvéseket, eljárásokat nem lehet gyermekvédelmi tevékenységnek tekinteni még akkor sem, ha a mai szemmel nézve drasztikus és kegyetlen intézkedéseknek, rendszabályoknak végső fokon az volt a céljuk, hogy a nyomorék, fogyatékos, elhagyott gyermekek szenvedését halállal "enyhítsék", illetve megszabadítsák a társadalmat a fent említett gyermekek okozta terhektől. E szemlélet következményeként kegyetlen törvények honosodtak meg, Görögországban és Rómában. Lükurgosz törvénye szerint a gyermek megszületése után közvetlen határozni kellett annak élete vagy halála fölött. A gyenge, nyomorék vagy életképtelennek látszó gyermeket a Taügetosz hegyéről ledobták. Kegyetlen szokás volt az is, hogy az újszülött csecsemőt születése után közvetlenül percekig a víz alá nyomták, s ha az gyengének bizonyult a folyóba dobták.

Solon törvényei szerint az újszülött gyermeket apja lába elé kellett helyezni. Ha az apa a gyermeket a karjaiba emelte, életben maradt, ha hátatfordított a csecsemőnek, akkor megölték, jobb esetben "kitették" őt.

A kitevésre akkor került sor, ha a szülők nem óhajtották gyermekük halálát, de a felnevelésével járó terheket sem voltak hajlandók vállalni.

A kitett gyermek sorsa így is megpecsételődőtt, hiszen

az útkereszteződésekben, piacokon, kikötőkben talált gyermekek annak rabszolgájává váltak, akik felnevelték őket.

De a kitevés más népeknél is szokásban volt! Így pl.: Izlandban a szegények gyermekeit kidobták vagy megölték. Grönlandban, ha az anya meghalt, a csecsemőt megölték, hogy az árvaság nyomorától megmentse. A régi skandinávok és normannok a törvénytelen gyermekeket rabszolgákkal vízbefojtatták. Ha pedig egy rabszolga szülő meghalt, életben maradt gyermekeit megölték és egy sírba helyezték vele. Csupán három népről tudunk, ahol a gyermekek kitevését bűnnek tartották. Halállal büntették Thébében azokat a szülőket, akik a gyermeküket elhagyták. A régi germánoknál ugyancsak bűn volt a gyermek megölése. Izraelben az volt a szokás, hogy a zsinagógák környékén hagyták el a kitevésre szánt gyermekeket, akiket a hitközségek összeszedtek és felnevelésükről gondoskodtak. Ezeket a gyermekeket - ha felnőttek - viszont a hatodik nemzedékig minden polgári jogból kizártak.

De a kegyetlenkedés más formáival is találkozunk az ókorban. Ismert ebből az időszakból az isteneknek való gyermekáldozat. Tették ezt az isteneknek hálából, vagy éppen engesztelésükre.

Időszámításunk után 102-103 körül lelhető fel az első emlék, amely arról tanúskodik, hogy Trajánusz uralkodása alatt Rómában 5 ezer árva gyermeket neveltek császári adományból. Antonius uralkodása alatt 500 elhagyott gyermek számára biztosítottak nevelési lehetőséget. Spanyolországban a "Gueri Juncini" alapítvány foglalkozott az elhagyott gyermekek ügyével.

A kereszténység elterjedésének első időszaka sem hozta meg e tekintetben azt a változást, melyet a vallási törvények alapján várhattunk volna. Az irgalmasság, az alamizsnálkodás, a felebaráti szeretet mindaddig üres szavak maradtak csupán, amíg a nagy birodalmak trónjaira keresztény uralkodók nem kerültek.

Nagy Konstantin már uralkodása kezdetén foglalkozott a szegény gyermekek sorsával, az elhagyott gyermekek részére menedékházakat nyitott, a szegénysorsú szülőket segélyben részesítette, a házasságon kívül született gyermekek részére különböző templomokban bölcsőket állíttatott fel, hogy a megtevédt nők azokban helyezhessék el gyermekeiket, hogy mentesülhessenek a megvetéstől, szégyentől.

Utódai, különösen Valens, Gratian és Justinian szigorú törvényekkel tiltották és büntették a gyermekkitevést. Az egyház az arbesi zsinat /336/ határozataiban megújította a gyermekkitevőkre szabott büntetéseit. Más zsinatok pedig az elhagyott gyermekek gondozását szabályozták. Így jöttek létre a különféle "irgalmas" intézetek, nevezetesen az árvák házai, a menhelyek és a lelencházak.

315-ben több itáliai városban fellendült az akkor gyermekmentésnek nevezett mozgalom. Az első lelencházat Datheus alapította 785-ben.

Nagy Károly is több törvényt alkotott és adott ki a szegény gyermekek sorsának megsegítésére. Hasonló intézkedéseket találunk a longobárdok, az angolszászok, a nyugati gótok és germán törzseknél, ahol a csecsemők kitevése vagy megölése halálbüntetés terhe mellett tilos volt.

A későbbi századokból alig maradt fenn olyan írásos hagyaték, amelyekből az árva és elhagyott gyermekekről való gondoskodásra, annak módozataira következtetni tudnánk. A középkorban elszórtan a hitközségek foglalkoztak az árvák felnevelésével. Az elhagyott gyermekek élete továbbra is sivár maradt, nagyon sokan meghaltak, vagy fiatal koruktól jobbágy-sorsra jutottak.

A XIII-XIV. századból fennmaradt emlékek arra engednek következtetni, hogy a gyermekeket két csoportra osztották, normálisokra és abnormálisokra. Az utóbbi csoportba tartoztak az elhagyott, árva, fogyatékos és elmebeteg gyermekek is, míg az első csoportot a rendezett családi körülmények között élő egészséges gyermekek alkották.

Rómában 1597-ben szeretetházba gyűjtötték össze a csavargó és züllött gyermekeket.

1604-ben Hamburgban árvaházat alapítottak. Ezen intézmények munkájáról nem sokat tudunk, a fennmaradt írások azonban arra engednek következtetni, hogy az akkori gondoskodás lényege az elhagyott, csavargó, szegénysorsú gyermekek társadalmon kívül helyezése volt.

Franciaországban 1638-ban nyitották meg az első lelencházat. Az elhagyott gyermekek ügyével intézményesen 1791-ben foglalkoztak először. A forradalmi alkotmány kimondta, hogy az elhagyott gyermekek részére általános nevelőintézetet kell létrehozni. A konvent 1793-ban továbbfejlesztette az előző törvényt és kimondta, hogy a gyermekek testi és szellemi nevelése a nemzet kötelessége. 1811-ben újrászervezték a párizsi nagy lelencházat.

Korának kiemelkedő pedagógusa J.H.Pestalozzi /1746-1827/.

Életét az elhagyott, árva gyermekek felemelésére szentelte. A francia forradalom és a svájci Helvét Köztársaság bukása után megnőtt az árván maradt, csavargó gyermekek száma. Részükre szervezte Pestalozzi stansi intézetét, ahol a gyermekekről való gondoskodást összekapcsolta a neveléssel, oktatással. Miután a stansi intézetét elvették, /Katonai Kórház céljára/ 1800-ban Burgdorfban, majd 1805-ben Yverdonban alapít intézetet. Ezekben az intézetekben a szegény és elhagyott gyermekek mellett módosabb szülők gyermekei is helyet kaptak. Pestalozzi ezekben az intézetekben kifejtett pedagógiai tevékenységével világhírűvé vált. Fő nevelési célkitűzéseit így lehetne megfogalmazni: "a tanulók szellemi kiművelése, ... hivatásra és önállóságra nevelés, erkölcsi önállóságuk erősítése." /Nagy János 1974./

Életének végső célja a szegények intézetének megvalósítása volt. E nemes célkitűzésének megvalósításához támogatást nem kapott.

Pestalozzit töretlen pedagógiai hitvallása, az elhagyott gyermekek felneveléséért folytatott küzdelme korának legnagyobb nevelői közé emelte.

Ausztriában 1784-ben alapították a bécsi lelencházat, ahol évenként mintegy 20 ezer gyermeket vettek fel és adtak ki dajkaságba. E lelencházban évenként 5-600 magyar gyermeket is gondoztak. Az ausztriai lelencházak és menhelyek kivétel nélkül jótékonyági egyesületek kezében voltak.

Angliában szintén közadakozásból gondoskodtak az elhagyott gyermekek sorsáról, így létesítettek számos intézményt is. 50-60 ezer gyermeket neveltek családias jellegű intézetek-

ben. Egy "családhoz" 14-15 gyermeket helyeztek el, ez volt az intézeti nevelés szervezete.

A francia forradalom után, a forradalom és több más tényező hatására a polgárság Európa-szerte többször napirendre tűzte az elhagyott gyermekek ügyének rendezését. Komolyabb változás mégis csak a 19.század végétől következett be.

1.2. A gyermekvédelem alakulása Magyarországon

Hazánkban a gyermekvédelmi tevékenység - a többi országhoz hasonlóan - az árvák ügyeinek rendezésével kezdődött.

I.József 1711-ben rendeletben szabályozta a vagyonos árvák helyzetét olymódon, hogy azok mellé úgynevezett tutorokat állított. Ismeretes egy másik, 1724-ben keletkezett királyi rendelet is, melynek értelmében minden község köteles saját szegényeiről gondoskodni. 1826-ban felállították az "árva comissiót", amelynek értelmében az árvák mellé gyámatyákat rendeltek. Az 1870. évi XVII. törvény alapján pedig megválasztották az első árvaszékeket.

A fenti törvények azonban zömmel a vagyonos árvák sorsával foglalkoztak és elsősorban vagyoni jogi kérdéseket voltak hivatottak védeni.

A kifejezetten rászoruló szegény sorsú gyermekekkel első ízben az 1876. évi XIV. törvénycikk foglalkozott. Ennek a 40. §-a a következőket állapítja meg: "A község gondoskodik a vagyontalan hülyék, süketnémák, vakok, nyomorékok, lelencek és dajkaságba adottak orvosoltatásáról és eltartásáról."

A gyermekvédelem szempontjából többet jelentett az a tö-

rekvés, mely részben a faluközösségek, részben a városok részéről nyilvánult meg. E törekvésnek az volt a lényege, hogy e települések saját hatáskörükben és lehetőségeikhez képest igyekeztek megoldani "nyomorultjaik" sorsát.

Az egyház elsősorban az árvavédelemmel kapcsolatban fejtette ki gyermekvédelmi tevékenységét. Az első egyházi árvaházakat Nemescsón /1741-ben/ és Kőszegen /1749-ben/ létesítették. A következő évtizedekben még több árvaházat, szegényházat létesítettek, elsősorban közadakozásból. 1870-ben létrehozták a budapesti Gyermekmenhely Egyesületet, 1885-ben a Fehér Kereszt Lelencház Egyesületet. 1887-ben a Gyermekbarátok Egyesülete országos egyesületté alakult. A Gyermekvédő Egyesületet 1889-ben alapították. 1889-ben már 105 szeretetház működött kb. 2000 gondozottal.

További fejlődést jelentett az 1877-ben kiadott XX. törvénycikk, amely az árvák gyámságának vagyoni jogi kérdéseit szabályozta. A szegény gyermekek védelme az általános szegényellátás keretein belül történt, s a munka színvonala is ennek megfelelő volt.

Mindezek ellenére a 19. század utolsó évtizedéig szervezett gyermekvédelemről nem beszélhetünk. Mint ahogyan az ókori, középkori és újkori kezdeményezések sem merítik ki a gyermekvédelem fogalmát, úgy ezek a kezdeményezések is megmaradtak a "szegényügyi adminisztráció" szintjén.

A 19. század végén, a kapitalista társadalom kialakulásával járó új életforma számos új gyermekvédelmi problémát vetett fel. A kapitalizmus térhódításával a munkásosztály helyzete egyre kilátástalanabb lett.

A fokozódó nyomor, a sokféle népbetegség terjedése, a fiataalkorúak sokaságának következményes elzüllése, olyan feladatokat jelentett, amelyeket az alakulóban lévő, kellő anyagi bázissal nem rendelkező intézmények nem tudtak megoldani. Ilyen körülmények között t mindenképpen előrelépést jelentett az 1898. évi XXI.tc. mely kinyilvánítja, hogy az állam a talált, - valamint a hatóságilag elhagyottnak nyilvánított gyermek után a felmerülő költséget 7 éves korig az országos betegellátási alapból fedezi.

A bűnözések növekedése szükségessé tette az úgynevezett javítóintézetek létrehozását is. Ezért 1884-ben Aszódon fiúk és 1890-ben Rákospalotán leányok számára létesítettek javító intézeteket.

A gyermekvédelem területén mutatkozó igyekezetet tükrözte az 1901. évi VIII. tc., mely az állami gyermekmenhelyekről intézkedik. E törvény hétéves korban jelöli meg azt a határt, ameddig a gyermekvédelem állami feladatnak tekinthető. Viszont már az 1901. évi XXI. tc. a 7 éven felüli gyermekek gondozásáról intézkedik oly módon, hogy amennyiben más intézetben a 7 év feletti gyermekek nem helyezhetők el, 15 éves korukig az állami gyermekmenhelyek kötelékében maradhatnak.

E rendeletek mindenképpen a gyermekvédelem megerősítését szolgálták, de többnyire azonban csak részletproblémákat oldottak meg. Továbbra is megoldhatatlan maradt az erkölcsi züllés veszélyének kitett és a züllött életmódot folytató fiatalok problémája.

A gyermekvédelem új pillérét jelentette a Gyermekvédő Liga, amely 1906-ban alakult. Fő célja a biztonságos gyermekvédelmi alap létesítése, melynek bevételeiből a gyermekvédelem

kiadásait, szükségleteit fedezni lehet.

A Gyermekvédelmi Liga tevékenységét számos újonnan létrehozott intézmény fémjelezte, mint a rákoskeresztúri fiúotthon, a kőbányai leányotthon vagy a soproni, nagyszőlősi fiúnevelőintézet. Kolozsvárott és Szegeden inasotthont alapítottak. 1908-ban a Liga több mint 1400 gyermeket gondozott és 9 intézetet tartott fenn.

Ebben az időben a gyermekvédelem szerteágazó tevékenységét az Országos Patronázs Szervezet fogta össze. E szervezet kettős céljáról, feladatáról Kun Béla ezeket írta: "Közreműködni a pártfogásba vettek lelki átalakítására, másrészt előkészíteni a szerencsétlen elhagyottaknak /pl. züllésnek kitett árváknak/ és azoknak, akik elbuktak, de felemelkedni óhajtanak a munkás társadalomba való átmenetét. Ennek a munkának fő ismérvei: atyai pártfogó gondoskodás, könyörületes felebaráti oltalom, önzetlen jótékony szeretet, de egyúttal a pártfogásba vettek állandó becsületes munkára szorítása." /Kun Béla, 1905./

A gyermekvédelemben az 1905. év az 1914. közötti időszakot a fellendülés jellemezte. Ez elsősorban a Gyermekvédő Liga tevékenységéből fakad. A Liga mozgósította az ország népét a közadakozásra. Így fokozatosan kialakult - az állami mellett - a karitatív jellegű gyermekvédelmi hálózat is. Jelenlős tény az, hogy ebben az időben már közel 60 ezer gyermek gondozását látták el.

1.3. Gyermekvédelmi tevékenység a Tanácsköztársaság idején

A Tanácsköztársaság a gazdasági, politikai élethez hasonlóan a gyermekvédelem területén is súlyos örökséget vett át. Rövid fennállása alatt mégis évtizedes elmaradásokat pótolta, számos intézkedésével hathatós segítséget nyújtott a gyermeeknyomor, az elhagyottság következményeinek felszámolásához.

A Tanácsköztársaság igyekezett a legsürgetőbb gyermekvédelmi problémákat megoldani. A Forradalmi Kormánytanács a XXI. számú rendeletével kimondta, hogy a gyermekvédelem állami ügy! Sürgősen intézkedett a közel 130 ezer éhező, otthon nélkül maradt, nyomorgó gyermek sorsáról. Felemelték az özvegyek, árvák járadékait, a nevelőszülők nevelési díját pedig tízszeresére emelték. Létrehozták az Országos Iskolai Gyermekekvédelmi Központot, amelynek fő feladatát a prevencióban jelölték meg. Elrendelik a "törvénytelen gyermek" megkülönböztetés eltörlését. Intézkedés születik az anya- és csecsemővédelemre. Elrendelik a Gyermekügyi Bizottságok megszervezését, városon és falun egyaránt! E bizottságok feladata volt az elhagyott, a testi vagy erkölcsi romlásnak kitett gyermekek felkutatása és a különböző gyermekotthonokban való elhelyezése.

A Tanácsköztársaság gyermekvédelmi munkájában kiemelkedő segítséget adtak a haladó társadalmiszervek, mint pl. a KIMSZ, a Magyarországi Munkások Gyermekebarát Egyesülete, a Gyermektanulmányi Társaság és a Magyar Tanítók Szakszervezete.

A Tanácsköztársaság ideje alatt a gyermekvédelem korszerű szervezetének létrehozása, a társadalom széles rétegeinek megnyerése e munka támogatására olyan bázist teremtett, melyre a későbbi évek gyermekvédelmi tevékenysége is eredményesen támaszkodhatott.

1.4. A gyermekvédelem alakulása a Tanácsköztársaság bukásától a felszabadulásig

A Tanácsköztársaság leverése után sorra megszüntették azokat a kedvezményeket, juttatásokat, amelyekkel a Tanácsköztársaság a gyermekvédelem fejlődését elősegítette, és viaszasüllyesztették azt az első világháború alatti állapotok színvonalára. A kormányzat minden észszerű és haladó gyermekvédelmi intézkedést mint a "bolsevizmussal fertőzött"-et igyekezett kiírtani. Ezen intézkedések súlyos következményeként újra emelkedett az elhagyott, csavargó gyermekek száma és nőtt a fiataalkorú bűnözők tábora is. A 20-as években több mint 25 ezer fiataalkorút állítottak évenként bíróság elé.

Ilyen körülmények között ismét nagy szerepet kap a társadalom részéről megnyilatkozó jótekonysági mozgalom. Ennek ellenére a szakemberek egyre erőteljesebben követelik, hogy a gyermekvédelmi tevékenység teljes egészében az állam kezébe kerüljön.

Az ellenforradalmi kormányzat 1926 után meg is hirdeti a gyermekvédelem újjászervezésének állami programját, de a valóságban ez nem realizálódott. A gyermekvédelem céljaira kiutalt állami támogatás összege nem érte el még az I.világháború előttit sem.

Az országos Gyermekvédő Liga és az Országos Stefánia Szövetség is csak nemzetközi támogatással tudta fenntartani intézményeit.

Ebben az időszakban a gondozásba vett gyermekek legnagyobb részét nevelőszülőknek adták ki, ami szinte valamennyi esetben egyet jelentett a cselédsorssal. Ezeknek a szegény gyermekeknek megrendítő helyzetéről írt Móricz Zsigmond az "Árvácska" c. munkájában megrázó hitelességgel.

A "lelenç" szó egyet jelentett a mostoha étellel, az éhezéssel, veréssel, a csavargással, a méltatlan és gyakori megaláztatással. De az akkori intézeti élet sem volt sokkal emberibb. A lelenházakban, menhelyeken sívár, embertelen körülmények uralkodtak, az árvaházakban a szegényes ellátás mellett gyakran részesült a gyermek verésben, sokféle megaláztatásban.

A 30-as években megnövekedtek a gyermekvédelem problémái, a szakemberek száma fokozatosan csökkent, a társadalom segítőkészsége is lanyhult, viszont az állam sem volt hajlandó újabb erőfeszítésekre. Az egyre nehezebbé váló körülmények megpecsételték a gyermekvédelem munkáját. A II.világháború kitörése után az otthonok nevelőmunkáját elsősorban az irre-denta, sovíniszta, levente szellem jellemezte kellő vallásos fűszerezéssel!

1.5. A gyermek és ifjúságvédelem, a bentlakásos gyermek- otthoni hálózat alakulása a felszabadulástól nap- jainkig

A Horthy-Magyarországon kialakult gyermekvédelem a háború utolsó éveiben egyre nehezebb helyzetbe került. Országunkban

súlyos anyagi gondok jelentkeztek, fokozódott a politikai terror, a gyermekvédelemre mindinkább kevesebb gondot fordítottak. Az egyébként is laza gyermekvédelmi hálózatunkat a világháború teljesen dezorganizálta. Az épületek és felszerelésük legnagyobb része a háború utolsó éve alatt teljesen elpusztult, vagy megrongálódott. A súlyos emberi veszteségek miatt - különösen a nagyvárosokban - számtalan gyermek vesztette el szüleit.

A háború befejezése után sok gyermek kóborolt az országban. Kéregetésekből, különböző lopásokból, betörésekből tartották fenn magukat. Sürgős feladatként jelentkezett valamilyen megoldás keresése a hontalan, szülők nélkül maradt, bolyongó gyermekek problémáinak rendezésére.

A háború befejezése után közvetlenül a Nemzeti Segély gondoskodott az elhagyott, árván maradt gyermekek védelméről. A Nemzeti Segély szervezte a különböző otthonok újjáépítésének munkálatait, meghirdette a demokratikus szociálpolitikát, melynek szerves részeként megkezdték a gyermekvédelem új szervezetének kiépítését is. A 6300/1945. M.E. rendelettel létrehozták a községi szociálpolitikai bizottságokat, a megyék székhelyén pedig törvényhatósági bizottságokat szerveztek.

Az 1945-ös esztendő végére sikerült a legégetőbb gyermekvédelmi problémákat megoldani. Az éhező, kóborló gyermekeket gondozásba vették, élelmiszerrel, ruhával látták el őket. Csak a fővárosból több mint 21 ezer gyermeket helyeztek el vidéken biztonságos körülmények közé, hogy a főváros nehéz élelmezési gondjait így is enyhítsék. A nagyobb városokban sorra létrehozták az úgynevezett közkonyhákat, ahol közel

30 ezer gyermek meleg étkeztetését biztosították. Akcióba lépett a Vöröskereszt is, a gyermekek és elsősorban a csecsemők védelmére. Megszervezte a csecsemők ingyenes tejjellátását, a természetbeni segélyakciókat. Azokban a nehéz hónapokban ezek az akciók nagy jelentőséggel bírtak, több gyermeket mentettek meg az éhhaláltól.

1946-ban a demokratikusan fejlődő társadalmi rend szellemében megjelenik a XXIX. sz. törvény, amely elsőként megnyugtató módon rendezte a házasságon kívül született gyermek anyagi, erkölcsi és jogi helyzetét. Az új törvény bár megtartotta a házasságon kívüli fogalmat, de kimondta a teljes jogegyenlőséget. Ettől kezdve tilos volt a házasságon kívüliséget az anyakönyvbe bejegyezni, a gyermek vérszerinti apja nevét vagy "képzelt apai" nevet kapott.

Az újjáéledt gyermekvédelmi tevékenység aktivitását mutatja, hogy 1946-ban már 21.930 gyermek volt állami gondozásban. /Az állami gondozottak számának alakulását az 1.számú táblázat mutatja be./ Az állami gondozottak legnagyobb része ebben az időben még falusi gazdáknál élt, ezeknek a gyermekeknek az életében még nem sok változás következett be. Legtöbbjük továbbra is korának nem megfelelő munkát végzett, gyakran verték őket és tanulmányi kötelezettségüknek sem tehettek eleget. A falun élő állami gondozottak nagy része így még írni, olvasni sem tanult meg.

Nem véletlen tehát, hogy demokratizálódó közvéleményünk egyre sürgetőbben vetette fel az egységes irányítású gyermek védelmi hálózat létrehozásának, otthonok építésének szükségességét, hogy az országban szétszórt, nem megfelelő bánásmódban részesülő gyermekeket megfelelő intézetekben helyezték el.

Nyilvánvaló volt, hogy e problémával is legátfogóbban az MKP vezetősége foglalkozott. A Magyar Kommunista Párt III.Kongresszusának kultúrpolitikai követelései világossá teszik a gyermekvédelem további tennivalóit. Nem sokat váratott magára a gyermekvédelem minőségi fejlődését biztosító rendelkezés. Már 1948-ban megjelenik a 12820/1948.számú rendelet, amely az Országos Szociálpolitikai Intézet átszervezését határozza el. Ezzel megvalósult a haladó gyermekvédők régi álma, az egységes állami gyermekvédelem, amely döntő szerkezeti változást jelentett. Megszervezték az egységes irányító szerv központját; Országos Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanács néven.

A gyermekvédelmi munka hatáskörének szélesítésével 1949-ben eljut odáig, hogy a gondozásba vétel lehetőségét az anyagi okon túl, kiterjesztik az egészségügyi veszélyeztetettségre is. A gyámhatóságok e feladatát a Magyar Népköztársaság rendelete a következőkben határozta meg: "Az olyan kiskorú gyermek érdekében, akinek tartása, nevelése, testi vagy szellemi fejlődése bármi oknál fogva nincs biztosítva, a gyámhatóság haladéktalanul intézkedni köteles" /Magyar Törvények Tára, 1954./

Az 1949-ben kiadott első alkotmányunk 52. §-a kimondja: "A Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére, következetesen védelmezi az ifjúság érdekeit." /Magyar Népköztársaság Alkotmánya, 1949./

Az 1952. évi családjogi törvény új alapokra helyezte a házasságról, a családról és a gyámságról szóló eddig jogi és társadalmi gyakorlatot. A 13/1952. /II.9./ M.T. sz. rende-

Az állami gondozottak számának alakulása 1938. évtől

Év	Állami gondozottak száma összesen	Intézetben, otthonban elhelyezve	E b b ő l			Kihelyezettek az összes állami gond. %-ban
			nevelő szülőkhöz	saját szülőkhöz	összesen	
			kihelyezett áll. gondozottak			
1938	41 294					
1945	1945-ről biztos adatok nem állnak rendelkezésünkre					
1946	21 930	.				
1947	25 059	.				
1948	24 921	.				
1949	25 940	.				
1950	24 356	.				
1951	21 656	.				
1952	23 752	.				
1953	25 055	11 302	13 558	195	13 753	54,9
1954	23 314	11 644	11 393	277	11 670	50,1
1955	19 327	11 748	7 481	98	7 579	39,2
1956	19 153	12 368	6 709	76	6 785	35,4
1957	19 931	14 455	5 331	145	5 476	27,5
1958	21 542	16 107	5 280	155	5 435	25,2
1959	22 600	17 038	5 401	161	5 562	24,6
1960	23 408	17 213	6 041	154	6 195	26,5
1961	25 340	18 537	6 589	214	6 803	26,5
1962	27 277	19 844	7 196	237	7 433	27,3
1963	29 365	21 150	7 908	307	8 215	28,0
1964	31 380	21 243	9 790	347	10 137	32,3
1965	33 420	22 181	10 828	411	11 239	33,6
1966	33 584	22 175	10 961	448	11 409	34,6
1967	34 483	22 936	11 102	442	11 544	33,5
1968	35 077	23 710	10 895	472	11 367	32,4
1969	35 396	24 076	10 785	535	11 320	32,0
1970	35 626	24 372	10 635	619	11 254	31,6
1971	36 098	24 646	10 746	706	11 452	31,7
1972	35 666	24 366	10 618	682	11 300	31,7
1973	35 761	24 745	10 253	763	11 016	30,8
1974	34 999	24 386	10 613	-	10 613	30,3
1975	34 326	24 621	9 705	-	9 705	28,3
1976	34 380	24 601	9 779	-	9 779	28,4

let eltörölte az "elhagyott gyermek" elnevezést, s helyette az "állami gondozott" fogalmat honosította meg. Nagy jelentőségű intézkedés volt az is, hogy az állami gondozottság idejét a 18 éves kor betöltéséig meghosszabbították.

A felszabadulás után több mint nyolc évig érlelődött az a folyamat, melynek eredményeként megszületett az a felismerés, hogy a szocializmust építő társadalomban a gyermekvédelemnek egységes pedagógiai irányításra van szüksége. 1953-ban pártállásfoglalás, majd 1954-ben Minisztertanácsi határozat született a gyermekvédelmi intézményeknek az oktatásügy irányítása alá helyezéséről. Ezzel a határozattal kezdődött meg tulajdonképpen a gyermekvédelem egységes irányítása.

Megérték a feltételei annak, hogy kimondhatták: a gyermekvédelmi intézmények nevelési intézmények! Ennek felismérése minőségi elhatárolódást jelentett attól az évszázados múlttól, amikor a gyermekvédelem még csak jogi és adminisztratív problémát jelentett.

Ettől az időtől kezdve nagyobb ütemben indult meg a bentlakásos intézmények szervezése, építése, hogy egyre több rászoruló gyermeket helyezhessenek el állami otthonokban, az egységesebb nevelési ráhatások érdekében. /A nevelőotthonok összehasonlító adatait 1950-től napjainkig a 2.sz. melléklet tartalmazza./

Nagy dolog volt ez, hiszen gyermekotthonainkban a szociális és egyéb feltételek biztosítása mellett megindult az a nemes törekvés, hogy a nevelőmunka is megkapja a maga megérdemelt helyét. Egyre több szakirodalom jelenik meg, amely segítséget nyújt e nehéz nevelőmunka beindításához, szervezéséhez.

Nevelőotthonok /óvodás otthonok, általános iskolás otthonok,
ifjús munkás otthonok/ összehasonlító adatai 1950. évtől

Időszak	Nev- ott- ho- nok száma	Férő- hely száma	Növen- dékek száma	Törzs- tag nevelők száma x	Növendékek kö- zül az állami gondozottak	
					száma	%-a
1950. VI. 30.	70	6 293	5 111	.	.	.
1951. VI. 30.	51	.	4 455	.	.	.
1952. X. 1.	49	5 070	4 446	.	1 110	25,0
1953. XII. 31.	61	6 020	5 592	.	3 032	54,2
1954. XII. 31.	65	7 872	7 160	.	4 532	63,3
1955. XII. 31.	76	8 555	7 620	.	5 604	73,5
1956. XII. 31.	81	8 791	7 469	.	5 768	77,2
1957. XII. 31.	91	9 981	9 055	555	6 942	76,7
1958. XII. 31.	96	10 609	10 092	627	7 615	75,5
1959. XII. 31.	97	11 330	10 700	720	8 295	77,5
1960. XII. 31.	100	11 642	11 026	732	8 607	78,1
1961. XII. 31.	103	12 360	11 793	793	9 115	77,3
1962. XII. 31.	108	13 386	12 518	841	9 943	79,4
1963. XII. 31.	110	13 641	13 002	855	10 623	81,7
1964. XII. 31.	116	14 452	13 365	907	11 164	83,5
1965. XII. 31.	117	14 587	13 836	970	11 519	83,3
1966. XII. 31.	120	14 982	13 655	987	11 593	84,9
1967. XII. 31.	124	15 536	13 995	1 064	12 211	87,3
1968. XII. 31.	125	15 124	14 078	1 087	12 587	89,4
1969. XII. 31.	125	15 425	14 045	1 121	12 716	90,5
1970. XII. 31.	127	15 369	14 171	1 298	12 940	91,3
1971. XII. 31.	129	15 618	14 322	1 318	13 036	91,0
1972. XII. 31.+	125	15 284	13 329	1 296	12 611	94,6
1973. XII. 31.	122	15 292	13 329	1 334	12 682	95,1
1974. XII. 31.	121	15 412	13 158	1 362	12 325	93,7
1975. XII. 31.	119	15 396	12 893	1 397	11 946	92,7

x - Gyermekfelügyelők nélkül.

+ - 1972-től az adatok nem tartalmazzák a "hétközi otthon" jelleggel működő otthonok adatait.

Rövid idő alatt kétségtelenül nagyot fejlődött gyermekvédelmi tevékenységünk, de munkánk nem volt hiba nélküli. Az elért eredmények nem álltak arányban a megvalósításukért hozott, gyakran komoly áldozatokkal. Kormányzatunk felismerve a jelentkező nehézségeket ezért a 62/1957. I. /IX.24./ sz. kormányrendelettel létrehívta az Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tanácsot, melynek elsődleges feladata a gyermekvédelem tartalmi és szervezeti munkájának a megjavítása volt. Az OGYIT sikeres tevékenységének hatására 1957-től eredményesen fejlődik ifjúságvédelmünk. Ez megnyilvánult abban is, hogy egyre több nevelőotthont hoznak létre. 1957-ben hazánkban elsőként megvalósították Főton a gyermekvárost. E város azóta is központi helyet foglal el bentlakásos gyermekotthonaink között.

Az időközben bevezetett számos más, kevésbé látványos intézkedés is sokat változtatott a gyermekvédelmi munka színvonalán. Így 1959-ben életre hívták a nevelőotthoni szakfelügyeleti rendszert, elsősorban azzal a céllal, hogy a nevelőotthonokban folyó pedagógiai munkát segítse. Majd a Művelődésügyi Minisztérium 1960. június 8-án kiadott utasításával elrendelte, hogy valamennyi tanárképző intézményben, valamint az egyetemek állami és jogtudományi karán be kell vezetni legkésőbb az 1961/62-es tanévtől kezdve a gyermek és ifjúságvédelmi munka ismeretanyagának oktatását és az ezzel kapcsolatos gyakorlatot.

Az 1961-ben megszűnt Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tanács feladatait a Művelődésügyi Minisztérium hatáskörébe utalták. 1962-ben Főton megkezdte működését a Gyermekfelügyelői Szakközépiskola azzal a céllal, hogy a gyermekotthonok részére

megfelelő szakkádereket képezzen. A Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán 1968-tól "Nevelőotthoni Tanárszak" néven a már főiskolai oklevéllel rendelkezők számára kiegészítő szakot indítanak.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az elmúlt évek során gyakran foglalkozott a gyermek- és ifjúságvédelem egyes kérdéseivel, melynek során több határozat született. E rendelkezések közül is talán a legfontosabb és kiemelést érdemel a gyermek és ifjúságvédelem továbbfejlesztéséről szóló 2016/1969. /V.20./sz. kormányhatározat, amely hosszú évekre meghatározza a gyermekvédelem feladatait. /A kormányhatározat részletes elemzésétől tekintsünk el./

A kormány gyermek és ifjúságvédelmi munka jobb szervezése, koordinálása érdekében 1970-ben létrehozta az Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanácsot. A tanács jog- és feladatkörét a kormány 1016/1970. /V.24./ számú határozata szabályozta.

Ez kimondja, hogy az OIOT ifjúságpolitikai ügyekben a kormány tanácsadó, koordináló, kezdeményező és ellenőrző testülete. Közreműködik az ifjúságpolitikai irányelvek kialakításában és megvalósításában, elősegíti az ifjúságpolitika állami irányítását, összehangolja és ellenőrzi az állami szervek ezirányú tevékenységét. De az OIOT-nak a fentiekén kívül több más jellegű feladata is van. Jelenleg a gyermek és ifjúságvédelmi ügyek az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartoznak.

Az ifjúságvédelmi hálózat szervezeti és anyagi bázisainak javítása mellett egyre több szakirodalom jelenik meg az

ifjúságvédelemmel kapcsolatban. Mind jobban előtérbe kerül a gyermekotthonokban folyó oktató-nevelő munka elemzése, segítése.

Az utolsó 10 évben emelkedett azoknak a kísérleteknek, felméréseknek a száma, amelyek az otthonok mindennapi életével foglalkoznak és a jelentkező problémák feltárásával hozzájárulnak az elméleti törvényszerűségek igazolásához, esetleges módosításához.

Az e témában megjelent irodalomból csupán néhány terület és szerzőt említünk a fentiek alátámasztására.

Több szerző foglalkozott a gyermekotthoni nevelőmunka irányításával, tervezésével. Pl.: Babodi Béla 1961., Abari Attila 1964., Járó Miklósné 1965., Szilágyi János 1970. Szerzők egész sora elemzi az otthonban élő gyermekek személyiségzavarainak okát, a velük való bánásmód problematikáját. Gegesi Kiss P., Lielemann Luay 1965., György Júlia 1965., Murányi Kovács Endréné 1965., 1967., 1969., Gáti Ferenc 1961, 1966.

A legtöbb publikáció az otthonokban élő gyermekek közösséggé formálásával és a nevelőotthoni munka korszerűsítési törekvéseivel foglalkozik. Vág Ottó 1963., Barna Lajos 1964., Gáti Ferenc 1966., Kontra György 1969., Járó Miklósné 1965., A gyermekotthoni nevelés néhány kérdése c. OPI, M.M.kiadvány sorozat, Nevelőmunka a nevelőotthonokban c. kézikönyv, Járóné Dr. Almási L. szerkesztésében 1972., A nevelőotthoni nevelés továbbfejlesztésének programja Dr. Nagy Sándorné szerkesztésében 1976. - hogy csak néhányat említsek.

Az ötvenes évek második felétől egyre több külföldi szakirodalom lát napvilágot hazánkban is, amely a nevelőott-

honi munka korszerűsítését elősegítette. Különösen nagy jelentőséggel bírtak Makarenkó művei.

Bölcs élettapasztalata és kísérletei alapján összegzett mondanivalója - amit pedagógiai hitvallásáról, a közösség kialakításáról, fejlődéstörvényeiről, az önkormányzat szerepéről írt, - nagyban hozzájárult a hazai gyermekotthonok nevelőmunkájának tökéletesítéséhez. El nem évülő tanítását, tanácsait gyermekotthonaink közösséggé formálásához napjainkban is felhasználjuk, mai viszonyainknak megfelelően.

Ágoston György professzornak "A közösségi nevelés és az úttörőmozgalom" c. munkája is iránymutatóként hatott e területen.

Kevés viszont azoknak a publikációknak a száma, amelyek a harmonikus családi élet hiányából adódó személyiségzavarokkal az otthonok család pótló szerepével, a különböző "családmodellek" problematikájával foglalkoznak. Járó Miklósné--Murányi Kovács Endréné /1966./ és Szilágyi János /1964., 1970./ foglalkoztak a rendezetlen családi kapcsolatok hatásával elsősorban a gyermekek magatartására és teljesítményére kivetítve.

Nevelőotthonainkban az egyre színvonalasabban folyó nevelés eredményeként megfigyelhető egy olyan irányzat, célkitűzés, hogy a családi élet hiányzó jegyeit pótolni igyekeznek, bizonyos esetekben a csoportok kialakításánál is az úgynevezett "családi felállást" próbálják megvalósítani. E törekvésben nevelőotthonaink bizonyos eltérést mutatnak, de hasonló próbálkozás valamilyen formában mindegyik gyermekotthonban megtalálható. Mindezideig azonban értékelő, összehason-

lító publikáció nem jelent meg hazánkban e témakörből. Ezért elsősorban személyes anyaggyűjtésekre, felméréseimre támaszkodhatom e téma elemzése során.

2. A CSALÁDI NEVELÉS JELENTŐSÉGE A GYERMEK SZEMÉLYISÉG- JEGYEINEK FEJLESZTÉSÉBEN

A következőkben szereném bemutatni a családnak a gyermekek nevelésében betöltött pozitív szerepét. A családi miliő a nevelés egyik legfontosabb bázisa. Döntő hatása van a fiatal, felnövekvő gyermekek személyiségformálásában.

Csak akkor tudunk a családi nevelés hiányából fakadó problémákról beszélni, ha előtte kiemeljük annak fontosabb pozitívumait.

A családi nevelés jelentőségének kifejtése előtt szükséges a nevelés fogalmának meghatározása.

"A nevelés mint a legátfogóbb, legegységesebb kategória magában foglalja a céltudatos, tervszerű és szervezett alakító hatások összességét, amelyek hivatottak a növendék személyiségének kialakítására." /Ágoston, 1976./

Természetes, hogy a nevelésnek e tervszerű, alakító hatásrendszerét nem lehet csak a családra szűkíteni, de a gyermek fejlődő, alakuló személyiségére a közvetlen környezeti hatások közül a családé a döntő! Közismert tény, hogy a család minden korban a legalapvetőbb emberi közösségnek, az emberi társadalom nélkülözhetetlen pillérének számított, a nevelés folyamatosságának biztosítója volt.

A család az első közösség, amelyben a környezeti hatás rendkívül fontos már a gyermek születését megelőző időszakban is. Elsősorban a gyermek érzelmi életével van a későbbiekben kapcsolatban.

A születés után megindul a szocializációs folyamat, melynek során az újszülött ember társadalmi lénnyé válik. Ennek közvetlen hatótényezője a gyermeket körülvevő emberi kapcsolatok rendszere, melyet különféle normák szabályoznak. A normák függvényeként fejlődik a személyiség.

A család főbb szocializációs funkciói a következők:

/Andorka - Buda - G.Kiss; 1971./

- A gyermek életbenmaradásához szükséges tennivalók /pl.táplálás, ápolás, gondozás, stb./
- Az anya és a kisgyermek sajátos kapcsolata adja a személyiségfejlődés érzelmi alapjait, melynek zavarai mélyreható károsodást okozhatnak. /A gyermekotthonokban e kapcsolat hiányának következményei szembetűnők, a későbbiekben részletesen szólok e problémáról./
- A nyelv megtanítása, mint a személyiség intellektuális életének előfeltétele.
- Az elemi szokások és viselkedésnormák kialakítása mint pl. a táplálkozás, tisztálkodás, öltözködés, stb.
- Interakciós tér létrehozása, ahol a gyermek saját személyiségének értékminősítését megkapja /kipróbálhat viselkedéseket, ezek reakcióit/.
- A másik emberhez való viszonyulás elemi formáinak elsajátítása /a személyiség belső biztonságérzésének forrása/.
- Modellutánpótlás: a szülők modellek, akiknek viselkedését és viszonyulásmódjait a gyermekek az identifikáció mechaniz-

musával építi be személyiségébe és utánmúzza őket. /A szülők modell-hatása többnyire öntudatlanul megy végbe, a szülők észre sem veszik így a létrejövő jellembeli hasonlóságokat általában öröklésnek tulajdonítják! /

- Normális nemi beállítódás, mivel a szexuális viselkedés alapja csak részben biológiai jellegű, sokkal inkább komplex szocializációs felépítésű.

De a családban kapja meg a gyermekek többsége a testi, értelmi, esztétikai és erkölcsi nevelés alapjait is. A rendezett körülmények között élő család olyan erkölcsi, szellemi, érzelmi és gazdasági közösség, amely minden tekintetben kedvezően hat a gyermek fejlődésére. A szülői házban szerzi a gyermek az első fogalmait a külvilágról, elemi ismereteit a valóságról. A harmonikus családi légkör oltja a gyermekbe az alapvető erkölcsi fogalmakat és szabályokat a viselkedésről, a munkáról, a gyermektársi kapcsolatokról, az idősebbek iránti tiszteletről és nem utolsó sorban a társadalom iránti viszonyokról. Ugyanis a családnak már kisgyermekkorban fontos szerepe van a későbbi felnőtt személyiség megfelelő társadalmi működésének kialakításában. A sikeresen szocializált felnőtt embernek két olyan alapvető szükséglete van, amit még a gyermekkori család kezd alakítani benne. Ez egyrészt az érzelmi biztonság, annak az igénye, hogy tartósan és biztosan szeretik, kötődik valakihez, másrészt a kezdeti identitás megőrzése, azaz, hogy állandóan kedvező véleménnyel legyenek róla.

A gyermek a családban megismerkedik a család belső szerkezetével, az ott kialakult szociális szerepekkel. Fel-táru-l előtte a szülők felelőssége a meghitt családi légkör

megteremtésében, gyermekeik nevelésében, védelmében. A gyermek is beleéli magát a családi elvárásoknak megfelelő szerepkörbe. A családban megismert szerepek alapján, a gyermeki szerep betöltése során érti meg, hogy a szocialista családban az egyes szerepek a családtagok egyenjogúságán alapulnak, ez az egyenjogúság azonban magában foglalja a szülők tekintélyét is. A gyermek helyes szerepkörében élve képes lesz különböző társadalmi kapcsolatainak kialakítására. Ennek jelentősége elsősorban a különböző gyermekközösségekbe való sikeres beilleszkedésnél mutatkozik meg.

Mindennek előfeltétele, hogy a szülők helyesen fogják fel és értelmezzék a gyermek helyét a családban.

Legyen a gyermek a család megbecsült tagja. Okosan és értelmesen szeressék, legyenek igényesek vele szemben. Állítsa a család a gyermeket meghatározott követelmények elé. A követelmények egyre bővülő körét a szülő a társadalom képviselőjeként támassza a gyermekkel, fiatallal szemben.

Váljék a gyermek a családi közösség teljes jogú tagjává, akinek szavát a szülők mindinkább figyelembe veszik a család mindennapi életének kialakításában.

Kapjon részt a családot foglalkoztató kérdések megbeszélésében, nyilváníthasson véleményt gondolatairól, hogy maga is részt vehessen a családtagok egyetértő elhatározásának megvalósításában, a szükséges teendők elvégzésében.

Tehát a család a nevelésben akkor tölti be személyiségformáló funkcióját, ha valódi kollektívává forr össze. A vérségi kapcsolatok önmagukban még nem formálják közösséggé a családot. Az emberek ezen csoportjára is érvényesek a közösség makarenkói ismérvei: a közös cél, a szervezett közös

munka-... tevékenység, valamint a társadalom és más közösségeivel való szoros kapcsolat, az azonosulás társadalmunk, a haladó emberiség eszméivel. Ezeknek az ismérveknek az együttes megléte esetén beszélhetünk a családon belül is közösségről.

A megfelelő pedagógiai elvek alapján szervezett családban egyre nagyobb mértékben vonják be a szülők gyermekeiket is a családi közösség céljainak kialakításába. E célok között jelentőségüknek megfelelő helyet kell kapniuk a gyermek nevelésével, jövőjével kapcsolatos feladatoknak is.

A családi közösség formálódásában kiemelkedő szerepe van a gyermekek és a szülők együttes tevékenységének, az életkori sajátosságoknak megfelelő játéknak, kultúrális és esztétikai tevékenységnek; sétáknak, kirándulásoknak, sportolásnak, közös beszélgetéseknek, tervezgetésnek, stb.

Szocialista társadalmunk legkisebb közösségének, a családnak az értékét többek között az is fémjelzi, hogy milyen szoros kapcsolatot alakított ki a társadalommal, mennyire képes arra, hogy mint nevelői funkciót vállaló közösség felerősítse a teljes társadalmi környezet nevelő jellegű hatásait, az esetleges negatív előjelű befolyást pedig gyengítse, azal szemben a fiataalt megeddze, felvértezze. A család az egyik alapvető funkciójának - a nevelésnek - csak akkor tud megfelelni, ha társadalmi kapcsolatai sokrétűek, nem jellemzi a zártság, ha összehangoltan tevékenykedik a különböző nevelési intézményekkel, szervezetekkel. Csak ekkor tud megfelelni a társadalom olyan jellegű sürgető követelményeinek, hogy nevelje a gyermeket a társadalom életében való felelős és aktív részvételre, a közéletiségre, a szocialista humaniz-

musta, a proletár internacionalizmusra.

Megfelel-e a család a fentiekben vázolt sokrétű feladatnak a felfokozott társadalmi fejlődés sodrában? Melyek a családi nevelés fontosabb tartalmi jegyei és módszerei? Találkozunk-e olyan külföldi vagy magyar tendenciával, amelyek a család szerkezetének megváltoztatására irányulnak? A fenti kérdésekre adott rövid válaszainkkal zárjuk e témakör boncolgatását.

Ma a magyarországi családok élete rendkívül sok változatot képvisel. Talán nincs két olyan család, amelynek a múltja és a mai körülményei, a kultúrája, az életszínvonala, a magatartása azonos lenne. A családok fejlődése egyenetlen, de valamennyire a mozgás jellemző. A fejlődés üteme azonban lassú, elmarad a társadalom nagy és gyorsütemű haladásától.

A családok egyenetlen fejlődéséből következik, hogy hatásuk, a gyermekek nevelésében betöltött szerepük is sokféleképpen érvényesül. Befolyásolja a családi nevelés hatékonyságát a szülők iskolai végzettsége, műveltsége, foglalkozása, a család szociális helyzete, kialakult élet- és szokásrendje, erkölcsi felfogása, bánásmódja, a szülők világnézete, a társadalomban betöltött funkciója, hogy csak a leglényegesebb tényezőket emeljük ki.

A mai magyar családok zöme, ha különböző szinten is, de igyekszik feladatának eleget tenni, annak ellenére, hogy számos nevelési hibát, ellentmondást kell még leküzdeni családi nevelésünkben. Ezek a megfelelő anyagi feltételek, lakás hiánya, a szülők egymás meg nem értése, a családtagok közötti összhang hiánya a nevelés tekintetében, a nevelés céltudatosságának hiánya, a szülő és gyermek kapcsolatának helytelensége és hiányosságai, a kettős nevelés, a nevelési módszerek

helytelen alkalmazása stb.

A legnagyobb ellentmondás akkor jelentkezik, ha a család elmarad a társadalom fejlődésétől, ha tudatát, életviteletét, erkölcsét erősebben befolyásolják a régi szokások, nézetek és ez elzárkózáshoz, befeléforduláshoz vezet. Ilyen esetekben gyakran kettősség alakul ki a család és a társadalom követelményei között. Ezek az ellentmondások nagyon sok esetben a gyermek lelki sérüléseihez vezetnek. Ezért kell a lehetőségekhez képest az ellentmondásokat elkerülni, kiküszöbölni, mert csak így lehet a család, a gyermek számára olyan közösség, amelyből könnyű lesz a továbblépés a nagyobb közösségekbe, az iskolai és a kortársi csoportokba, a munkahelyi közösségekbe, majd a saját családi közösségbe és mint állampolgárnak később a társadalomba.

2.1. A családi nevelés fontosabb tartalmi jegyei, módszerei

A családi nevelés célja, tartalma alapvetően megegyezik az iskolai neveléssel, de ez nem azt jelenti, hogy a család nevelési feladatai minden esetben egybeesnek az iskoláéval. Bizonyos nevelési feladatok a családban kisebb súllyal jelentkezők, mint az iskolában, másoknak az otthonban van nagyobb jelentősége. Pl. a tantárgyak oktatása az iskolában kap nagyobb hangsúlyt, viszont az egészségügyi szokások kialakítása főleg a családban történik.

A családi nevelés fontosabb feladatait két nagyobb csoportba sorolhatjuk:

- a gyermek tanulmányi munkájának, különböző ismeretszerzésének segítése, feltételeinek biztosítása,
- a fiatal szabadidejének megszervezésével összefüggő tennivaló.

A gyermek ismeretszerzésének egyik állandó színtere a család. A fiatal a mindennapos családi élet folyamán szerzi tapasztalatait az élethez szükséges praktikus fogásokról, gyarapítja ismereteit a szülőkkel, testvérekkel folytatott beszélgetésekből.

De mindennapos tapasztalás mellett a családnak kell segítséget nyújtani a gyermeknek az otthoni tanuláshoz is, ügyelve arra, hogy ez a segítség túlzott szerepet ne kapjon, mert ez esetben a gyermek elszakad az iskolai munka tempójától, ami újabb problémához vezethet.

A családra elsősorban tehát az otthoni tanulás feltételeinek a biztosítása, megszervezése és ellenőrzése vár. Nagy jelentősége van a tanulási feltételek biztosításának, hiszen a gyermek tanulmányi munkája megköveteli, hogy egy nyugodt hely álljon rendelkezésére. A szülő lehetőleg akkor nyújtson segítséget a gyermek felkészüléséhez, ha azt ő igényli, de segítségadás sem lehet folyamatos, mert akkor a gyermek kényelmessé válik, maga helyett a szülővel gondolkodtat.

Nagy jelentősége van viszont a rendszeres ellenőrzésnek, amit a gyermek önellenőrzésének kell megelőzni. Az ellenőrzésben a szülő kövesse az iskola előírásait, javaslatait.

A másik fontos feladata a családi nevelésnek a fiatal szabadidejének nevelőhatású megszervezése. E feladat részle-

tezésétől eltekintünk, csupán néhány fontosabb pedagógiai elvét említjük meg a szabadidő tervezésének, szervezésének. Ezek a következők: a családi nevelésben is érvényesülnie kell a szabadidő kettős szerepének, hogy egyfelől pihentessen, szórakoztasson, másfelől újabb tanulásra, erőfeszítésre tegye képessé a fiatalt. Lényeges, hogy e kikapcsolódás ne legyen megérőltető, mert a túlzott "ellazulás" nem biztos, hogy serkentőleg hat!!

Fontos, hogy a családnak, de főleg a gyermeknek legyen egy jól szervezett életrendje. Szükség van erre azért is, hogy a fiatalnak a szabadideje lehetőleg ne aprózódjék el! A szabadidőt viszont változatos tartalommal kell kitölteni, hogy aktivitásra serkentsen. A változatos tartalom kialakításában a szülői példamutatásnak fontos szerepe van.

A fenti feladatok megoldásában a családi nevelés is ugyanazt az eljárásrendszert alkalmazza mint az iskolai nevelés, azonban bizonyos arányeltolódással. A családi eszközrendszer egyoldalúbb, hol az egyik módszer, hol a másik kerül előtérbe. Ritka az a család, ahol az eredményesebb nevelés érdekében a módszereket kombinálják. Ez érthető is, hiszen a szülők zömének metodikai ismerete, pedagógiai kultúráltsága elmarad a pedagógusé mellett! De sok esetben gátolja a szülőt az igényesebb nevelési módszerek alkalmazásában a túlzott /szülői/ szeretet, a napi munkából adódó idegessége, és sajnos sok esetben igénytelensége.

A szülők által alkalmazott módszerek legtöbb esetben a családon belül kialakult jellemző bánásmód kereteibe illeszkednek. A szocialista bánásmód a családi élet határozott

életrendjére épül, a szülő és a gyermek kölcsönös szeretetét és megbecsülését, a családon belül a demokratizmus gyakorlatát tételezi fel. A szocialista jellegű bánásmód változatos nevelési eljárások alkalmazását követeli meg. A szocialista családnak arra kell törekednie, hogy a gyermeket a meggyőzés útján nyerje meg az együttműködésre.

Egyre több szülő vallja, hogy csak a büntetés, vagy az állandó dicséret nem vezet a nevelésben a várt eredményre, hanem döntő súlya van a szülői példának, a meggyőző szónak.

A családban a meggyőző szó és a szokások rendjének kialakítása természetes módon jár együtt, hiszen a családi élet pedagógiai hagyományai közül a szoktatással, a gyakorlással kapcsolatosak a legértékesebbek.

A családi nevelésnek mindenkor élni kell a jutalmazás, a büntetés módszereivel is keresve ennek állandó korszerű formáit, a testi fenytést azonban teljesen mellőznie kell.

Sajnos sok esetben - ahogy már az előbbiekben szóltam róla - a szülők metodikai kultúrátlansága a családi nevelés számtalan hibáját hozza a felszínre. A nevelési elégtelenség minden esetben a helytelen nevelési módszerek alkalmazásából, a nem megfelelő bánásmódból fakadnak.

Ilyenek pl. a gyermekkel szemben támasztott irreális követelmény, elkényeztetés, az elhanyagolás, a szülői követelmény és a személyes példa közötti eltérés, túlzott szigor, elvtelen engedékenység, stb.

2.2. A család szerkezetében bekövetkezett változások, és ezek jellemző vonásai

Napjainkban a család az összes gazdaságilag fejlett országban erős társadalmi feszültségek hatásának van kitéve. lépten-nyomon tanúi vagyunk annak, hogy a családtagokkal szemben megnövekedett társadalmi követelmények, a megváltozott erkölcsi normák, a mindig meglévő de a mai helyzetben kiéleződött generációs ellentétek, megfelelő kölcsönös alkalmazkodás vagy támogatás híján szétfeszítik a család kereteit. Az eredmény a család felbomlása, válás és sok esetben gyűlölködés, ennek minden káros következményével a családtagokra, különösen pedig a kiskorú gyermekekre.

Más esetekben a kilátástalanul megromlott életközösséget ugyan egyik családtagnak sincs lehetősége, vagy lelki-erje megszakítani, de magatartásukkal egymás életét csak megkeserítik s példájuk a közvetlen környezetükre is negatív hatást fejt ki.

Ilyen körülmények között sokan a családi élet általános válságáról beszélnek. A szakemberek elsősorban a demográfusok és szociológusok pedig világszerte behatóan tanulmányozzák azt a folyamatot, mely a jelenlegi helyzethez vezetett, és meghatározzák a családnak azokat a funkcióit, melyeket a mai változó világban el kell látnia.

Ma már általánosan elfogadott az a nézet, hogy a család fő társadalmi feladatait: a szexuális kapcsolatok és a reprodukció szilárd keretének biztosítását, a gyermekek felnevelését, illetve "szocializálását", valamint a családtagok megélhetési feltételeinek megteremtését mindig és mindenütt

elsősorban az úgynevezett családmagok látták el. Ugyanis az újabb kutatási eredmények megcáfolták azt a feltételezést, hogy a gazdasági fejlettség alacsonyabb fokán álló társadalmakban az úgynevezett nagycsalád - amelyben két vagy több családmag a hozzájuk tartozó rokonokkal él együtt - volna az uralkodó családtípus, jóllehet a fejlődő országokban gyakoribbak az ilyen tág családi közösségek, mint a fejlett ipari országokban, de az előbbiek sok esetben a termelői közösséget is jelentik.

A demográfiai kutatások túlnyomó része azoknak a mély változásoknak a dinamikáját és okait vizsgálja, melyek a tudományos, technikai fejlődés, az iparosodás és urbanizáció nyomán bekövetkeztek a családok nagyságában, illetve szerkezetében, szoros kapcsolatban a termékenység csökkenésével.

Az alábbiakban elsősorban a magyar családok nagyságának és összetételének változásáról szólnunk vázlatosan.

Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal felmérései csak a második világháború óta tartalmaznak olyan adatokat, melyek lehetővé teszik a háztartás- és családfejlődési trendre vonatkozó részletesebb vizsgálatokat. Az átlagos háztartás, illetve családnagyság megbecsléséhez azonban már a korábbi, 1869-től kezdve évtizedenként történt hivatalos censusok, valamint a II.József rendeletére 1784 és 1787 között végzett első magyarországi népesség-összeírás révén is kaphatunk bizonyos támpontokat.

Így feltételezhető, hogy a XVIII. század végén hazánk területén kb. 5,3 fő volt a háztartások átlagos nagysága, s hogy ez az érték a XX. század fordulójáig alig változott.

Az első világháború körüli években viszont az átlagos

családnagyság 4,0 fő alá csökkent, 1949-ben már 3,4 - 1960-ban 3,1 - és az 1973-as mikrocenzus alkalmával már kb. 3,0 fő volt a magyar családok átlagos nagysága. Az utolsó negyedszázad alatti nuklearizációs folyamat mélyreható voltát mutatja, hogy az 1973 évi összeírás szerint az 1 személyes háztartások aránya már 14,9 %-ra, az 2-3 személyeseké 51,5 %-ra emelkedett, ugyanakkor a 4-6 személyből álló háztartások 31,7 %-ot, az ennél nagyobbak pedig mindössze 1,8 %-ot tettek ki. /K.S.H. 1973./

A gyermekszám által meghatározott családstruktúra szintén nagy mértékben megváltozott a gyors ütemű iparosodás időszakában /Lásd a 3.sz. mellékletet/

1949 óta a törpe családok /gyermek nélküliek, egykés/ száma és aránya állandóan növekedett, a kétgyermekesek részaránya lényegében stagnált, viszont a háromgyerekes családok aránya a felére, a nagycsaládok aránya pedig a negyedére csökkent.

A fenti képet a gyermekek szempontjából jól egészíti ki a 4.sz. melléklet. Ennek alapján szembetűnik Magyarország lakosságának gyors előregedése /a vizsgált időszakban a népesség száma 1 millió 200 ezer fővel nőtt, a családban élő gyermekek száma viszont több mint 400 ezerrel csökkent./

Másrészt világossá válik, hogy a 3 vagy több gyermekes családok kis részaránya ellenére /7,3 %/1973-ban még mindig ezekben élt az összes gyermekeknek közel egynegyede, kb. 780 ezer!

E negatív jelenségek lényegében az iparosítás és urbanizáció "családredukáló" hatásának hazai viszonyok közötti

tükröződését jelentik: a társadalmi átrétegeződés és nagyfokú mobilitás, az átlagos életszínvonal hirtelen emelkedésével járó igénynövekedés és feszültté váló lakáshelyzet, a női munkavállalás fokozódása /amivel a gyermekintézmények fejlődése nem tudott lépést tartani/, mindezek kétségtelenül csökkentették a család kohézióját, s ezzel együtt a termékenységet is. /Szabady, 1970., Huszár, 1973./

Megállapíthatjuk tehát, hogy Magyarország családstruktúrája olyan kedvezőtlennek vált, hogy ez már önmagában is indokolta az 1973. októberi népesedéspolitikai kormányhatározat komplex intézkedéssorozatát.

A kormányhatározat fő célkitűzése: a háromgyermekes család ideáljának általánossá tétele annak érdekében, hogy tartósan megvalósuljon a társadalom reprodukcióját biztosító mintegy 17 ezrelékes születési arány.

1973-tól több gazdasági-szociális intézkedés történt a háromnál több gyermekes családok támogatására, megélhetési viszonyainak megjavítására is. Kiemelést érdemel a népesedéspolitikai kormányhatározat egészségügyi rendelkezése, mely elsősorban nőpopulációnk fokozott védelmét szolgálja.

Áttekintve az eddigieket a családátalakulási folyamatnak az iparosodással és urbanizációval, a demográfiai átmenettel való szoros összefüggését, fel kell ismernünk, hogy a negatív tendenciák visszaszorítása, a család társadalmi helyzetének erősítése és jövőjének biztosítása szocialista hazánk fontos feladatát kell hogy képezze, és képezi is, hiszen egyre nagyobb gondot fordítunk a család folytonosságának biztosítására, kohéziójának, szocialista jellegének erősítésére. Mindezek a törekvések társadalmunk ideológiájából táplálkoznak.

3. sz. melléklet

Családban élő gyermekek száma /ezerben/ és megoszlása családtípusonként.

Év	Össz- lakos- ság /ezer fő/	Család- ban élő gyerme- kek szá- ma	E b b ő l									
			Egy		Kettő		Három		Négy v. több			
			g y e r m e k e s c s a l á d b a n									
			fő	%	fő	%	fő	%	fő	%		
1949.	9 205	3 630	756	20,8	1 042	28,7	733	20,2	1 099	30,3		
1960.	9 961	3 463	956	27,6	1 192	34,4	642	18,5	673	19,5		
1970.	10 322	3 209	1 023	31,9	1 291	40,2	489	15,2	406	12,7		
1973.	10 416	3 208	1 068	33,3	1 361	42,4	439	13,7	340	10,6		

/K.S.H. 1973./

4. sz. melléklet

Családtípusok száma /ezerben/ és százalékaránya

Év	Összes családok száma	E b b ő l									
		Gyermek nélküli		Egy gyermekes		Kettő gyermekes		Három gyermekes		Négy gyermekes	
		család	%	család	%	család	%	család	%	család	%
1949.	2 385	639	26,8	756	31,7	520	21,8	243	10,2	227	9,5
1960.	2 757	849	30,8	957	34,7	595	21,6	215	7,8	141	5,1
1970.	2 891	947	33,7	1 023	35,4	645	22,3	165	5,7	84	2,9
1973.	2 984	1 018	34,1	1 068	35,8	680	22,8	146	4,9	72	2,4

/K.S.H. 1973./

3. A CSALÁDI ÁRTALMAK ÉS MÁS TÉNYEZŐK SZEREPE A GYERMEKEK ÁLLAMI OTTHONBA KERÜLÉSÉNÉL

Az előző fejezetben a család pozitív szerepéről szölkünk, kiemelve annak jelentőségét a nevelés, a gyermeki személyiség fejlesztésében. A családnak a fentiekben vázolt pozitív hatása azonban csak akkor érvényesül, ha a családi légkört a szeretet, az egymásért tenni akarás, a kölcsönös áldozatvállalás, egyszóval a rendezettség jellemzi.

Sajnos nagyon sok családban a gyermekek fejlődése nem biztosított, személyiségük a családban elszenvedett ártalmak miatt sérült.

A személyiség mélyebb értelmezésétől eltekintünk, ez nem feladatunk, - de néhány megállapítást tennünk kell. Mivel a személyiség "az ember és a külvilág kölcsönhatásában alakul ki" /Rubinstein, 1967./, nem mindegy, hogy a közvetlen "külvilág": a család hogyan érvényesíti hatását tagjaira, - első sorban a gyermekekre! A családi indíték egy életre determinálhatja az egyén jellemét, fejlődését. Rubinstein megfogalmazásában ez így hangzik: "Az indíték, a motívum nem egyéb, mint csírájában vett jellemvonás... Az életkörülményekből fakadó indítékok jelentik a jellem építő anyagát." /R.1967./

A családi milióból fakadó hátrányos helyzet vonatkozásában is figyelemre méltók e megállapítások!

György Júlia egyik tanulmányában így ír: "Nem állítjuk azt, hogy minden disszociális gyermekből felnőtt korára feltétlenül antiszociális, kriminál egyén válik; de azt igen, hogy minden felnőttkori antiszociális állapotot megelőzött

egy hosszú processzus, mely a korai és legkorábbi gyermekkorban indulhatott el. Ez a folyamat a külső körülmények kedvezőbbé alakulásával megállhat, a gyermekben érzelmi áthangolódás következik be, s így a fejlődés normális kerékvágásba kerülhet." /György, 1967./

Azt mondhatjuk tehát, hogy az ember viselkedése két tényező együttes hatásának eredménye: a környezet külső hatása és az ember személyisége.

Evidens, hogy az ontógenezis folyamatában e két faktor eggyé olvad /interiorizáció/, hisz a személyiség is a környezet halmozódó hatásmechanizmusaira alakul ki.

A gyermeki személyiség harmonikus fejlődése csak olyan környezetben biztosított ahol pozitívak az ingerek, ellenkező esetben a személyiség torzulása következik be.

A gyermek fejlődése során nemcsak biológiai szükségletei változnak, hanem pszichikus és szociális szükségleteinek köre is fokozatosan tágul. A környezet, elsősorban a család feladata, hogy a különböző életkori szakaszokban újonnan fellépő "pszichoszociális" szükségleteket: az érzelmi biztonság, az ismeretszerzés, a hasznos tevékenység, az elismerés, a siker, a társas kapcsolatok, az eszmények szükségleteit kielégítse! Abban a környezetben, ahol e szükséglet kielégítés nem történik meg, a gyermek fejlődése retardálódik, s környezeti, családi ártalomról beszélünk.

A környezeti ártalom hatásmechanizmusának vázlata a következő: /Murányi-Kovács Endréné tanulmánya alapján, 1976./

- pszichikus szükségletei kielégítetlensége miatt a gyermeknek szüleivel, /gondozóival, nevelőivel/ való érzelmi kapcsolata nem alakul ki /vagy csak egészen felületesen/

tes módon/ az azonosulás folyamata elmarad, az alkalmazkodás indítékai hiányoznak;

- indítékok hiányában a társadalmilag pozitív szokások és erkölcsi normák nem alakulnak ki, a gyermek érdeklődése és tevékenysége csökken, a készségek és képességek fejlődése visszamarad;
- az általános elmaradás, az alkalmazkodás képtelenség kiváltja a magányosság érzését, a dacot, esetleg a társadalommal való szembefordulást, megszilárdulnak a személyiség fejlődés káros formái: a neuratikus és az antiszociális állapotok.

A következőkben vizsgáljuk meg, melyek azok a leggyakrabban előforduló családi ártalmak, amelyek következtében legtöbb esetben különböző szintű beavatkozás válik szükségessé?

- Az első csoportba azokat az ártalmakat sorolhatjuk, amelyek a szülők helytelen életviteléből fakadnak: erkölcstelen életmód, túlzott alkohol fogyasztás, brutalitás, gyermekek elhagyása, stb.;
- A második csoportba sorolhatók a helytelen családi nevelésből, a rossz családi életből, a család felbomlásából adódó ártalmak.

Jelentkezhetnek még olyan egyéb ártalmak is, amelyek rossz anyagi körülményekből, egészségügyi problémákból következnek be.

Ha a fent felsorolt okok bármelyike olyan súlyosan jelentkezik, hogy az a kiskorú harmonikus fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóságnak sürgősen intézkednie kell és szükség esetén az állami gondozásba vétellel is élnie kell. Mi tehát

az állami gondozásba vétel célja: "Az állami gondozás célja a kiskorú gondozásának, nevelésének és tartásának biztosítása, valamint értelmi és erkölcsi fejlődésének irányítása, ha ez a környezetében biztosítva nincs." /20/1969. V.13. Korm.rend./

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 51/1954. /VIII.6. M.T.sz. rendeletének 4.§-a szerint pedig:

"1. A gyámhatóság állami gondozásba veheti azt a kiskorú gyermeket, akinek szülei ismeretlenek, nem élnek vagy munkaképtelenek és a gyermek tartásáról, valamint neveléséről sem a szülő, sem más tartásra kötelezhető hozzátartók nem tudnak gondoskodni.

2. Ha a környezet a kiskorú gyermek nevelését, fejlődését, vagy egészségét közvetlenül veszélyezteteti és a gyermek érdekének megóvására más intézkedés eredményre nem vezet, munkaképes szülők gyermekét is állami gondozásba lehet venni."

A fentiekből adódik, hogy az állami gondozás olyan intézmény, amelynek célja a veszélyeztetett kiskorúak számára biztosítani a személyiség fejlődéséhez szükséges optimális személyi és tárgyi körülményeket. Az állami gondozás lényege tehát a Csjt. VI.fejezetében körvonalazott rokon tartás és a VIII.fejezetben megfogalmazott - gondviselésből, vagy onkezelésből és törvényes képviselőből összetevődő - szülői felügyelet átvállalása az állam e célra berendezett intézményei útján.

Az eddig idézett rendelkezésekből kitűnik, hogy a gyermekek nevelő otthonokba kerülésének többféle oka lehet. Azonban valamennyi otthonban élő gyermekre jellemző, hogy nélkülözték a családi élet meghitt, megnyugtató, támaszt adó melegét, a kiegyensúlyozott családi légkört.

Az otthonba került gyermekek különböző mértékben sérült személyiségek, a velük való foglalkozás, problémáik megközelítése is sokrétű differenciált nevelési módszer alkalmazását igényli.

A nevelőotthoni nevelésben jelentkeznek általános és speciális jellegű feladatok is, az otthonok jellegéből, funkciójából adódóan.

A nevelőotthoni nevelés általános feladatrendszeréből néhány fontosabbat szeretnék kiemelni: /a szocialista nevelés alapvető céljainak figyelembevételével/.

- a szocialista közösségi nevelés, illetve az arra való törekvés, hogy nevelésünkben kialakítsuk az egyéni és közösségi érdekek összhangját, kiformáljuk azokat a törekvéseket, szokásokat, képességeket, amelyek az egyént közéleti tevékenységre, a közösség érdekében végzett munkára, a közösségért vállalt áldozatokra indítják és képessé is teszik;
- a munkára nevelés, vagyis a tanulói tevékenységrendszer célirányos megszervezése, hogy ennek során a gyermek olyan tapasztalatot gyűjthessen, amelyek a munka társadalmi és közösségfenntartó szerepének megértését éppúgy eredményezik, mint a szellemi és fizikai munka jártasságainak és készségeinek kialakítását;
- az erkölcsi-világnézeti-politikai nevelés vagyis a szocialista társadalmunk igényeinek megfelelő követelmények megértetése, elfogadtatása;
- az egészséges életre nevelés, a higiénikus szokások kialakítása, gyakoroltatása, a környezeti igényességre nevelés;

- a szabadidő hasznos eltöltésére irányuló kulturális nevelés, a tevékenység sokrétűségén keresztül a személyiség célirányos kifejlesztése, hogy a gyermekkorban szerzett pozitív élményeket az intézetekből kikerülve is hasznosítani tudják felnőtt korukban;
- a személyiség felkészítése a neki való megfelelő életpályára - ennek érdekében szükséges a gyermekek intenszív megismerése, képességeik, hajlamaik, érdeklődési körük beható tanulmányozása, hogy pályaválasztásukat eredményesen segíthessük!

A fentiekben röviden vázolt általános feladatokon túl gyermeintézményeinknek éppen az otthont helyettesítő jelle-
güknél fogva jó néhány speciális feladatot is meg kell ol-
daniuk.

Ezek közül csak a legfontosabbakat tekintjük itt át, mivel a későbbiekben a speciális feladatok közül néhánynak a részletezésére visszatérünk!

Az otthonok speciális feladatai közül elsőhelyen kell megemlíteni - a családi élet funkcióinak átvállalását - az otthonba került gyermekek személyiségének a zavartalan fej-
lesztése érdekében.

Fontos tehát az otthonba való beilleszkedés elősegítése, hiszen a családját veszített gyermek érzékeny, bizalmatlan az újjal szemben, különösen az antiszociális környezetből kiemelt gyermekek beillesztése jár sok nehézséggel, - hiszen közülük több már erősen kötődik a személyiségét károsító életfomákhoz!

Kezdetben komoly nehézségeket jelent az új életforma, a sokszínű követelményrendszer, a programszerűen szervezett

napi- heti rend elfogadtatása, - hiszen a gyermekek nagy része - akik nem csecsemő korban kerültek állami gondozásba - úgy érzi, hogy ez a "kötöttség" előző életviteléhez viszonyítva "szabadsága" korlátozását jelenti!

Nagyon fontos, körültekintendő feladat a családi háttér pedagógiai jelentőségének mérlegelése, annak eldöntése, hogy az otthon segítse-e, vagy éppen gátolja a gyermek kapcsolatát családjával /a kapcsolatteremtést csak akkor szabad gátolni, ha az a gyermek személyiségének fejlődését károsan befolyásolja/.

A nevelőotthonok speciális feladatainak sorából ugyan csak kiemelendő a gyermekek számára az anyagi és érzelmi védettség biztosítása és a felnőttek iránti bizalom helyreállítása. A gyermekek jelentős része ugyanis az őket ért sérelem és kudarc miatt elvesztette bizalmát a felnőttekben, ezért rövidebb vagy hosszabb ideig elzárkózást, közömbösséget mutat minden nevelői közeledéssel szemben!

Nagy hangsúlyt kell fordítani otthonainkban a gyermekek önálló életre való felkészítésére, a társadalomba való zökkenőmentes beilleszkedésük elősegítésére, amit csak lépésről-lépésre, jól működő közösségben tudunk elérni.

A speciális eljárások, feladatok közé kell sorolni azokat a tennivalókat is amelyekkel az otthonba került gyermekek tanulmányi lemaradását pótoljuk, hiszen a legtöbb gondozásba került gyermek rendszertelen környezete, hátrányos helyzete kedvezőtlenül hatott a tanulmányi előmenetelére is.

Végül, de nem utolsó sorban kell megemlítenünk az otthonok speciális tennivalói közül a családi életre nevelés különlegesen szép feladatait, amely a szocialista világnézet

és erkölcs alapján a harmónikus családi életre, a házastársi és szülői feladatokra, a gyermekek tudatos és örömteli nevelésére, az egészséges és felelősségteljes szexuális magatartásra való felkészítést foglalja magába.

Nevelőotthonainknak több lehetősége van arra, hogy a szocialista családmoddell megteremtésével hozzájáruljanak a család és a társadalom viszonyára vonatkozó ismeretek nyújtásához, a családi funkciók gyakoroltatásához.

Tudatában vagyunk annak, hogy a harmonikus családi élet légkörét, a szülői szeretetet a legtökéletesebben működő nevelőotthonok sem képesek helyettesíteni, de sokat tehetnek mindezek pótlására!

Nem véletlen, hogy egyre több kezdeményezés bontakozik ki a különböző családias "felállás", családmoddellek létrehozására, a családok pótlására külföldön és hazánkban egyaránt.

A családmoddell kialakítására szolgáló hazai kezdeményezések és gyakorlat bemutatása előtt, - egy későbbi összehasonlítási lehetőség biztosítására - a következő fejezetben hasonló vonatkozású európai törekvésekről, kísérletekről számolok be.

4. EURÓPAI EREDMÉNYEK ÉS TÖREKVÉSEK A CSALÁDI MODELLRE ÉPÍTETT GYERMEKFALUK SZERVEZÉSÉBEN

Dr. Walter Róbert Corti - mint egykor Pestalozzi - /Zürichből/ felhívást intézett 1944-ben az elhagyott gyermekek felkarolására, hogy a háború következtében magukra maradt gyermekek otthonra lelhessenek.

A felhívás hatására Európa szerte úgynevezett gyermekfalvak létrehozását kezdeményezték, és napjainkban már számtalan ilyen működik. Ezek a "Kinderndorfok" célkitűzéseikben sok hasonlóságot mutatnak, de a családok vezetésében, a "családmodellben" eltérések tapasztalhatók.

Legfontosabb célkitűzésük az anyai, illetve a szülői szeretet pótlása, szervezeti felépítésüket is e célnak rendelték alá.

A következőkben elsőként a tőkés országokban szerveződött fontosabb Kinderndorfokat mutatom be, majd érintőlegesen néhány szocialista ország e területen jelentkező kezdeményezéséről, illetve célkitűzéseiről szólok.

4.1. A tőkés országok jelentősebb kezdeményezései, eredményei, a Kinderndorfok fontosabb típusai

Az osztrák származású HERMANN GMEINER - aki Walter R. Corti felhívását magáénak érezte - szervezte meg az úgynevezett S.O.S. Kinderndorfokat.

H.Gmeiner maga is sokgyermekes családból származott,

Hermann Gmeiner és Albert Schweitzer a mozgalom
elindítója és példaképe.

életét az elhagyott gyermekek felemelése ügyének szentelte és szenteli ma is. A II.világháború után a gyermekvédelem önkéntes munkásaként dolgozott és a különböző fiatalok csoportjainál hamarosan felfedezte, hogy az elhagyott, elárvult gyermekek erkölcsi szenvedése sokkal mélyebb, mint amit a betegség és a szegénység okozott. H.Gmeiner meg volt győződve arról, hogy a hiánytalan anyai szeretet vissza tudja adni az elhagyott gyermekek biztonságérzetét, hogy boldog és gondtalan tagjai lehessenek a társadalomnak.

Ezekkel a gondolatokkal áthatva indította el gyűjtési akcióit a létesítendő gyermekfalvak költségeinek fedezésére.

1949-ben alapította az első S.O.S. Gyermekfalut IMST-ben.

Jelenleg már 50 országban /ausztriai központtal/ több mint 120 gyermekfalu működik. /SOS Children's Villages Imst 1970/

Ma már H.Gmeiner irányításával hatalmas apparátus végzi a faluk összefogását, a gazdasági feltételek megteremtését. Az S.O.S.Gyermekfaluk fenntartását kimondottan adományokból fedezik. A rendszeres patronálókról, adományozókról kompjúteres nyilvántartást vezetnek /a kompjúter pontosan kimutatja, hogy ki mennyi pénzt és milyen gyakorisággal adományoz, és ennek alapján küldik a világ minden részébe a gyermekek életét bemutató köszönő leveleket./

Állami támogatást nem igényelnek, mivel az adományok elégséges fedezetet biztosítanak, hogy az állam ne avatkozhasson be nevelésükbe!

Az S.O.S.Kinderndorfok szervezésénél a következő elveket követik, illetve vallják.

Az élet kis családi közösségekben folyik, ezért a gyermekek elhelyezésénél is ezt a modellt kell követni /mindig valamilyen település mellé épülnek/.

A gyermekfaluk általában 15-20 egységből állnak /lásd a különböző gyermekfalvakról készült és mellékelte felvételeket/ és minden otthonba 6-9 különböző életkorú leány, illetve fiú nevelését végzi a pótmama, a Hausmutter. Ezekben a "családokban" vérszerinti testvéreket minden esetben együtt hagyják! /A legtöbb hagyományos gyermekjóléti intézményben nemenként és életkoronként szétválasztják a gyermekeket./

A gyermekfalukban a Mama - aki pedagógus, de képesítés nélküli is lehet - állandón együtt él a gyermekekkel, ő vezeti a családot. A gyermekek iskolába a gyermekfalun kívüli legközelebbi településre járnak 14 éves korig. A gyermekek 14 éves korukban /a kötelező iskola elvégzése után/ elutaznak a gimnáziumok vagy ipari tanuló iskolák /házak/ egyikébe, ahol folytatják tanulmányaikat. De gyermekfalujuk családjának továbbra is tagjai maradnak, szünetben, vakációkra visszatérnek "családjukhoz".

Azonban az S.O.S. Gyermekfaluk élete sem problémamentes! Az így felépített családmódel, ahol a férfi szerepe egyáltalán nem jelentkezik, természetellenesnek tűnik. Az egész életét a mások gyermekeinek szentelő, a magánéletéről, saját családjáról lemondó nevelőnő lehet áldozatkész, nagyszerű ember, de életformája, azkézise mégsem lehet példa a családból amúgyis kihullott, sérült gyermekeknek. A normális családi életet sem reprezentálhatja az a nő, aki 25 évesen a férfit nem tartja szükségesnek! /A családon belül! /

További problémát jelent az is, hogy egyre nehezebben találunk áldozatkész pótmamákat. Ezért pótlásukra 2 éves iskolán képeznek ki fiatal lányokat.

Az S.O.S. gyermekfaluk karitatív jellegűek, a humanitásra alapulnak, erős vallási befolyással. /A különböző országok gyermekfalvai nemzeti vallásuknak élnek és vezetésüket is az anya-országban építik ki./

Ezek az intézmények az elhagyott gyermekek felkarolása érdekében annyi jót tesznek, hogy fenntartásaink mellett, a meglévő hibák ellenére is tiszteletet érdemelnek!

Az európai S.O.S.Gyermekfaluk felsorolásától eltekintünk, hiszen több mint 50 működik már kontinensünkön. A következőkben azokról a gyermekfalukról szólunk, amelyeknél eltérést tapasztalhatunk a fentiektől.

Az európai gyermekfaluk második csoportjába sorolhatjuk azokat, ahol már a családon belül fontos szerepe van az apának is, azaz a nagycsaládokat házaspárok vezetik. E gyermekfaluk nevelési munkájának alapvető programja a természetes nevelési folyamat pótlása: Anya és Apa és a testvérek közössége. Így a gyermekek "családi" légkörben nőnek fel, amelyet egyetlen modern, tökéletesen felszerelt gyermekotthon sem tud pótolni. Ezt vallják nevelési programjukban.

Albert Schweitzer szellemében ajánlják fel munkájukat, szeretetüket az elhagyott gyermekek számára a szülők, szociálpedagógusok, pszichológusok és vállalnak feladatokat a gyermekfalukban.

A második csoportba sorolható faluk közül is egynek - az Albert Schweitzerről elnevezett Waldenburg-i gyermekfaluknak - az életébe tekintsünk be, hogy képet nyerjünk az e

SOS gyermekfalu, Imst.

Az első gyermekfalu, amelyet Hermann Gmeiner alapított
1949-ben. Ez volt a minta.

SOS Kinderdorf, Hinterbrühl

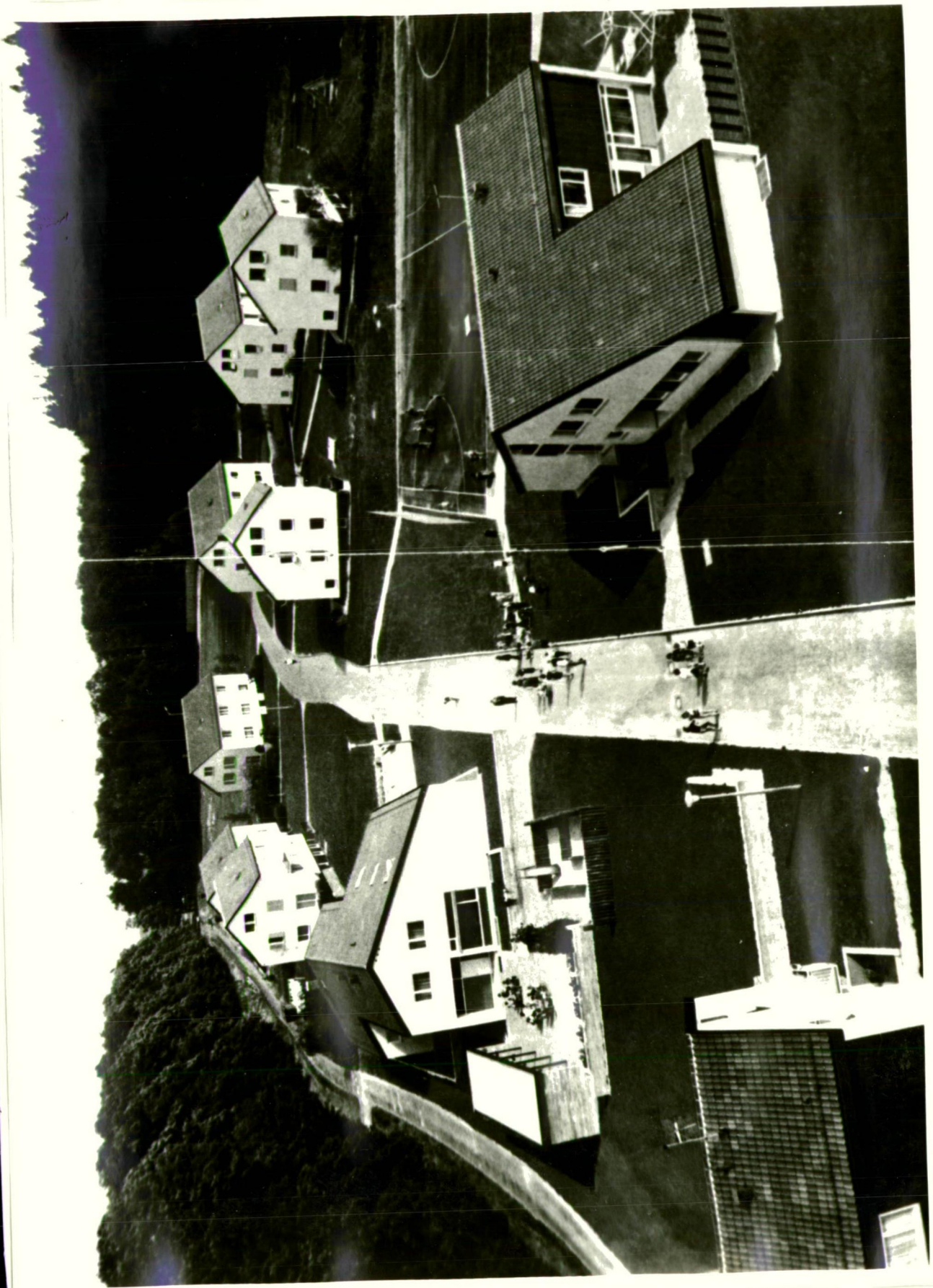
típusú falvakban élő gyermekek életéről is. /10. Jahre Albert-Schweitzer Konderndorf/

A Waldenburg-i gyermekfalut 1959-ben Margareta Gutöhrlein alapította és A.Schweitzer nevét vette fel. Jelenleg 9 lakóházból áll a falu. A 9 házban 150 helyiség található, ami a gyermekeké, szülőké és a gondozónőké. A 9 lakóházhoz csatlakozik a központi épület /L. a faluról készült felvételt/ vagy épületek. A belső fejlődés lényegesebb oldala a munkának: mindent tartalmaz, ami az emberi együttélést mélységében és tartalmában jellemzi.

Ezekbe a falukba is elhagyott gyermekek - nemcsak árvák, hanem válás, rossz családi élet következtében magukra maradt gyermekek kerülhetnek be. A forma itt nem nevelőotthon, hanem egy "gondozó család". Ez a család és otthon karakterének összekapcsolása.

A családban a férj és feleség együtt neveli a saját gyermekeivel a rájuk bízott 7-9 nem vérszerinti gyermeket is. Az anya vállalja a gyermekek nevelésében a fő terhet - gondozónő segítségével. Az apa dolgozni jár, este és szabadidőben azonban ő is a gyermekekkel foglalkozik. A szülők a gyermekeket is bevonják a különböző otthon körüli munkába, mindenben a természetes családi életet igyekeznek követni. /L.fényképek./ Természetesen a nevelőszülőknek sem könnyű a feladatuk, hiszen a nagycsalád egy tucat gyermekkel - csecsemőtől az iskoláskorú gyermekig - akik különböző temperamentumúak, származásúak - nem kis problémát jelent.

A faluhoz tartozó óvodákban nem a közösséghez való szoktatás on van a hangsúly, hanem a gyermekek egyéni segítésén és gondozásán.

Az Albert Schweitzer Kinderdorf 10 háza. Waldenburg.

Az Albert Schweitzer Kinderdorf központi épülete.

A modern konyhában a gyermekek az "anyával" együtt végzik a házimunkát.

A "család" közös ebédje a gondozónő közreműködésével.

A különböző nemű és korú család étkezése.

A munkából hazatérő "apát" köszönti a "család".

A faluban jó szomszédságban élnek a családok, a kölcsönös megértés és segítség az alapja közös életüknek. A gyermekeket olyan szellemben nevelik, hogy jó szívvel tudjanak felnőtt korukban is visszatérni régi otthonukba, ahol a "szüleik" és testvéreik élnek és mindig megnyugvást találnak.

A gyermekfalu nem él elszigetelten környezetétől. Erről gondoskodik az iskola, a városi ifjúsági szervezet és a rendszeres látogatók nagy száma.

A falunak egy vezetője van, aki életét szinte teljesen a közösségnek szenteli. Segíti a szülők, gondozók munkáját, gondoskodik a "szülők" és nevelők utánpótlásáról.

A faluközösség központi háza egyben a kulturális, szórakoztató jellegű találkozások helye is, ragyogóan fel van szerelve, mindennel el van látva. Ez vonatkozik a családi házakra, óvodákra is.

A gyermekek foglalkoztatásához, szabadidejük kulturált kitöltéséhez minden feltétel biztosított.

Az A.Schweitzer Kinderndorfok is adományokból tartják fenn magukat, egy társaság irányításával.

A Kinderndorfok családmódelje egészségesnek, jónak tűnik, elsősorban az apának a családban betöltött pozitív szerepe miatt. De a szisztéma már megkérdőjelezhető, mivel a családi problémák főleg az anyát terhelik. A gyermekekből is esetenként ellenállást válthat ki a mindenki számára szervezett "közös" program, hiszen életkorúknak megfelelően változik érdeklődési körük is.

A szülők részéről nagy áldozatvállalást követel, mivel egyéni életük nincs és a feszített munkát hosszú távon feltehetőleg képtelenek végezni!

E csoporton belül végezetül a svájci Trogen község és a nyugatnémet Wahlwies területén épült és Johann Henrich Pestalozzi nevét felvett gyermekfalukról szólunk, mert az eddig bemutatott gyermekfalu típusoktól több vonatkozásban is eltérnek. /Das Pestalozzi Kinderndorf. Wahlweis.1976/.

A Trogen-i gyermekfalut - a fejezetünk elején már említett - Dr.Walter Robert Corti alapította 1946-ban.

Még tartott a második világháború, amikor Walter R.C. tanár, filozófus, felhívást intézett a svájci néphez, hogy az ország nemes hagyományainak megfelelően járuljon hozzá egy olyan intézmény létesítéséhez, amelybe a különböző országokból összegyűjtené a háborúban-polgárháborúban árván maradt gyermeket és otthonos körülmények közt a béke és az egymás iránti megértés szellemében nevelné fel őket. 1946-ban különböző adományokból fel is épült a gyermekfalu és Pestalozzi nevét vette fel. A Pestalozzi név nem azt jelenti, hogy maradéktalanul átvették a nagy svájci nevelő módszereit, csupán a névadó alapeszméjének jegyében működik a gyermekfalu!

Ehhez a ~~falk~~közösséghez olyan házközösségek tartoznak, amelyekben a különböző nemzetiségű gyermekek /0-18 éves korukig/ nevelkednek anyanyelvük, kulturájuk, nemzeti szokásaik szerint. Ma is megtaláljuk a faluban az ázsiai, afrikai gyermekeket ugyanugy, mint Európa különböző országaiból valókat. /1946-tól két magyar ház is működött 15-15 fővel. Jelenleg nem működnek./

A trogeni gyermekfalu pedagógiai céljai a következők:
/Village d'enfants Pestalozzi Rapport Annuel 1968.c. kiadvány alapján./

- Biztosítani kell a gyermekek szellemi, lelki, testi fejlődését, szakmát kell adni a kezükbe, hogy visszatérve szülőhazájukba hasznos polgári lehessenek nemzetüknek.
- A lakóház és lakószoba-centrikus, otthonos légkörű nevelés keretében minden gyermek nemzeti kultúrájának szellemében nevelődjék.
- A növendékek és nevelők lakóházi-, iskolai- és faluközösségének az egymás iránti megértés és tolerancia jegyében kell működnie, hogy szülőhazájukba visszatérve a gyermekfalu volt lakói a demokrácia és nemzetközi megértés szellemében éljenek, dolgozzanak.
- A gyermekfaluban meg kell teremteni az egyén és a közösség - fejlődésének - harmóniáját.

A fenti céloknak megfelelően a gyermekfaluban kb.180-220 gyermek él 12-24 "nemzeti házban". A házak vezetője minden esetben egy, az anyaországból származó házaspár: a Hausmutter és a Hausvater. Legalább egyiküknek képzett pedagógusnak kell lennie.

Délelőtt eleinte a lakóházakban, majd az osztálytermekben folyik az alapképzés anyanyelven. /Felsőtagozaton minden gyermek németül is tanul, hogy e nyelv segítségével "összefoghassák" a falu sok nemzetiségű lakóit./

Délutánonként - a nemzetköziség szellemének alakítása végett - tudatosan szervezik a különféle nemzeti csoportokat, érdeklődésüknek megfelelően sokféle "kulturfoglalkozáson" vesznek részt!

A gyermekfalu tanulmányai befejeztéig gondoskodik lakóiról. Középiskolai, egyetemi, vagy speciális szakmai tanulmányok esetében a növendékeket kollégiumban helyezik el.

Amikor a végzettek elhagyják a falut, "falupolgárrá" avatják őket. /Ekkor díszes oklevelet kapnak ./ De a kapcsolat nem szűnik meg, figyelemmel kísérik volt lakóik sorsát!

A trogeni Pestalozzi gyermekfalu is független anyagilag

az államtól, több mint 300 állandó és időszakos adományozó támogatásából tartják fenn magukat.

A falu vezetői a politikamentes nevelés, az isteni megbékélés programját hirdetik. Nevelésük, törekvéseik ellenére sem politikamentes /a nem politizálás is állásfoglalás/, áthatja azt a túlzott vallásosság és a sovíniszta szellem. Iskoláikban is csak a háború előtti tankönyvekből tanítanak, mondván, hogy az újak már politizálnak.

A világ eseményeinek reális megítélésétől messze járnak.

Amit viszont a különböző nemzetiségű elhagyott gyermekek érdekében tesznek és ahogy "Pestalozzi szellemét" őrzik, humánus, tiszteletre méltó cselekmény.

Az eddig ismertetett gyermekfaluktól szellemében teljesen eltér a nyugat-német Wahlwiesben létesített Pestalozzi Kinderdorf.

Nevelési céljuk a "Krisztusi kommunizmus" megvalósítása. A faluhoz tartozó családi közösségek ennek a "szellemében" igyekeznek élni. A "családok" 12 főből állnak, /ebből 1-2 gyermek a sajátjuk/ a szülők gyermekeikkel teljes összkomfortos lakosztályban élnek. A saját gyermekek semmiféle különkedvezményt nem kapnak, "nem lóghatnak ki a sorból"!

A falu lakói magasszintű gazdálkodást, aktív termelő munkát folytatnak, minden tevékenységet közösen végeznek. A termelő munkába a gyermekeket is bevonják, szakképesítésben is részesítik őket.

A falu lakói részére közös élelmiszer és ruharaktárakat létesítettek. Minden család ezekből a raktárakból viszi el térítésmentesen élelmiszer és ruhaszükségletét. /Az elvitt áru-féleségeket csupán egy nyilvántartó könyvbe vezetik be./

Minden család, faluvezető egyenlő arányban, meghatározott pénzfizetésben is részesül.

A falu tulajdonában lévő munkagépeket, eszközöket, járműveket /több Mercedes gépkocsit/ is közösen használják.

Az öt-hat főből álló faluvezetőséget évente újra választják a falutanácsba.

Akik a faluból "kiöregednek", azokat külön, minden igényt kielégítő épületekben helyezik el és teljes ellátásban részesülnek!

A falu fenntartásában az adományok mellett fontos szerepet játszik saját termelőmunkája is.

A Wahlwies-i faluközösség élete mindezek ellenére eltér a normális életviteltől, egyrészt mert nevelésükben a túlzott vallásosság dominál, másrészt mert a családokat és a faluközösséget vezető felnőttek szinte valamennyien az életben "meghasonlott" egyénekből tevődnek ki, akik a vallásban, a krisztusi mentalitásban látják az élet értelmét.

A felnövekvő gyermekek részére e "modell" semmiképpen sem az élet realitását mintázza, még akkor sem, ha elhagyott, árva gyermekekről történő gondoskodásuk példás!

Összegezve: a fent vázolt Kinderndorfok szinte valamennyien karitatív jellegűek, állami támogatást nem-, vagy csak keveset kapnak, teljesen a tőkések adományaira alapulnak. Nevelési célkitűzésük, ideológiájuk az illető országok társadalmi rendszeréből táplálkozik, esetenként a szélsőséget sem mellőzve.

Az elhagyott, árva gyermekek felkarolása, a családi tűzhely melegének pótlására irányuló nemes törekvéseik - még akkor

is, ha nevelési céljaikkal zömében nem érthetünk egyet - figyelmet, megbecsülést érdemelnek!

4.2. A szocialista országokban folyó családmódel kísérletek

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a kapitalista és a szocialista országok gyermekvédelme szervezetében, szellemében és nevelési célkitűzésében, tehát alapjaiban eltér egymástól.

A szocialista országok ideológiájából, társadalmi szerkezetéből adódik, hogy a gyermekvédelem nem épülhet közadakozásra, mint ahogy ez a tőkés országok legtöbbszében természetes, hanem a gyermekvédelem költségét /nem kis összeget/ az állam fedezi.

A szocialista országok gyermekotthonaiban folyó nevelés alapvető célkitűzése - a családi otthon pótlása mellett: a szocialista pedagógia életigenlő világnézetével, a személyiség céltudatos, tervszerű, sokoldalú fejlesztése, - a szocialista közösségi embertípus kialakítása.

Ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósításáért fáradoznak gyermekotthonaink - ha országonként, otthononként eltérő intenzitással is! Bár ezekben az otthonokban az alapvető célkitűzések megegyeznek egymással, ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a különböző szocialista országok bizonyos ifjúságvédelmi megközelítésében ne térhessenek el egymástól.

A gyermek- és ifjúságvédelem területén keressük az együttműködés lehetőségeit, de pl. az állami nevelőotthonokban folyó nevelés szervezeti formáiban, a gyermekcsoportok kialakításában

eltérések vannak a különböző szocialista országok között.

Többek között ilyen eltérés tapasztalható az otthonok családpótló szerepének értelmezésében. Tény az, hogy több szocialista országban megindultak a különböző kísérletek a családi életet jobban megközelítő intézménytípusok kialakítására. E területen Csehszlovákia kezdeményezései a legszembeűnőbbek, elképzeléseikkel ők közelítik meg legjobban a Kinderndorfokat, ezért a következőkben róluk szólunk.

Hosszabb előtanulmányozások, tapasztalatcsere látogatások előzték meg a szlovák pedagógusok, az ifjúságvédelemmel foglalkozó szakemberek azon törekvéseit, hogy a gyermekvárosok új formáját alkothassák meg. Abból indultak ki, azt feltételezték, hogy az árvaság, vagy a szülők nevelőképtelensége miatt állami gondozásba vett gyermekeknek még a mesterségesen kialakított családi környezet a "nagycsalád modell" is többet jelenthet, mint a hagyományos intézeti elhelyezés.

E nemes gondolatok támogatására találtak és állami fedezettel Trenčsennel szemben, a Vág-parti Zlatovce faluban 1973-ra felépült az első "családi sejtes" gyermekfalu. Ezt követően tették közzé a pályázatokat családos pedagógus házaspárok részére. /Detské Mestečko Trenčín - 2 latovee, Bratislava 1976./

Még 1973-ban 17 pedagógus házaspár /néhány család esetében csak az egyik volt pedagógus képesítésű/ költözött be a városka házaiba saját gyermekeivel. Egy-egy ilyen család gonádjaira bíztak 12-15 állami gondozott gyermeket, többségükben testvéreket.

A családi villák minden igényt kielégítenek, elrendezésükben, bútorkészítésükben teljesen az otthon mintázzák, valamivel

nagyobb kivitelezésben /több hálószoza található egy kétszintes házban/. L. a faluról, az életükről, családról készült felvételeket./

A lakóházakhoz modern kommunális, egészségügyi, művelődésügyi intézmények tartoznak.

A pedagógus házaspárok itt sem kötött munkaidőben dolgoznak, - mint az előbbieken tárgyalt néhány Kinderndorf esetében is láttuk - csupán csak "nevelnek"! A probléma itt is felmerül, mikor élhetik a "szülők" egyéni életüket, mikor mehetnek csak a saját gyermekeikkel, mikor pihennek és még sorolhatnánk a problémákat. Az életszerűségük bizonyos esetekben megkérdőjelezhető, csak addig szabad vállalni, míg ez nem megy a magánélet rovására.

De adód^{ik} olyan probléma is, ami bizonyos idő után a gyermekfalukban tevékenykedő pedagógusok korával függ össze. A szülők korosodásával az igazi családban a gyermekek is felnőnek, de a családmmodellben újra jönnek a kicsik, újra és újra igénylik a "szülők" fáradhatatlanságát, lemondását, amit több generáción keresztül nem biztos, hogy a pótszülők képesek nyújtani.

A csehszlovák szakemberek mindezek ellenére nagyon pozitívnak értékelik a Zlatovce-i gyermekfalu eredményeit, és erre alapozva Csehszlovákia több nagyvárosában is létrehozták az ilyen "családi sejtes intézményeket". A további folytatás - vallják a szakemberek - részben anyagiak, de főleg olyan pedagógusok jelentkezésének függvénye, akik hivatásukat munkaidejükön túl is készek gyakorolni.

A továbbiakban nem részletezzük külön-külön a szocialista országok nevelőotthonainak problémáit, hiszen ezek nagyré-

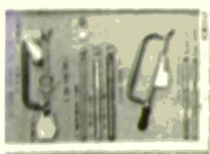
A csehszlovák gyermekfalu központi épülete és családi otthonai.

Egy csehszlovák pedagógus házaspár "nagy családjá".

Napi bevásárlás, házi feladatok elkészítése és a
praktikus gyermekszoba.

A tanulók képzése korszerű feltételek között.

Beszélgetés a "nagymamával" és születésnap ünnepély
a "családban".

szében a gyermekek elhelyezése a "hagyományos" intézetekben történik. A társadalom valamennyi országban egyre nagyobb figyelmet szentel az intézetbe került gyermekek problémáinak, keresi a megoldás célravezetőbb módszereit.

A tőkés és szocialista országokban található családmó-
dell törekvések vázlatos ismertetése, összehasonlítása és
értékelése után a hazai irányzatok bemutatása, eredményeik
számbavétele következő feladatunk.

5. A RENDEZETLEN CSALÁDI KAPCSOLATOK MEGNYILVÁNULÁSAI A NEVELŐOTTHONOKBAN ÉLŐ GYERMEKEK MAGATARTÁSÁBAN

Az előző fejezetben röviden vázoltuk azokat a fontosabb
kezdeményezéseket, intézkedéseket, amelyeket az úgynevezett
családi gyermekintézmények létrehozása érdekében a nyugati
országokban és a szocialista országok közül Csehszlovákiában
tettek.

Bemutattuk azokat a "Kinderndorf" típusokat, irányzato-
kat, amelyeknek a csoportjába szinte valamennyi gyermekfalu
besorolható, rámutatva azok előnyeire és negatívumaira.

A következőkben szeretnék beszámolni néhány olyan gyer-
mekotthon életéről, ahol több esetben megfordultam, huzamo-
sabb időt töltöttem gyermekek és nevelők körében és különböző
vizsgálatokat, felméréseket végeztem.

Ezekben a gyermekotthonokban /Fót Gyermekváros, Komárom
Dobi Gyermekváros, Bükkösd, Bakóca, Soponya, Pécs gyermekott-
honai/ különböző intenzitással és eredménnyel találhatunk

olyan törekvéseket, amelyek a családi élet hiányzó jegyeinek, szeretetének pótlását szolgálják. Az otthonok egy részében e törekvések több vonatkozásban megegyeznek, de a családmódel kialakításának szükségességében - a nyugati mintákhoz való közelítésben - találozotam eltérő véleményekkel is /pl.Fót/.

Azzal az otthonok vezetősége messzemenően egyetértett, hogy előre kell lépni e területen is, tökéletesíteni kell nevelési módszereiket, nyitottabbá kell tenni az intézetek életét a társadalom felé, több gondot kell - esetenként - fordítani az otthonosság megteremtésére, stb.

Bár a nevelőotthoni nevelés 1976-ban megjelent programja nagyon komoly fejlődést jelent, - az otthonok nevelői számára, fontos útmutatót, programot tartalmaz, módszertani segítséget nyújt. Ennek ellenére még ezek után is időszerűnek érzem Járó Miklósné 1966-ban tett megállapításait. A nevelőotthoni pedagógiai munka előrehaladásának fékezőerőiről szólva a következőket írja:

"A nevelőotthoni gyermekeknél végzett szintfelmérési munkálatok során világossá váltak azok a csomópontok, amelyek a nevelőotthoni pedagógiai munka előrehaladásának fékezői.

Ilyenek pl. az intézeti zártság és az ebből fakadó élményszegénység, az életre való felkészítés hiányosságai, a pénzzel való bánni tudás és a személyi tulajdon hiányából fakadó nehézségek, és legsúlyosabb teherként a gyermekek rendezetlen családi kapcsolatait." /Járó Miklósné, 1966/

Mielőtt azzal foglalkoznánk, hogy az általam látogatott nevelőotthonok mit tesznek e fent vázolt speciális feladatok megvalósításáért - sok egyéb irányú nevelési-képzési felada-

taik mellett - elsőként azt vizsgáljuk meg, hogy a nevelőotthonban nevelkedő gyermekek magatartásában, érzelmeiben, cselekedeteiben, egész személyiségük fejlődésében hogyan tükröződnek rendszertelen családi kapcsolataik, a szülők szeretet hiányából fakadó lelki torzulásaik.

Ehhez feltétlenül szükséges az egészséges személyiségfejlődés főbb szakaszainak rövid áttekintése, hogy jobban megérthessük a nevelőotthonokban élő gyermekek személyiségzavarai mögött rejlő okok eredőit.

5.1. A személyiségfejlődés főbb szakaszai

Kiindulásként elevenítsük fel a személyiség fogalmának meghatározását: "A személyiség az egyedi ember egyéni tulajdonságainak sajátos összessége és egyben bizonyos rendezettségű egysége." /Gegesi K. 1965./

Az egyéni lét egyedisége kezdetének általában a megszületést tekintik. Viszont egyre többen vallják azt a nézetet, - főleg genetikusok -, "hogy az anya-gyermek kapcsolatot nem csupán a szülés-megszületés pillanatától kell vizsgálni, mert e kapcsolatot kialakító és megszabó tényezők többreütiek: biológiai-fiziológiai, társadalmi és ezen belül pszichológiai jellegűek." /Gegesi K. 1965./

Ezek a tényezők hatnak tehát a jövőendő anyára már a párválasztáskor, a házastársi kapcsolatban, a terhesség alatt, a szülésben, de hatnak a gyermekkel való folyamatos kapcsolatok során is. Az anya magatartása, viszonyulása és belső történései /fiziológiai, pszichológiai/ egyaránt hatással vannak

a magzati, majd az újszülött, a csecsemő és a gyermekkorú új egyedre. A fentiekből következik, hogy nem túlozzuk el ha azt állítjuk, hogy az ember egyedi fejlődésmenetében döntő fontosságú az anya-gyermek kapcsolat harmónikus egysége /már az intrauterin életen belül is/. Nagyon sok gyermeknek már születése előtt megpecsételődik az élete azzal, hogy szeretet helyett gyűlölettel fogadják, számtalan otthonban élő gyermek esete is ezt példázza.

De az anya jelentősége az egyedi élet, az újszülöttkor első óráitól kezdve egyre fontosabb szerepet játszik. Az anya jelenti a gyermek számára a környezetet, az egész világot. Az újszülött további fejlődése elsősorban az anyától függ, kapcsolatuk alapvetően meghatározza az interperszonális kapcsolatok további alakulását, sémáját is.

Az újszülött, az úgynevezett vegetatív személyiség-elem fejlődésében fokozatos változás következik be, az anyával való "vegetatív" kapcsolatok mellett egyre inkább előtérbe kerül az "érzelmi tulsúlyú és központú személyiség" kialakulása, de a teljes személyiség kialakulásáig még hosszú az út.

Az egyes csecsemők fejlődésmenete eltérő képet mutat aszerint is, hogy egy vagy több személy foglalkozik velük, környezete rendezett, nyugodt, vagy izgatott, zilált, de legfőként eltérő aszerint, hogy az anya-gyermek kapcsolat vegetatív és emocionális téren zavart vagy rendezett.

A legtöbb csecsemő személyiségfejlődésében az 5-6. hónap jelenti a töréssorozatok megjelenését, amikor a csecsemőt anyjától leválasztják, bölcsődébe kerül, esetleg nagymama gondozására bízzák. Ezzel megszakad az eddigi teljesen zavartalan

anya-gyermek kapcsolat, ami azért kedvezőtlen a csecsemőnek, mert túl korai életszakban ákasztja meg az anya-gyermek kapcsolat családias jellegű folytonosságát. E tény pedig a csecsemő-szervezetre és idegrendszerre kettős alkalmazkodási feladatot kényszerít. A csecsemő személyiségfejlődés zavartalanságának érdekében az a követelmény, hogy az anya 6 hónapos életkorig családi környezetben maga ápolja és nevelje a gyermekét. A családi jellegű anya-gyermek kapcsolat túl korai megváltozása, szélesebb társadalmi jellegűvé alakítása /különösen ha ez mereven, durván történik/ előbb vagy később pszichoszomatikus tünetek, vegetatív neurózisok képében nyilvánulhatnak meg, ... sőt trauma-szerű hatást is kiválthatnak - vallja Gegesi Kis Pál professzor/1965./!

A gyermek fejlődésében az első év végétől az úgynevezett motorikus személyiség-elemek jutnak túlsúlyba. Megtanul állni, járni, céltudatos koordinált mozdulatokra képes, megszűnik "helyhezkötöttsége", megváltoznak a térről és távolságról való benyomásai. A személyiség-struktúráján belül már nem az orális testtáj funkció a domináns, hanem az egész testet magába foglaló motorikus élményanyag!

A gyermek figyelme fokozódik a környezete felé, kialakul a beszédkésztsége és egyre pontosabban kirajzolódik személyiségstruktúrájában az én és nem én határa.

Az első három évben a testi-szervezeti és a pszichológiai jellegű fejlődés során kialakuló funkciók következményeként pszichés téren igen sok esemény éri a kisgyermeket. Fokozatosan kiépülnek kapcsolatai a "külvilággal", az anyán kívül újabb személyekhez kell "alkalmazkodnia", ismerkedik az apával, testvérekkel, más családtagokkal, gyermekkortársi

csoportokkal, gyermekgondozókkal, stb.

Az "én-működés" beindulásával jut el a gyermek ennek az életkornak egyik legfontosabb szakaszához, az úgynevezett "dackorszak"-hoz! Ekkor a gyermeket elsősorban a környezetével szembeni "kírohanások" jellemzik. Sok szülő nem ismeri fel, hogy e "korszak" is a pszichés fejlődésnek egy fontos szakasza, a fejlődés nélkülözhetetlen állomása! A gyermek megértést, türelmet igényel, mert ellenkező esetben negatív irányban változhat a szülő és a gyermek interperszonális kapcsolata!

A fejlődésnek ebben a szakaszában nagyon fontos szerepet tölt be a játék a kisgyermek életében, mivel a játék az értelmi és érzelmi problémáinak a dramatizálása. A játszás szakterületen kísérletezés a jelenségekkel, a tárgyakkal, személyekkel, ugyanakkor saját testével, képességeivel is.

A gyermeki személyiség fejlődésének egyik fontos szakasza a 3- és 6 év közötti idő, mivel az ismeretek köre, mélysége erőteljesen bővül.

Megismeri az objektív valóságot, a külvilág tárgyait, egyre kezdeményezőbb, önállóbb lesz! A család mellett új, a kortársakból álló óvodai közösségbe kerül. Erre az életszakaszra jellemző az úgynevezett kiscsoportok alakítása, a saját és más teste iránti érdeklődés, a nemiséggel és a genitáliákkal kapcsolatos "kísérletezés", "kiváncsiszkodás", stb.

A hatéves életkorral kezdődik az az időszak, amikor az értelmi túlsúly személyiség kialakulásáról beszélhetünk.

A gyermek érdeklődési köre a hatodik életévtől fokozatosan kitágul, és egyre inkább a konkrét tárgyi valóság felé fordul. Megkezdődik életében egy új szakasz, az iskoláskor.

Az iskolai közösség egyre jobban érezteti hatását, formálja a gyermek személyiségét, meg kell tanulnia rendszeresen dolgozni.

Mivel a gyermek megváltozott élete a családon kívül zajlik, módosul életében a család szerepe és funkciója is, egyre fontosabbá válnak számára a barátok, kortársak, az új gyermek-közösség.

A következő két-három évben meggyorsul az önállósulási folyamat, a gyermek kapcsolatai bővülnek és ekkor már jelentkezhetnek a közösségbe illeszkedés negatív vagy pozitív tendenciái, problémái /a közösségbe való beilleszkedés milyensége nagy mértékben függ az anya-gyermek kapcsolat jellegétől/. Évről-évre nagyobb jelentősége lesz számára a kortársi közösségnek, vagy a kisebb csoportosulásoknak /bandák/. Fokozatosan felduzzad érzelmi és indulati élete, a kamaszkor tipikus jegyei jelentkeznek személyiségében. Bekövetkezik életében az egyik legkritikusabb szakasz a valódi kamaszkor, a pubertás. Ekkor átalakul hormonháztartása és új érzelmek, indulatok kerítik hatalmukba, sok esetben gyökeresen megváltozik a kapcsolata környezetével is. De talán a leglényegesebb változás életében az, hogy felfedezi testének külsején jelentkező változásokat és a másik nemet!

A pubertás ideje gyermekenként eltérést mutathat, de ez az életszakasz általában a 16-17. életévvel befejeződik. Ebben a kritikus időszakban a fiatalokhoz nagy szeretettel, megértéssel kell közeledni, hogy az esetleges érzelmi, indulati válságaikon átsegíthessük őket. A pubertás válságos állapotával szemben azonban sem a család sem az iskola nem kellően megértő, sőt sok esetben elutasító magatartását tanúsít,

holott a helyes magatartás kialakításához komoly "külső" támogatásra lenne szüksége a serdülő fiatalnak! Indokolná a fent jelzett támogatást az is, hogy ebben az időszakban próbálkozik a fiatal a "felnőttek társadalmába" beilleszkedni, kezd formálódni életcélja. A helyesen választott és elfogadott életcél pedig lényegében meghatározza az egyén számára az emberi élet értelmét is.

E rövid áttekintésből is kitűnik, hogy a gyermeki személyiség fejlődése bonyolult folyamat és, hogy e fejlődés elősegítésében annak minden fázisában milyen fontos szerepe van az anyának, illetve a családnak.

Nevelőotthonainkban élő gyermekeink legnagyobb része pedig éppen a családnak e fontos támaszát nélkülözi - részben vagy teljesen - személyiségfejlődésében.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy az anya és a család hiányából adódóan milyen személyiségzavarok jelentkeznek a nevelőotthonban élő gyermekeinknél.

5.2. A rendezetlen családi kapcsolatok megnyilvánulásai- inak bemutatása indirekt és direkt felmérések alapján

A "családi hatás tulsúlyának" az életszakasza a születéstől az iskoláskorig, tehát a 6-7. életévig terjed. Ennek a lényege, hogy a társadalmi, környezeti hatás szempontjából a gyermek számára mindent, vagy túlnyomóan mindent a család és a családtagok konkretizálnak. Ezen életkorban a személyiség normális fejlődésére döntő a család és a családtagok milyensége: személyisége, magatartása, viselkedése, kulturáltsága,

a megfelelő szubjektív és objektív, anyagi, tárgyi családi körülmények. /Gegesi K. 1965./

Érthető tehát, hogy a gyermek személyiségére életének különösen az első éveiben legnagyobb hatást az anya gyakorolja. Az anya személyének, az anyai gondozásának hiánya néhány hónap után már érezteti hatását a gyermek fejlődésében. Ha az anyával vagy az anyát helyettesítő személlyel szemben a csecsemő érzelmi és szociális kapcsolatszükséglete kielégítetlen marad, a "hospitalizáció" tünetei jelentkeznek a gyermeknél! /Hospitalizált az a csecsemő, aki az "anyai kapcsolatot nélkülözi" és szomatikus, pszichikus fejlődési károsodást szenved, - a "hospitalizáció" szakkifejezés bevezetése Rene Spitz pszichológus nevéhez fűződik./

A hospitalizáció legjellegzetesebb tünetei a következők: lemaradás a testi fejlődésben, a betegségekkel szembeni gyenge ellenállóképesség, érdektelenség, apátia és sok esetben értelmi retardáció tünetei jelentkezhetnek. Ha a gyermeknek nem alakul ki bensőséges kapcsolata gondozójával "a pszichikus fejlődés elmaradása egy év után legtöbb esetben még fokozódik, ami megmutatkozik a gyermek lassúbb fogalom alkotásában, beszédhibáiban, mozgás egyenetlenségében, a kapcsolódási törekvések szertelenségében." /Gegesi K. 1965./

Az ilyen intézeti kisgyermek azonnal csatlakozik bárkihez, aki barátságosan közeledik hozzá, szívesen vele tart, öleli, apukának, anyukának szólítja az először látott idegent, de amilyen gyorsan fogadta barátságába az először látott személyt, ugyanolyan könnyen "le is válik róla". Ezt a jelenséget magam is tapasztaltam, amikor a Dobi Gyermekvárosban végeztem

megfigyeléseimet és többször is felkerestem a legkisebbeket.

E látszólag kedvező állapot - ahogy erről a nevelők is beszámoltak - több esetben súlyos zavarokra vezetett a gyermek későbbi személyiségfejlődésében, elsősorban jellemalakulásában, az erkölcsi normák nem kielégítő érzelmi elfogadása és követése folytán.

A fent említett súlyos személyiségzavarok még nagyobb méreteket ölthetnek, ha a már egyébként is hospitalizált csecsemőt intézetből intézetbe helyezik. /Sajnos a múltban sokszor volt rá példa, napjainkban már ritkábban./

A különböző megfigyelések és kísérletek bizonyítják, hogy az "anya-csecsemő" kapcsolat kialakulhat a gyermek és gondozója között is, ha a gyermekkel való foglalkozása folyamatos. Ilyen esetben a hospitalizációs ártalmak csekély mértékben jelentkeznek, vagy fel sem lépnek.

A tények azt mutatják, hogy kevés otthonban találkozunk jól kiépült gondozó-csecsemő kapcsolattal, mivel a gondozónők 20-25 kisgyermeket ápolnak, nevelnek. A sokrétű feladatvégzés lehetetlenné teszi a bensőséges kapcsolat kialakítást.

Sajnos az állami nevelőotthonba kerülő gyermekek legnagyobb része - ha később is kerülnek állami gondozásba - a már jelzett csecsemő és kisgyermekkorai milliőártalmak áldozata.

Ebben az életszakaszban a legsúlyosabb milliőártalom a rossz családi légkör, a széthullott család, a durva, szigorú szülők, az alkoholista apa vagy anya, akik szeretet helyett csak durvaságot, közönyt tanusítanak gyermekeik iránt.

De jelentős ártalom lehet a primitív családi környezet is, amely kevés ösztönzést, élményt nyújt a kisgyermek szá-

mára. Tehát hospitalizálódhat a gyermek az otthonában is, nemcsak az intézetben.

Az előző pontban tárgyalt személyiségfejlődés fázisainál kiemeltük, hogy milyen fontos a gyermeki fejlődés e szakaszában az úgynevezett dackorszakban a szülő megértő szerepe. Az "éntudat" határozottabbá válásával együtt jár a gyermeknek a környezetével való gyakori összeütközése, ellenszégülése. Azoknál a gyermekeknél, akiknél erőszakkal, durván akadályozzák meg ezen akarati "kitöréseket", mindenképpen torzulás következik be személyiségfejlődésükben. Sajnos ezt bizonyítja az a tény is, hogy az óvódás otthonokból általános iskolás otthonba kerülő gyermekek szinte valamennyien magukon viselik a családi vagy az intézeti ártalmakat.

A szülőktől elszakadt, gyermekotthonban élő gyermekek fejlődési sajátosságainak vizsgálatairól szóló közlemények egybehangzóan arról adnak számot, hogy a legnagyobb nehézségek azoknál a gyermekeknél mutatkoznak, akik születésüktől kezdve gyermekotthonokban élnek. A korai nevelőotthoni gondozás ártalmasnak mutatkozik nemcsak a kontaktus-készség, hanem a gyermek absztrakciós készségének tekintetében is; a korai személyi kapcsolat zavarai együtt járnak a realitás-felfogás zavarával. /Hirsch Margit, 1964./

A közöltek és a saját tapasztalataim alapján írhatom, hogy ezeknél a gyermekeknél a családi kapcsolatok hiánya is másképpen jelentkezik. Nem hoztak a családból sem pozitív sem negatív élményt. Számukra - a kiskorúak esetében zömmel - természetes, hogy az anyát, vagy az apát a gondozónő, vagy a nevelőtanár személyesíti meg.

Szerencsére intézeteinkben viszonylag kevés ezeknek a gyermekeknek a száma, /a teljesen árvák/ velük a legnagyobb szeretettel, fokozottabb törődéssel kell foglalkozni, hogy erősítsük önbizalmukat, sikerélményhez juttassuk őket.

Állami gondozott gyermekeink azonban zömmel "élő szülők árvái", elhagyott gyermekek, akik a legváltozatosabb szülőkapcsolatokat élték át. Ezekről mondja Makarenkó: hogy legtöbb esetben az elhagyott gyermekek helyzete bonyolultabb és veszélyesebb mint az árváké. /Járó Miklósné, 1966./

Makarenkó megállapítását az élet igazolja. Nagyon sok esetben tapasztalják az otthonok nevelői, hogy az elhagyott gyermekek lelki sérüléseit, a "családi élet" okozta traumákat esetenként nehezebben tudják orvosolni, mint a teljes árvák esetében a család hiányából fakadó problémákat.

Nevelőotthonainkban a megoldásra váró sokrétű feladat közül talán egyik legnehezebb éppen a rendezetlen családi kapcsolatok rendezése, illetve pótlása, a hiányzó családi modell biztosítására irányuló törekvések.

Miért problematikus e feladat megoldása? Mindenekelőtt azért, mert az otthonban élő gyermekek családi kapcsolatait, azok hátterét, a teljes valóságnak megfelelően, gyermekenként differenciáltan kell a nevelőknek megismerni és a gyermekekben valóságos családi helyzetüket tudatosítani kell, hogy megfelelő nevelői segítséggel képes legyen a fiatal saját helyzetének reális értékelésére. Ennek során alkalmassá válják a közösség segítségével élete kialakítására, családi kapcsolatainak lehetőség szerinti erősítésére, vagy javítására, szükség esetén azonban arra is, hogy családjával szembeforduljon, illuzióitól

megszabaduljon.

De nehéz és kényes kérdés azért is, mert társadalmunkban, és így pedagógusaink szemléletében is, szános túlhaladt nézet él, ami akadályozza a reális szemléletmód kialakítását a gyermek-szülő kapcsolat terén. Természetes, hogy azokat a szülőket, akik szeretettel, felelősséggel nevelik gyermekeiket, a gyermekek is tisztelik, szeretik, támogatják! Ez azonban egészen másként jelentkezik a felelőtlen, erkölcstelen, brutális, gyermekét tönkre tevő szülő esetében. Nevelőotthonainkban gyermekeink jelentős része ebből a körhyezetből kerül ki. Ugyanakkor társadalmunk feladata, hogy egészséges, becsületes, alkotómunkára, boldogságra képes embereket neveljen a felelőtlen, a garázda szülők gyermekeiből is. Hogy ez milyen nehéz, áldozatkész feladatot jelent, csak azok tudják, akik - sok esetben egyéni életük rovására - hosszú évek óta az intézeti gyermekek között végzik munkájukat. Éppen az ő munkájuk eredményességét gátolja az előbb említett szemléletbeli tisztázatlanság a gyermekek káros illúzióinak tiszteletbentartására.

Felmerülhet a kérdés, hogy szabad-e bolygatni a gyermekek-nél ezt a fájó problémát. A nevelőotthoni tapasztalatok bizonyítják, hogy igenis a gyermekekben mélyen él az igény, hogy szüleikhez való viszonyukat rendezzék, és ehhez segítségre van szükségük. Ha a gyermekek nevelőiktől, vagy a közösségtől nem kapják meg családi kapcsolataik rendezéséhez a segítséget, akkor maguk is elvégzik sok esetben nem a kívánt módon. Az intézeti nevelők számtalan ténnyel bizonyítják, hogy az otthonokból kikerült fiatalok éppen rendezetlen belső életük követ-

keztében, erő, támasz, megfelelő önbizalom hiányában, szorongó magányosság érzéssel, a már pénzt keresni tudó gyermeket visszakövetelő felelőtlen szülő, vagy ismeretlen "barát" karjába sodródának. Az új környezet sok esetben ismét tönkreteszi az egyébként is nehezen magára talált gyermeket. /Járó Miklósné 1966./

Saját tapasztalataim, az országos felméréseket összesítő statisztikai tájékoztató és Járó Miklósné tanulmánya alapján az alábbi család- és gyermekkapcsolat formákat rögzíthetjük.

- Az intézetekben élő gyermekeknek egy kis százaléka olyan családból került ki, amelyben nehéz körülmények között éltek, de érzelmileg a kapcsolatuk rendezett volt. Ebben az esetben az intézeti nevelők feladata a gyermek-szülő kapcsolat ápolása, a gyermekeknek szüleik szeretetére nevelése.
- Nehéz a helyzet a felbomlott családból intézetbe került gyermekeknél, ahol nagyon gyakori a szülők rivalizálása a gyermekért, azok egymás ellen hangolása. Az ilyen szülők állandó izgalomban tartják a gyermeket, érzelmi labilitást idéznek nála elő. Az intézeti nevelésnek komoly erőfeszítést jelent az ilyen gyermekek megnyugtatósa, érzelmi stabilitásának megteremtése. A cél érdekében tanácsos a szülői látogatást szüneteltetni, ha az otthon nem tudja a gyermek szüleit ártalmas viselkedésének káros hatásáról meggyőzni.
- Tekintélyes azon gyermekeknek a száma, akik a szülők brutálítása, felelőtlenége, züllöttsége következtében kerültek

állami gondozásba. Ezek a szülők többnyire igen laza kapcsolatot tartanak fenn gyermekeikkel, látogatásuk ritka, de akkor is legtöbb esetben teljesen feldúlják gyermekeiket azzal, hogy életmódjuk megváltoztatása nélkül visszakövetelik őket, főleg ha anyagi haszonszerzés lehetőségét látják benne. Sajnos nagy problémát jelent az otthonok nevelői számára, hogy ezekkel a gyermekekkel megértessék, szüleik érdemtelenek a szeretetükre és megalapozatlan szülő iránti illúziójuk akadályozza biztonságérzetük kialakulását, az életben való helytállásukat. Ha az otthon nevelőhatása a szülőkre eredménytelen, befolyásolási lehetőségüket a minimálisra kell korlátozni!

- Nevelőotthonainkban több olyan gyermek él, aki nevelőszülőktől került intézetbe, mivel tanulási vagy egyéb nevelési feltételük nem volt biztosított, de a nevelőszülők szeretetteljes magatartást tanusítottak a gyermek iránt. Ilyen esetben a gyermekek ragaszkodó szeretetét, háláját nevelőszüleik felé erősíteni kell.
- Külön fájó és nehéz problémát jelentenek azok a teljesen elhagyott gyermekek, akik a szülők felkutatására kérik az intézetek vezetőségét, számtalan példa bizonyítja, hogy a végül megtalált szülő megismerése igen súlyos, gyakran kiheverhetetlen törést idéz elő a gyermek személyiségfejlődésében. A szülőben való csalódást nagy pedagógiai tapintattal, sok-sok szeretettel kell a nevelőknek feloldani. Meg kell értetni a gyermekekkel, hogy az a szülő aki sosem kereste fel őt, szeretetet ~~sem~~ nyújthat számára, csak fájó élmény marad a vele való találkozás.

A fentiekből kitűnik, hogy az otthonokban élő gyermekeket sokféle érzelmi kötődés fűzheti szüleikhez és szinte gyermekenként kell az otthonok vezetőségének mérlegelni a kapcsolatteremtés kiépítésének módját. Nem könnyű feladat ez a nevelőknek, hiszen még a legelvetemültebb szülő iránt is fel-fellobban a gyermekek vonzódása, érzelmileg nehezen "válhatnak" le róla.

Nagyon sokszor keserű szájjal tapasztalják az otthonok nevelői, hogy hosszú hónapok áldozatos nevelési eredményét egy-egy nem kívánt szülői látogatás miként rombolhatja le a gyermekek lelki világában.

Mindezek ellenére az otthonok legfontosabb feladata közé tartozik a szülő-gyermek kapcsolat egészséges kiépítése, szintentartása, ahol csak arra lehetőség van!

Dolgozatom témájának tárgyalásakor felvetődhet az a kérdés, hogy egyáltalán tud-e, képes-e a nevelőotthon arra, hogy a rászoruló gyermekek részére otthonpótló intézmény legyen? Szükséges-e a nevelőintézeteken belül a családi élet, a családmodell funkciójának fokozottabb átvállalása? Véleményünk szerint ez a feladat nem vitatható, e területen már eddig is nemes kezdeményezésekről számolhatunk be /később e rész kérdés tárgyalására részletesen visszatérünk/. De a továbblépéshez szükséges az eredmények alapos elemzése, közzététele, tapasztalatcserék megszervezése, a nevelési feladatok átgondoltabb megvalósítása és nem utolsósorban a nevelőotthonokból kikerült gyermekek életútjának a tüzetesebb vizsgálata.

Mielőtt bemutatnám az általam vizsgált otthonok családpótló törekvéseit, kezdeményezéseit, e témakörben végzett

felméréseimet mutatom be.

Dolgozatomban már szoltam arról, hogy a nevelőotthonok sokrétű nevelési és egyéb feladatai közül csupán egy kérdéssel foglalkozom, a családi élet hiányából fakadó problémakörrel. Ezért a gyermekek között végzett felméréseim is elsősorban a családra, a szülőkre vonatkoznak. Azt vizsgáltam, hogy a gyermekek érzelmi világában hogyan tükröződik a szülők hiánya, milyen a családhoz való kötődésük foka, hogyan látják jelenlegi helyzetüket.

A felméréseimet a következő elvek alapján végeztem:

/Az előzőekben a módszerek megválasztását már indokoltuk, ezért itt csak felsoroljuk azokat./

- 1./ A felmérésbe bevont csoportok személyi anyagát élettörténetét áttanulmányoztam.
- 2./ A csoportok vezetőitől rövid, írásos jellemzést kértem a közösség tagjairól.
- 3./ Egyéni és csoportos beszélgetést folytattam a gyermekekkel és nevelőkkel előre meghatározott kérdések alapján.
- 4./ Írásban, rajzban kértem választ több kérdésre.

Vizsgálatokat az alábbi nevelőotthoni csoportokban végeztem:

Dobi Gyermekváros Komárom:	4 csoport /10-14 évig, 88 gyermek/
Pécs Általános Iskolai nevelőotthonok:	6 csoport /6-16 évig, 92 gyermek/
Bakóca Általános Iskolai Nevelőotthon	4 csoport /heterogén csoport 56 fő/

Bükkösd Általános Iskolai 4 csoport /heterogén csop.

Nevelőotthon: 56 gyermek/

Ö s s z e s e n : 18 csoport 312 gyermek.

Egy feladattal kapcsolatban kontroll felmérést végeztem a Pécsi Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolájának 4 osztályközösségében, kettő 5. és kettő 6. osztályban 115 gyermeknél.

A fenti nevelőotthonokon kívül több esetben látogatást tettem a Fóti Gyermekvárosban és a Soponyai Gyermekintézetben, tanulmányoztam az ott folyó életet, és interjúkat készítettem az intézetek vezetőivel dolgozatom témájával kapcsolatban.

A nevelőotthonokban élő 312 gyermek, akiknél a felmérést végeztük, életkorban 6-16 évesek közé sorolhatók. A vizsgált közösségek egy részénél a gyermekek életkorban megegyeztek /Dobi Gyermekváros, Bükkösd/, többségüknél a közösség összetétele heterogén volt.

A személyi anyagokból kigyűjtöttük a gyermekek családi helyzetére vonatkozó legfontosabb adatokat. Ezekből csupán néhányat említünk meg, amelyek bizonyos vonatkozásban a felméréseknél használt kérdésekkel is összefüggenek.

A 312 gyermek közül:

- árvaság miatt került intézetbe	23 fő	7,4 %
- a szülők által elhagyva /házasságon kívüli szülés, stb.	34 fő	10,9 %
- olyan családból került intézetbe, ahol a szülők "együtt éltek"	113 fő	36,2 %
- külön élő szülők gyermekeként került intézetbe	142 fő	45,2 %
Ö s s z e s e n :	312 fő	100,0 %

A környezeti ártalmak közül /intézetbe kerülést kiváltó okok/ az előfordulás gyakorisága alapján a következőket emelhetjük ki:

- a szülők alkoholista életmódja és annak következménye miatt került intézetbe	77 fő	24,7 %
- a szülők erkölcstelen, züllött életmódja miatt	68 fő	21,8 %
- a szülők válása, illetve ismételt és rossz házasságkötésének következtében	66 fő	21,1 %
- szülők betegsége, /halála/ miatt	38 fő	12,2 %
- szülők rossz anyagi és lakáskörülményei miatt	13 fő	4,5 %
- egyéb okok miatt /elhagyás, nehezen nevelhetőség, szülők szabadságvesztése, stb./	49 fő	15,7 %
Ö s s z e s e n :	312 fő	100,0 %

A gyermekek családi életére vonatkozó adatok közül legszembetűnőbb az, hogy a legtöbben az úgynevezett csonka családokból kerültek intézetbe. A vizsgált anyagból kitűnik az is, hogy emelkedést mutat az olyan családok száma, amelyeket az anya hagyott el. Az anya kiválása a családból legtöbb esetben a gyermekek állami gondozásba vételét eredményezte. Sajnos a teljes családokból intézetbe került gyermekek száma /113 fő/ is arra utal, hogy a szülők együttélése formális, a családban uralkodó légkör nem szolgálta a gyermekek személyiségének harmonikus fejlődését.

A 312 gyermek esetében az állami gondozásba vétel okai közül elsősorban a szülők alkoholista /és az ebből fakadó

brutalitást, erkölcstelen, züllött életmódját kell kiemelni.

Sajnos harmadik helyen a válást és az ebből fakadó következmények káros hatását említhetjük meg. A fentiekben vázoltak úgy érzem, egyértelműen bizonyítják, hogy a rendezetlen családi körülmények, mint a gyermek fejlődésében zavart, törést, esetleg súlyosabb megrázkódtatást előidéző tényezők milyen nagy mértékben játszanak szerepet.

Elsőként vizsgáljuk meg hogyan tükröződik a gyermekek érzelmi világában szüleikhez való kötődésük.

A 6-12 éves gyermekek lelkivilágáról, a szüleikhez fűződő érzelmeikről, viszonyukról érdekes és jellemző képet mutat a "Madár-mese" vizsgálat. Ezt a vizsgálatot mi is elvégeztük a gyermekcsoportok egy részénél, a 6-12 éves korúak között, a 7-8. osztályokban nem, és a kontroll kísérletét a Gyakorló Iskola kettő 5. és kettő 6. osztályában. /A kísérletet Louise Düss svájci pszichológus ismert vizsgálati eljárása alapján vezettük le./ A kísérlet lényege, hogy a gyermekeknek elmondunk egy befejezetlen mesét és megkérjük őket arra, hogy ők fejezzék be a hallott mesét írásban. A kellő feltételek biztosítása után a mesét elmondtuk.

A mese így hangzik:

"Volt egyszer egy madármama, egy madárpapa és egy madárfióka. Aludtak a fészekben egy faágon. Jött egy nagy vihar, letörte a faágot és a fészek leesett a földre. A három madár felébredt, a papa gyorsan egy fenyőfára repült, s a mama egy másik fenyőfára. Mit csinált a kismadár? Már tudott egy kicsit repülni....."

A "Madár-mese" próba alkalmas arra, hogy felfedje a

gyermek érzelmeit családjával szemben. Ugyanis a gyermek könnyen azonosítja magát a fiatal állatokkal, ez esetben a madárfiókéval. Így a mese saját családi helyzetével kapcsolatos érzelmi asszociációkat indít el benne, s a mesebeli dramatikus helyzet a jelenlegi és múltbeli konfliktusokat újra felszínre hozza. A mese befejezése megmutatja, hogy a gyermek hogyan éli át a családból való kiszakadását és jelenlegi helyzetét. A feladatok értékelésével párhuzamosan megvizsgáltuk az érdekelt gyermekek családi életének háttérét is, hogy a válaszokkal összevethessük. A válaszok érdekesek, sok variációt tartalmaznak és típusonként az alábbi csoportokba sorolhatók.

Az első csoportba azoknak a gyermekeknek a válaszai tartoznak, akik az anyához, apához, vagy a szülőkhöz erősebben kötődnek. Az érzelmi kötődés az anyához a legerősebb, erről tanuskodik a válaszok közel kétharmada. /Mindössze 7 gyermek tett említést az apjáról!/

Idézek néhány érdekesebb válaszból: "A kismadár sírva felrepült a faágra a mama mellé és a mama szárnya alá bújva várta mikor lesz vége a viharoknak." "A kismadár a megrázkódtatás után az anya mellé szállt." "A kismadár repült lefelé és az anya gyorsrepüléssel elkapta a kisfiókat, szerencsésen megmenekült. Mind a ketten sok szeretettel védelmezték a kismadarat és meleg fészket raktak, de már biztonságosabbat, hogy el ne fújja a szél." A kismadár kivergődött a földre, onnan a szülei segítségével egy biztos helyre menekült a vihar elől."

A következő csoportba soroltuk azoknak a gyermekeknek a válaszait, akiknek családi helyzete bár rendezetlen, de bíznak erejükben, felemelkedésük lehetőségében. Ennek érdekében erőfeszítésekre is képesek.

Így írnak erről: "A kismadár miután leesett a fészekből ázott, fázott és csak úgy didergett. Elindult, hogy keressen magának eleséget, s így élt boldogan." "A fióka egy ideig nagyon szomorú volt, majd később eleség után indult. Talán abban reménykedett, hogy megtalálja a szüleit. A madárka megnőtt és családja lett." "A kismadár felrepült egy alacsonyabb ágra, körülnézett, majd még feljebb repült egy még magasabb ágra. Közben elállt az eső és elcsendesedett a vihar. A madár még magasabbra repült, apja és anyja aggódva nézték küszködő fiókájukat, már közel került a kismadár a szüleihez."

Külön csoportba sorolhatók azoknak a gyermekeknek a válasza, akiknek a szülői szeretetet mások nyújtották, nevelőszülők, nagyanyák, esetleg rokonok és tőlük kerültek állami intézetbe. Mesebefejezésükben ez így fogalmazódott meg:

"Miután a kismadár egyedül maradt szomorú sorsa lett. Sokat éhezett fázott. Egy szép tavaszi napon egy idős madár rátalált a kismadárra. Megtudta, hogy szülei elvesztek, és hogy egyedül él. Az idős madár nagyon megszerette a kismadarat, megtanította repülni, etette és gondozta. A végén nagyon özszelelegedtek és együtt maradtak örökké." "A madárfióka egyedül maradt, pár nap múlva egy madármama rátalált és gondozásába vette. Sokáig nevelte, míg végül nagy madár lett. Megtanult repülni, egy szép napon elrepült és ma is boldogan él."

"A kismadár egyedül maradt, egy másik madár arra repült és gondozásba vette. Felnevelte és tovább élt a kismadár köztük."
"Egy biztonságos helyre bújt, megtanult repülni és ellátta magát. Nincs szüksége a szülőkre."

Néhány válaszban a gyermekek teljesen azonosították a madárszülőket a sajátjukkal. Ezt így fogalmazták meg: "A kismadár nem tudott még teljesen szállni, és az anya, apa elhagyta, ezért intézetbe került." "A kismadár énszerintem elment az intézetbe, mert elhagyott anyám és apám, én intézetbe kerültem." "A kismadár se az anyjához, se az apához nem repült, mert elhagyták. Anyám a madáranya, apám a madárapa, én a kismadár - megoldás intézetbe kerültem."

Végül külön csoportba soroltuk azoknak a gyermekeknek a válaszait is akiket a csalódottság, az önbizalom hiánya, a pesszimizmus jellemez, és a kismadár életét is kilátástalannak, reménytelennek ítélik meg. /A felmérésben résztvett gyermekeknek kb. 10 %-a tartozik ebbe a csoportba./ Néhány választ idézek: "Vergődött a kismadár és kétségbeesetten hívta szüleit. A szülei kis idő múlva ott teremtek, most már nem törődtek a saját életükkel, csak a fiókájukkal. De ekkor már késő volt, a kismadarat a vihar nagyon lebetegítette, hiába mentették meg, a betegségbe belehalt." "Egyedül maradt, élelem nélkül elpusztult." "Bokor alá repült és meghalt." "A szülei elhagyták és elpusztult." "A földön maradt és elpusztult." "Harmadik fára repült, de megette a sas." Elázott a kismadár és megdöglött, a szülők elköltöztek az erdőből."

A fentiekben a válaszoknak csupán egy kis százalékát idézhettük. A megadott válaszok több esetben ellentmondásosak,

de egy részéből következtetni tudtunk a gyermekeknek az intézetbe kerüléséig átélt életszakaszára, a szülőkhöz való viszonyulására. A gyermekeknek a szülők iránti érzelmeikre vonatkozóan a vizsgálatunk feltárta, hogy a feladatba bevont gyermekek közül kb. 61 %-a erősen kötődik a szülőkhöz, vagy azok közül valamelyikhez. Kb. 10 %-a közömbös a szülők iránt, érzelmi kötődésük a "pótszülők" felé irányul. Sajnos elég sok gyermek, kb. 25 %-a megveti szüleit, esetenként gyűlölettel viseltetik iránta, otthonba kerülését nem bocsájtja meg neki. Sok válaszból éreztük, hogy az a gyermek vágyálmait tükrözte. De összességében e felmérés megítélésünk szerint a célját elérte. /Néhány választ eredetiben is mellékelek./

E témakör bevezetésénél említettem, hogy Gyakorló iskolánk néhány osztályában is elvégeztem a "Madár-mesé"-vel kapcsolatos felmérést. Röviden e felmérés tapasztalatairól, a válaszok "szóródásáról" a következőket írhatom: Lényeges különbség volt a gyakorló iskolás gyermekek javára - a válaszok kulturáltságában, bőséges terjedelmében. A legtöbb esetben /73,9 %-ban/ az anyát választották a "kismadarak", részletesen elemezték az anyai szeretet fontosságát a gyermekek nevelésében. Egy-két válaszból idézek: "....Szerintem minden kismadár ilyen esetben az anyához száll, mert anya csak egy van." "A kismadár az anyához száll mert az anyai szeretet a legnagyobb." "....Az anya után röppent, az anya féltő szeretettel vette szárnyai közé, hogy megmelengesse."

Feltűnt viszont az, hogy a 115 gyermek közül mindössze ötnek "repült a kismadara" az apához! Reméljük, hogy az apáknak nem a családi nevelésben betöltött szerepét tükrözik ezen "elutasítások". Volt 18 olyan válasz is, amely ezen helyzeten

valamit szépít, ugyanis ők ezt írták: "Attól függően, hogy melyik szülőt szereti jobban a kismadár, oda száll."

A következő válaszok fordultak még elő: "A legközelebbi ágra szállt." /5/ "Földön maradt." /3/ "Önállósul." /5/ "Világgá megy." /2/ "Száraz, biztonságos helyre repül." /2/

A válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a gyermekek érzelmi világa kiegyensúlyozott, a szülőkhöz való vonzódásuk koruknak megfelelő. Lelkileg sérült gyermeki személyiségre a mesék befejezéséből nem lehetett következtetni. /Akik a "világgá megy" megoldást választották - az osztályfőnök elmondása alapján - feltehetően a szülők és a gyermek közötti átmeneti feszültségből tették." Ezt bizonyítja talán az is, hogy egyetlen válasz esetében sem "pusztult el" a kismadár. /Az 5.sz.melléklet a "Madár-mese" vizsgálat eredményét mutatja be százalékos bontásban./

Ugyancsak a család-gyermek kapcsolat további elemzése érdekében a projekciós tesztek közül a családrajz teszteket is elkészítettük intézetenként egy-egy csoporttal. Mivel gyermekkorban a rajzolás elsősorban nem szóban tudatosító kifejezés mód, hanem közvetlen projekciós módszer, emiatt, ha a gyermeket felszólítjuk, hogy rajzolja le családját, bizonyosra vehetjük, hogy érzelmi szempontból hű képet fogunk kapni a családról, amelyben él, vagy élt, annak érzelmi légköréről, erő-hatalmi viszonyairól, azaz egész érzelmi szerkezetéről.

A rajzok fejlettségében vagy primitivitásában, a személyek elhelyezésében, bizonyos családtagok leghagyásában, kiemelésében, stb., tükröződik a család helyzete, a tagok egymáshoz való viszonya - a gyermek szemszögéből szemlélve. A családról készített gyermekrajzokra az a jellemző, hogy azt

5.sz. melléklet

A "Madár-mese" vizsgálatokat az alábbi csoportoknál végeztük el:

Dobi Gyermekváros	2 csoport /5.o./	44 fő
Pécsi Gyermekotthonok	4 csoport /heterogén csoport 6-12 évig/	66 fő
Bakóca Ált.iskolai nevelő otthon	2 csoport /heterogén csoport 6-12 évig/	26 fő
Bükkösdí Ált.Iskolai nevelőotthon	2 csoport /heterogén csoport 6-12 évig/	30 fő
Ö s s z e s e n :	10 csoport	166 fő

Kontroll csoport:

Pécsi Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolája	2 csoport /5.o./	63 fő
Pécsi Tanárképző Főiskola Gyakorló Iskolája	2 csoport /.6.o./	52 fő
Összesen:	4 csoport	115 fő

A válaszok megoszlása, illetve a gyermekek kötődése:

Anyához kötődött:	97 fő	58,4 %
apához kötődött:	7 fő	4,2 %
szülőkhöz kötődött:	17 fő	10,3 %
/A 121 válaszból /72,9 %/ kb. 30 válasz /28,8 %/ a gyermekek vágyálmait fejezte ki. A személyi anyag alapján./		

rendezetlen családi helyzete ellenére bizik a felemelkedésében	16 fő	9,6 %
A nevelőszülőkhöz kötődött	5 fő	3,1 %

Azonosította a madárszülőket saját szüleivel:	6 fő	3,6 %
---	------	-------

Pesszimizmusra jellemző választ adott:	18 fő	10,8 %
--	-------	--------

Ö s s z e s e n :	166 fő	100,0 %
-------------------	--------	---------

Kontroll csoportnál a válaszok megoszlása a következő volt:

Az anyához kötődik:	85 fő	73,9 %
Apához kötődik:	5 fő	4,4 %
Anyához, vagy apához:	8 fő	6,9 %
Egyéb választ adott /a felsorolást lásd a szövegben/:	17 fő	14,8 %
Összesen:	115 fő	100,0 %

a személyt rajzolja nagyra vagy helyezi középpontba, aki az ő számára akár pozitív, akár negatív előjellel a legfontosabb. Vagyis az ábrázolás pontosan tükrözi a gyermekeknek a családra vonatkozó érzelmi értékskáláját. /Gegesi K., Liebermann L., 1965./

A teszt felmérés anyagának feldolgozásánál, értékelésénél /Gegesi K. nyomán/ a következő szempontokat vettük alapul:

- Milyen összefüggésben ábrázolja a gyermek a családtagokat,
- Milyenek a rajzban a figurák méretviszonyai /a fontosabb személyeket nagyobbra ábrázolja /, a méreteken, az elhelyezésben is érzelmi összefüggések tükröződnek.
- Hova helyezte önmagát a rajzon.
- Eltérő jellemvonások tükröződnek-e a rajzokon?
- Bizonyos eszközök, tárgyak feltüntetése a rajzokon.

A családrajz készítésébe bevont gyermekek személyi anyagát is áttanulmányoztuk, hogy a rajzban ábrázolt családképet összevethessük a gyámügyi hatóságok és az intézet által készített "családrajzzal".

A rajzos feladatok értékelése közben azok egy részénél ugyanazt tapasztaltuk, mint a "Madár-mese" feladatok esetében is, hogy a gyermekek megszépítették a családban átélt "élményeiket". Ezek a rajzok nem a reális, valódi kapcsolatokat tükrözik, hanem elsősorban a vágyálmaikat fejezik ki. A legtöbb esetben, a legnagyobb békességben, szeretetben "élnek" a rajzokon a szülők és gyermekek egymással. A személyi anyagokból pedig éppen az ellenkezőjét tudtuk meg. Amikor többgyermektől megkérdeztük, hogy mivel magyarázza a rajzon ábrázoltak és a

valóság közötti eltérést, legtöbbször "nem tudom"-mal válaszoltak.

A rajzok többsége viszont reális képet nyújtott a gyermekeknek a családban átélt kellemetlen emlékeiről, és néhány esetben a valóban pozitív kapcsolatok is tükröződtek.

A durva, rettegést kiváltó anyát vagy apát nemcsak aránytalanul nagynak ábrázolták, hanem esetenként bizonyos eszközzel is felruházták, pl.: borosüveggel, bottal, kötéllel, stb. Ezeken a rajzokon a gyermekek kis figurák, és elhelyezkedésük is periférikus. Több esetben megjelent a családrajzban az "idegen" személy is, ami arra utal, hogy az anyánál gyakran megfordultak a férfi vendégek. /A személyi anyagból szinte minden esetben kitűnt ez./

Több rajz teljes élethűséggel ábrázolja a családban átélt eseményeket. Ezek közül néhányat bemutatunk.

Az egyes számú rajzot H.Tamás 10 éves kisfiu készítette /Komárom Dobi Gyermekváros/ A rajz első látásra is családi tragédiát sejtet. A gyermekek sok esetben végigélték, hogy apjuk ittasan, konyhakéssel kergette anyjukat a lakásban. Sajnos 1971.július 21-én bekövetkezett a tragédia, H.Tamás apja meghalt feleségét. /A rajz jobb szélén a rendőrségi tudósítás olvasható az esettel kapcsolatban./

A kettős számú családrajzot V. Mária Melinda 10 éves kislány készítette. /Komárom Dobi Gyermekváros/ Amíg a személyi anyagát át nem tanulmányoztuk, nem volt előttünk világos a nagymama első helyre való kiemelésének oka és egyáltalán az egész családi felállás! V.Mária személyi anyagában ez olvasható: "Az apa alkoholista, a családját rendszeresen verte. A családnak többször kellett menekülnie a lakásból, esetenként utca

hosszat zaklatta őket, ilyenkor az anyai nagymama fogadta be a gyermekeket és a lányát. Feltehetően a nagymamához való menekülések "élményéből" született a rajz. A menekülő gyermekeket az apa "kíséri", mögötte a tehetetlen anya, tehát a sorrend sem véletlen.

A harmas számú ábra K.István 12 éves kisfiú családrajza.

/Bükkösd/ Ha a rajzot alapos elemzés alá vesszük, akkor a hasonlóságot felfedhetjük a rajzban ábrázolt és a jellemzésben leírt családi légkör között. A családban az apa szerepe a döntő, terror alatt tartja annak minden tagját. /A rajzon a megjelenítés is ezt példázza./ A családban él a nagyobbik nővér is két gyermekével. /A rajzon unokatestvérként szerepelnek./ A nővér is alkoholista, ha az apa nincs otthon, akkor tőle szenvednek a gyerekek. A családon kívüllinek érzi magát a gyermek, de hasonló sorsa van a nagyapának is, a rajzon mindketten a "kerítésen" kívül helyezkednek el. /A nagyapát szinte állati sorban tartják, erre utalást találni a családról készült környezettanulmányban is./

A négyes számú rajzot O.Éva 10 éves kislány készítette.

A szülők három gyermekét állami gondozásba kellett venni, a két nagyobb testvér már felnőtt, elhagyták az intézetet. Éva csak a nővérével tartja kapcsolatát, aki őt gyakran látogatja és ajándékkal is ellátja.

A kislány érzelmileg csak hozzá kötődik, szüleit nem ismeri. A rajzon nővérét vidámnak, boldognak ábrázolja, /testtartás, virág/ míg ő magát szerénynek, szomorúnak /jellegzetes testtartás/ ábrázolja.

A vele való beszélgetésből kitűnt, hogy nem szeret az intézetben, abban reménykedik, hogy nővére hamarosan magához

veszi!/Ígéretet kapott rá./

Az ötös számú rajzot Cs.Györgyi 11 éves kisleány készítette. A családban beteges édesanyja a két nagyobb gyermekkel él együtt. A kislány normális fejlődése nem volt a családban biztosított. Az iskola közbenjárására került állami nevelőotthonba. A családot a bátyja "uralja", aki gyakran italozik /személyi anyagából kitűnt/, de a nővére is hasonló mentalitásban él. Anyjuk szerepe teljesen háttérbe szorul. A rajzi "felállás" ezt alátámasztja. A kislány a családból kivetettnek érzi magát! /Le is hagyta magát a családrajról./

Reálisnak és érdekesnek tűnik a 6.számú rajz is, amit K.Árpád 10 éves kisfiú készített. Az apa elhagyta a családot, az anya nagyon nehéz körülmények között nevelte a négy gyermeket. A gyermekek állami gondozásba kerültek, de kapcsolatuk jó az édesanyjával, aki látogatja és a szünetekben hazaviszi gyermekeit. Feltehetően a családtagok kézenfogása a család összetartozását példázza!

Érdekes, hogy Árpád a második "helyre" sorolta magát, ami az édesanyjához való erős kötődésből eredhet.

A "Madar-mese" és a családrajz-teszt feladatokon keresztül indirekt módon közelítettük meg a vizsgált problémákat, a gyermekek képletesen nyilatkoztak a családi kapcsolataikról. Ezért olyan írásbeli felmérést is végeztünk, ahol a kérdésekre konkrétan, direkt módon is válaszolniuk kellett családjukra, illetve intézeti életükre vonatkozóan.

A szülőkre vonatkozó anyagot az Elkán-féle vizsgálattal végeztük el. Ez az eljárás segít abban, hogy feltárja a gyermekeknek a szülők iránti érzelmét, sőt realitási igényét, a kapcsolatok aktuális valóságát. Ezt az eljárást bizonyos mó-

dosításokkal alkalmaztuk a vizsgált gyermekcsoportoknál a szülő-gyermek kapcsolat reálisabb értékelése céljából.

A feladat egyszerű, - minden gyermeknek kiosztottunk egy negyedíves papírlapot, amire előre rágépettük a megválaszolandó 4 kérdést.

- Milyen anyukát szeretnél?
- Milyen apukát szeretnél?
- Milyen anyukád a valóságban?
- Milyen apukád a valóságban?

A válaszokat kérdések szerint csoportosítottuk, értékeltük. Ezeket teljes egészében bemutatni nem áll módunkban, de néhányat idézünk a leggyakrabban előforduló megjegyzések közül.

Milyen apukát szeretnél? - íme néhány válasz: "...jól dolgozzon, ne igyon, szeresse családját" "családszerető, tiszta rendes" "aki nem verekszik, nem veri a feleségét, gyerekeit" "rendeset, aki nem veri az anyukámat, aki szeretné a kisfiait és törődne velük, nem ivóst" "jól dolgozzon, rendes családszerető igazságos legyen" "semmilyen apuka nem kell" "megértőt, aki foglalkozna is velem, szerető édesapa lenne, melegszívű, engedékeny, ne legyen iszákos, becsületes munkás legyen" "ne verje a családját és dolgozzon", "egy középkorú, ügyes, okos, kissé játékos legyen", "a társadalomban elismert, megbecsült legyen."

Milyen anyukát szeretnél? - erre a kérdésre ilyen válaszok érkeztek /nagyon sok hasonlóból emeltünk ki itt is csupán néhányat/: "aranyos melegszívűt, aki a családjáért él" "olyat szeretnék, aki egészséges és mindig velem lenne" "ne

legyen iszákos és csavargó, hanem otthon ülő" rendeset, becsületeset," "olyat amilyen most van" "aki nem veri a gyermekeit és nem fut a férfiak után és nem kocsmás" "megértő, kedves, gyengéd, gyermekszerető, nem iszákos, becsületes és aki sokat ad magára" "egy megértőt és aki nem viszi túlzásba azt, hogy nagyon odáig legyen értem. Mert talán e miatt csináltam a lógásokat, ez nem nagy ügy, de így kezdődött..."

A 3. és 4. kérdésre a gyerekek egy nagy része nem felelt őszintén, a szüleiket nem jellemző jó tulajdonságokkal ruházták fel, Ugyanis a személyi anyagukban rögzítettek és több esetben az előszóval történt anya-apa jellemzésük eltért az írásos válaszuktól. Feltehetően szégyellték a valóságos helyzetet leírni, annak ellenére, hogy a felmérést megelőzően elmondtuk, hogy a leírt anyagot senki kézhez nem kapja, őszintén nyilatkozzanak meg.

A gyermekek kisebb része viszont nagyon reálisan írta le anyja vagy apja negatívumait, amit legtöbbször a válaszukban is elítéltek.

A leggyakrabban előfordult elmarasztaló tulajdonság jellemzők skálájából néhányat idézünk: "brutális csavargó", "kegyetlenül vertek minket, mindig kocsmáztak", "iszákos apám is, anyám is, anyám soha nem volt otthon", "apám "RF"-es, de így is iszik, már anyám is vele tart, minket teljesen elhagytak, az "ucca" nevelt, így kerültünk ide...", "anyám már egy százasaért is elment a férfiakkal, aztán elitták apámmal a pénzt", "anyukám a férfiakat fogadta, amikor az apukám a bányában volt, apu ezért ivott és mindent összetört".

A válaszokban sok szeretettel is szólnak a gyermekek a

szüleikről, akiknél betegség és egyéb okok játszottak közre az otthonba kerülésüknél, vagy azokról a szülőkről is csupa jót írtak, akik rendszeresen látogatják a gyermekeket, kapcsolatuk javult, még akkor is, ha a szülők korábban sokat vették gyermekeik ellen.

A válaszokból néhányat mellékelünk.

Intézeti életükkel és jelenlegi családi helyzetükkel kapcsolatban a következő kérdésekre kértünk választ:

1. Jól érzed e magad az intézetben? - Miért?
2. Mi az ami mégis hiányzik?
3. Mikor láttad utoljára Édesanyádat, Édesapádat?
4. Vannak-e testvéreid? Ha igen, hol élnek?

A kérdésekre adott válaszokat külön-külön összegeztük intézetek szerint. Feltűnő, ezek a kérdések intézetek szerint mennyire eltérnek - pl. az első kérdés esetében - és bizonyos kérdésekre adott válaszokban mennyi a hasonlóság. A feldolgozott nagy mennyiségű anyagot teljes egészében nem tudjuk közölni, csupán egy nagyobb, jól működő intézet és egy kisebb nevelőotthoni csoporttól nyert válaszokat. A válaszok magukért beszélnek.

Jól érzed-e magad az intézetben? Elsőként a Dobi Gyermekváros csoportjának a válaszait idézzük: /a csoportok azonos létszámuak /15/ és életkoruk /12 év/. /

- "Igen, mert jobb az anyagi körülmény mint otthon."
- "Jól érzem magam itt, mert már régóta itt vagyok."
- "Igen, mert mindent megkapunk."
- "Igen, már hét éve itt vagyok és megszoktam, sokat kirándulunk, üdülünk. A nevelők nagyon megértőek. Ha valami bajunk van szólunk és rögtön segítenek."

- "Jól érzem magam, mert itt tudok tanulni, jó az élelem meg a ruházkodás is. Én ezt a helyet tartom otthonomnak míg élek."
- "Igen, mindenünk meg van, mindennel el vagyunk látva."
- "Jól érzem magam, mert szeretem az osztálytársaimat, a nevelőket és a gyermekfelügyelőket."
- "Igen nagyon szeretem az intézetet, mert az édesapám itt lakik a közelben!"
- "Igen a rendért, a fegyelemért és a fejlődésért."
- "Jól érzem magam, mert megvan mindenem. Nagyon szép a környezet és nagyon jól nevelnek."
- "Jól érzem magam, mert minden nap láthatom a testvéreimet."
- "Igen, mégpedig azért mert családias a légkör, a nevelők is nagyon kedvesek és megértők."
- "Igen is, nem is, otthon szeretnék élni apuval!"
- "Igen mert itt sokkal jobban kijövök a nevelőimmel, mint az édesanyámmal. Jó, hogy a testvéreimmel együtt vagyok. Itt legalább tisztességre nevelnek."
- "Igen, mert minden szórakozás megvan."

A bükkösdí csoport válasza:

- "Nem, utálok itt lenni!"
- "Nem."
- "Nem, mert nem jó itt. Utálok itt lenni."
- "Egyrészből igen, egyrészből nem. Majdnem mindent megkapunk. A nevelők kérésünket teljesítik, ha meg van az a lehetőség. Pl. most hatan mentünk ruhavásárlásra és 17 ezer Ft-ot köl-
tötték ránk!

- "Nem is, igen is. Sok a kiabálás és a verekedés. Sok program van."
- "Nem, mert itt úgy lopnak mint a szarkák. A gyerekeknek nem adnak igazat, mert csak a gyerek hazudik."
- "Jól érzem magam, de van amikor nem."
- "Nem mert nem jó itt. Lopnak és nem adnak igazat, a mi nevünk kuss!"
- "Nem érzem jól magam az intézetben."
- "Szeretek itt lenni, mert az otthonnál jobb!"
- "Igen, hát megkapunk mindent, otthonosan élünk. Csak az, hogy van amikor nem a felnőtteknek van igazuk."
- "Nem érzem jól magam, mert szerencsétlennek néznek bennünket, és szeretnék haza menni."
- "Nem, ez egy hodály, és nem otthon!"
- "Igen, mert megkapunk mindent ami kell és most már minden csoportból mehetnek vásárolni és sűrűbben mehetünk haza."
- "Nem. Azért nem, mert nem voltam még intézetben és nagyon szeretem a nővérem."

Az első kérdésre írt válaszoknál feltűnő volt, hogy a Dobi Gyermekváros lakói szinte valamennyien pozitívan nyilatkoztak az intézetről, ahol jól érzik magukat. Viszont a kisebb intézetek lakói zömében elmarasztaló választ adtak, /nemcsak a bükkösdiek/ és ebben a bükkösdiek vezetnek. Mivel magyarázható a két csoport ennyire eltérő válasza?

Tapasztalatom szerint - amire a két intézetben tettem szert - a válaszok különbségét két alapvető problémára vezethetjük vissza, az egyik az intézetek otthonossága, a másik a nevelők szakmai-pedagógiai felkészültsége.

A Dobi Gyermekváros egy modern intézet, felszerelése, a gyermekek elhelyezése kulturált, "családias". A nevelők szakmai, pszichológiai-pedagógiai felkészültsége az átlag feletti. /A vezetők zöme elvégezte az egyetem vagy a főiskolák pedagógiai szakát is./ Egyetlen képesítés nélküli pedagógus nincs az intézetben! A nevelők zömére az igazi hivatástudat jellemző, minimális a fluktuáció.

Ezzel szemben mit tapasztaltam Bükkösdön? A gyermekek elhelyezését egy rideg, korszerűtlen épületben oldják meg. A nagyméretű szobákban a felszerelés korszerűtlen, sivár, rideg minden. A helyiségeket nem lehet felfűteni a megkívánt hőmérsékletre, az otthonosság légkörének megteremtésétől messze járnak. Az otthon igazgató személye gyakran változik, a nevelők összetétele is kívánnivalót hagy maga után, több képesítés nélküli "nevelővel" dolgoznak, de a képesítés nélküliek is szinte évenként váltják egymást, hogy csak néhány fontosabb problémát emeljek ki! Úgy érezzük, hogy a gyermekek válaszai kellően alátámasztják a fent vázoltakat.

Vizsgáljuk meg a második kérdésre adott válaszokat.

Mi az, ami mégis hiányzik?

A Dobi Gyermekvárosi csoport válaszai az alábbiak:

- "A testvéreim, akik nevelőszülőknél vannak."
- "Rendes szülő, aki törődik velem."
- "Nincs semmi, ami hiányzik. Mindenem megvan. Engem nevelőszülők patronálnak és ők nagyon szeretnek. Igazán elfogadnám szüleimnek őket."
- "Semmi."
- "Én úgy érzem, nem hiányzik semmi."

- "Az, hogy a család nem együtt van."
- "Az erdő hiányzik."
- "Nem hiányzik a szülői szeretet, mert nem szeretem őket."
- "A család."
- "A szülői szeretet."
- "Nekem nagyon hiányzik az édesanyám."
- "Nekem a szüleim hiányoznak, akiket nagyon jól ismertem.
7 éves voltam, amikor árva maradtam."
- "Nem hiányzik semmi."
- "Édesanyám és a bátyám."
- "A családi élet melege."

Bükkösdi gyermekek válaszai:

- "Az anyai szeretet és az otthon."
- "A szülői szeretet."
- "Nekem legjobban az édesanyám hiányzik, más semmi."
- "Nekem a családom és az otthoni körülmények."
- "Édesanyám."
- "A szülőotthon hiányzik."
- "Az anyai szeretet. Vannak olyan nevelők, akik azt vágják hozzánk, hogy otthon még ezt sem kapjuk meg, amit itt."
- "Édesanyám, apám és a nővérem."
- "Hiányzik a szülői szeretet, mert például itt közösségben élünk és egy gyereket nem tudnak úgy szeretni, mint egy szülő."
- "A szülői szeretet."
- "Az otthonom."
- "A nővérem és még a szülői otthon."
- "Az anyai szeretet."

- "Legyen női futball!!"

- "A szüleim, egyre jobban hiányoznak szeretem őket."

A második kérdésre adott válaszokban már szinte teljesen megegyeznek, a szülői ház, az anyai szeretet hiányát jelölik meg legtöbbször, a bükkösdiak szinte valamennyien. A komáromiak közül is csak négy gyermeknek nem hiányzik a szülői ház!

A harmadik kérdésre adott válaszokból a szülő-gyermek kapcsolat erősségére következtethetünk.

Mikor láttad utoljára édesanyádat, édesapádat?

Komáromi gyermekcsoport válaszai: - édesanyámat 1975-ben, apámat soha, - nem tudom, - nagyon régen, - anyámat nem tudom, apámat 3 éve, - régen láttam őket, mettől nem látogatnak meg, - minden két hétben látogatnak, - régen, - már meghaltak, - mind a kettőt 1975. karácsonyán, - 1967-ben rákban meghaltak a szüleim, - édesanyámat nem tudom, apámat a nyári szünetben, - nem látogatnak, - 1975 karácsonyán, azóta nem jöttek, - több mint egy éve nem láttam a szüleimet, - nagyon régen.

Bükkösdi csoport válaszai: - nyári szünet végén, apámat soha, - 3 éves koromban, - soha, soha, - édesanyámat nyáron, apámat már régen, - édesanyámat már 6 éve nem láttam, apám gyakrabban felkeres, - anyámat 2 éve, apám régen nem él, - anyát soha életemben, apámat a nyári szünetben, - édesanyámat 1975. májusában, apám 5 hónapos koromban elhagyta a családot, - nem ismerem a szüleimet, - nem tudom, - augusztusban láttam a szüleimet utoljára, - a múlt szombaton volt itt anyám, apámat becsukták, - több mint egy éve, - nevelőszüleim vannak,

ők is ritkán látogatnak, - 1976.karácsonyán.

Mindkét csoport válaszából az tükröződik, hogy a szülők - néhány kivétellel - nem tartják gyermekeikkel, az intézetekkel a rendszeres kapcsolatot. Ritka az olyan válasz /az egész felmérés anyagában is/ amely a két szülőhöz fűződő tartalmas és egészséges kapcsolatot mintázza. Legtöbb esetben a család egyik tagjával - főleg az anyával - tartja fenn az otthonban élő gyermek a kapcsolatát, de sajnos ezek is esetlegesek. E felvázolt laza szülő és gyermek kapcsolat is - úgy véljük - csak alátámasztja az intézetek családpótló szerepének fontosságát és e területen a további kísérletezések szükségességét.

A negyedik kérdés válaszaiból /Vannak e testvéreid, hol élnek?/, arra akartunk elsősorban választ kapni, hogy hány tagú családból került a gyermek az intézetbe, ha több testvér van, ők hol élnek, intézetben-e, szétszórta, egy helyen, stb.

A válaszokat feldolgozva a következőket állapíthatjuk meg. Az intézetbe került gyermekek szinte valamennyien /elenyészően kevés az a gyerek akinek nincs testvére/ több gyermekes családból kerültek ki. 4-5 gyermekes család volt a legtöbb, de nem ritka az olyan gyermek, akinek 10, vagy még több testvére van. /Ilyen nagy létszámú gyermekekkel zömében a cigány származású családoknál találkoztunk./ A gyermekek megoszlása igen változatos. A válaszokban kis százaléka utal arra, hogy a testvérek közül egy vagy kettő a szüleivel él. Ezek közül is többen leírták, hogy az otthon élő testvéreknek is jobb helye lenne az intézetben!

A válaszok egyharmadában jelezték csupán a gyermekek,

hogy az állami gondozásban lévő testvéreikkel egy intézetben élnek. Kétharmada arra utalt, hogy testvéreik különböző intézetekben élnek. Ez az állapot pedig semmiképpen nem kedvez az intézmények családias jellegének kialakításához. Indokoltak tehát azok a törekvések, amelyeket néhány intézmény esetében már tapasztalhatunk, pl. a Pécsi Gyermekotthonok, Dobi Gyermekváros, Fóti gyermekváros, hogy a gyermekek testvéreit felkutatják és egy intézetben helyezik el őket. Legtöbb esetben két-három testvérközösségből /a testvérek létszámától függően/ alkotnak egy "családi közösséget". Sajnos ez a törekvés még nem országos jellegű, ezt bizonyítja a kérdésekre adott válaszok nagy része is.

Ahhoz, pedig, hogy az intézeti gyermekek számára a családi légkört valamelyest is pótolni tudjuk a testvérek felkutatása, egy helyre való kiemelése egyik alapfeltétel.

/Ezekből a válaszokból is mellékelünk néhányat. Az eredeti gyermekrajzokat, válaszokat disszertációnk végére helyeztük el./

Végül a gyermekekkel folytatott beszélgetéseim közül néhány lényegeset szeretnék kiemelni a gyermek-szülő kapcsolat témaköréből.

A beszélgetések egy részét egyénekkel, illetve csoport előtt folytattuk le. A feltett kérdések a jelenlegi családi kapcsolatokra és az intézeti életre vonatkoztak. Az alább közölt megjegyzéseket elsősorban a Dobi Gyermekvárosban és a Pécsi Nevelőotthonokban lefolytatott beszélgetések anyagából állítottuk össze.

E fejezet elején felsorolt legjelentősebb szülőkapcsolatok típusai világosan kibontakoznak a gyermekeknek a válaszaiból is. Ezek elénk tárják az egyes gyermekek vívódását, ér-

zelmeit, azt az állapotot, amelyből a megnyugvás, az objektív látásmód irányába kell őket vezetni. A gyermekeknél tapasztalni lehet, hogy őszintén igyekeznek sorsukat, helyzetüket mérlegelni. Az érzelmileg rendezett gyermekek szüleikkel is egészséges kapcsolatteremtésre törekszenek, míg a lelkiileg legjobban sérültek a szülőkkal való kapcsolatteremtést nem szorgalmazzák. A fentiek igazolására néhány megjegyzést idézünk.

Az érzelmileg kiegyensúlyozott gyermek megállapításai: "A szüleim nem tehetnek róla, hogy állami gondozásba kerültem, apám keveset keres, anyám sokat van a kórházban, idegbeteg. Így nekik is, nekünk is jobb." "Ha édesanyám élne, nem kerültünk volna intézetbe, apukám bányász, nem tudta a gondozásunkat vállalni, de így is szeretjük őt, gyakran látogat minket." "Mi kilencen vagyunk testvérek és a földes lakásban nem élhettünk tovább, ezért kerültünk az intézetbe, de szeretnek bennünket a szüleink. Mi is őket." "Ha itt élünk is, mégis csak a szüleink, én nem haragszom rájuk, az fáj, hogy nem lehetünk együtt, de ha kitanulom a szakmunkás iskolát, hazamegyek segítem őket."

De a gyermekek egy részénél az intézetbe kerülés mély érzelmi megrázkódtatással járt. Elkecseregésük, pesszimizmusuk tartós. Így nyilatkoznak a szülőkről: "Soha nem tudom megbocsátani, hogy idekerültem." "Nem látogatnak, de nem is hiányoznak, két éve karácsonykor is részegen jöttek hozzánk." "Milyen szülő az, aki eldobja a gyermekét, az ilyentől az állat is különb, az legalább felneveli a kölykét! Majd akkor jönnek értem, ha pénzt tudok keresni, de már jöhetnek!" "Nagyon sokat sírtam a sorsomon, de már jobb így, azt kívánom

nekik, hogy az élettől kapják vissza, amit nekem okoztak."

Néhány más jellegű megjegyzés: "Minket az alkohol jut-
tatott ide, szüleink mindig ittak, ha józanok voltak szeret-
tek bennünket, én megbocsátottam nekik." "Mindenkit gyűlölök
aki elvált. Ha a szüleink nem váltak volna el, most együtt
lenne a család." "Az a rossz az intézetieknek, hogy lenézik
őket."

Az intézeti életre vonatkozó megjegyzések: "Nagyon
szép helyen élünk, sok gyermeknek otthon nincs ilyen jó el-
helyezése. Ha a testvéreim is ide kerülhetnek nagyon boldog
leszek." "Jó az ellátás, de otthon a bab is jobb volt." ,
"Örülök, hogy a testvéreimmel együtt vagyok, meg a nővérem
Piroska is velünk van nappal. Ő a pótmamánk!" , "Azóta jobb
a csoportban a légkör, amióta K.Gyula tanár-bácsi vezet ben-
nünket. Igazán jól tud bánni velünk.", "Nem irigylésre méltó
az életünk, de a nevelők is kikészülnek, az idegeik tönkre
mennek. Nehezebben lehet velünk boldogulni, mi szabadabb
életet vallunk, gyakoribb az elzúllás is." /Z.T. 13 éves
fiú, Pécs/, "Ha felnövök nem szívesen dolgoznék nevelőotthon-
ban, nem lehet ennyi gyermekkel egyszerre rendesen foglalkoz-
ni.", "Nagyon jó, hogy kistestvéreimmel együtt lehetek, so-
kat viszem őket kirándulni az egyik barátommal Gy.Jóskával."

Csupán néhány gondolatot, megjegyzést idéztem a beszél-
getéseken elhangzottakból, a teljesség igénye nélkül.

Dolgozatomnak ebben a részében lehetőségeimhez képest,
felméréseimre támaszkodva igyekeztem az otthonokban élő gyer-
mekeknek a szüleikhez való viszonyulását, a szülők hiányából
jelentkező érzelmi sérüléseit vázolni. Bizonyos vonatkozás-
ban képet kapunk arról is, hogy az állami gondozott gyermekek

milyen mértékben érzik "otthonuknak" az intézeteiket.

Az intézetekben, a gyermekek között eltöltött napok alatt szerzett tapasztalataim alapján szeretnék hozzáfogni a dolgozatom összegezéséhez, bizonyos tanulságok levonásához és javaslatok megtételéhez.

Mielőtt azonban ezeket megteszem tekintsük át azokat a hazai kezdeményezéseket, amelyek a családi élet hiányzó jegyeinek pótlását, a családmódel "megközelítését" célozzák.

6. HAZAI TÖREKVÉSEK A CSALÁDMODELL KIALAKÍTÁSÁRA, JAVASLATOK TOVÁBBFEJLESZTÉSÜKRE

A nevelőotthoni nevelés továbbfejlesztésének programja, amely 1976-ban jelent meg, nagyon sok területen új elképzeléseket jelöl meg és sokrétű pedagógiai, pszichológiai útmutatást tartalmaz, határozott gerincét képezi a nevelőotthoni munkának.

De a program megállapítja azt is, hogy az olvasó talál még szép számmal megválaszolatlan, kellően ki nem kísérletezett kérdésfelvetést, amelyeknek további kutatása, publikálása a jövő egyik legfontosabb feladata lesz.

Egyik ilyen fontos feladatnak tartja a nevelőotthoni modellek változatainak a kikísérletezését, az e területen jelentkező eredmények bemutatását.

Az elmúlt években a Köznevelés több számában olvashattunk pedagógusok, ifjúságvédelmi szakemberek, intézeti vezetők és nevelőktől olyan cikket, tanulmányt, amelyekben a nevelőotthonok szerkezeti felépítésével, a változtatás szükségességének kérdés-felvetésével találkozunk.

Intézeti nevelés és bűnmegelőzés c. cikkében Kiss Géza ezeket írja: "A társakhoz, a nevelőkhöz, az otthonhoz és ezen keresztül a társadalomhoz való kötődés nem csupán a szocialista nevelés egyik célja, hanem eszköze és jó esetben eredménye is. Hiába törekszünk azonban a pedagógiai munka színvonalának technikai, tárgyi ellátottságának növelésével arra, hogy kialakítsuk a növendékekben az otthonhoz kötődés érzését, ha egész nevelőotthoni rendszerünk ellenkező irányba hat. Jelenlegi intézményes gyermekvédelmi rendszerünk az állami gondozottak nevelését öt különböző típusu otthonban oldja meg." /Kiss G. 1975./

Ezt azt jelenti, hogy - a nagy gyermekvárosokban élőket kivéve - az állami gondozott gyermekek zöme a 18. életévükig esetenként 4-5 intézetben is megfordulnak. Ez a kötelező intézetváltoztatás semmi esetre sem szolgálja a családból kiszakadt gyermekek otthonhoz kötődését, hiszen 3-4 évenként új közösséggel, nevelőkkel, intézeti dolgozókkal kell megismerkedniük.

Nyugodtan állíthatjuk, hogy az intézetváltoztatások nem szolgálják a gyermekek személyiségfejlődését és ellentmond az általános pedagógiai elvek érvényesülésének is, elsősorban a közösségi nevelés, a perspektív rendszer, a munkára nevelés kialakítása terén.

A Köznevelés 1977/32.számában "Mit tehetünk az állami gondozottakért" címen interju-csokrot közöl Bernáth Attila. Ebben a cikkben szintén többen érintik az állami nevelőotthonok szervezeti felépítését. Miskolczy Árpádné ezt vallja: "Az állami gondozottak elhelyezését a nevelőszülői hálózat kiterjesztésével kellene megoldani. Más országokban az állami

gondozottak számára kertes családi házakat építenek, amelyekben az anya és apa szerepét pedagógusok töltik be. Nyolc-tíz gyermek tartozik egy "családhoz". Az "anya" dolgának könnyítésére az ételt házhoz viszik, így az "anya" gyermekei nevelésére fordíthatja idejét. Talán így élheti át legjobban az állami gondozott gyerek, hogy mi is a család. Nekem teszik ez a megoldás."

Jobb a nevelőotthon c. cikkében Pintér Árpád így ír: "A családi együttélés formáinak gyakorlására a nagylétszámú gyermekvárosok alkalmatlanok. Jobbak a nyolcvan-száz fős intézetek. Ezekben meghittebbek a kapcsolatok a gyermekek és a felnőttek között.A kislétszámú intézetek ellen szólnak a pénzügyi, gazdaságossági elvek. Így nehezen tudom elképzelni nálunk a nyugati mintára épült családiházas, apás, anyás modellt. Egyet-értek viszont az otthonok zártságának oldásával."

Család nélkül családban c. cikkében Szilágyi János nevelőotthoni igazgató ezt írja: "A gondozásban lévő gyermekek egy része születése pillanatától intézetben él, nélkülözi a családi nevelés pozitívumait, a legalapvetőbb élménye, tapasztalata is hiányzik arról a kis közegről - amit a pszichológiában ma már egyértelműen meghatározóként emlegetnek. Másik részük - és ez a több - rendezetlen családból kerül intézetbe, ahol a testvérek összetartozása, a közösen átélt szenvedések miatt még erősebb. A legtöbb esetben azonban az egy családból jött óvodás, általános iskolás, ipari és középiskolás fiúkat és lányokat a megye vagy az ország különböző helyeire irányítják.Valamiféle megcsontosodott gyakorlat vált uralkodóvá szemléletünkben.Észre sem vesszük, hogy a gyakorlatun-

kat irányító és szolgáló elmélet messze elszakadt tőlünk.

Mi Pécssett, sok éves előkészítés után, nekifogtunk a családi modellre épülő új típusu közösségi élet kialakításához."

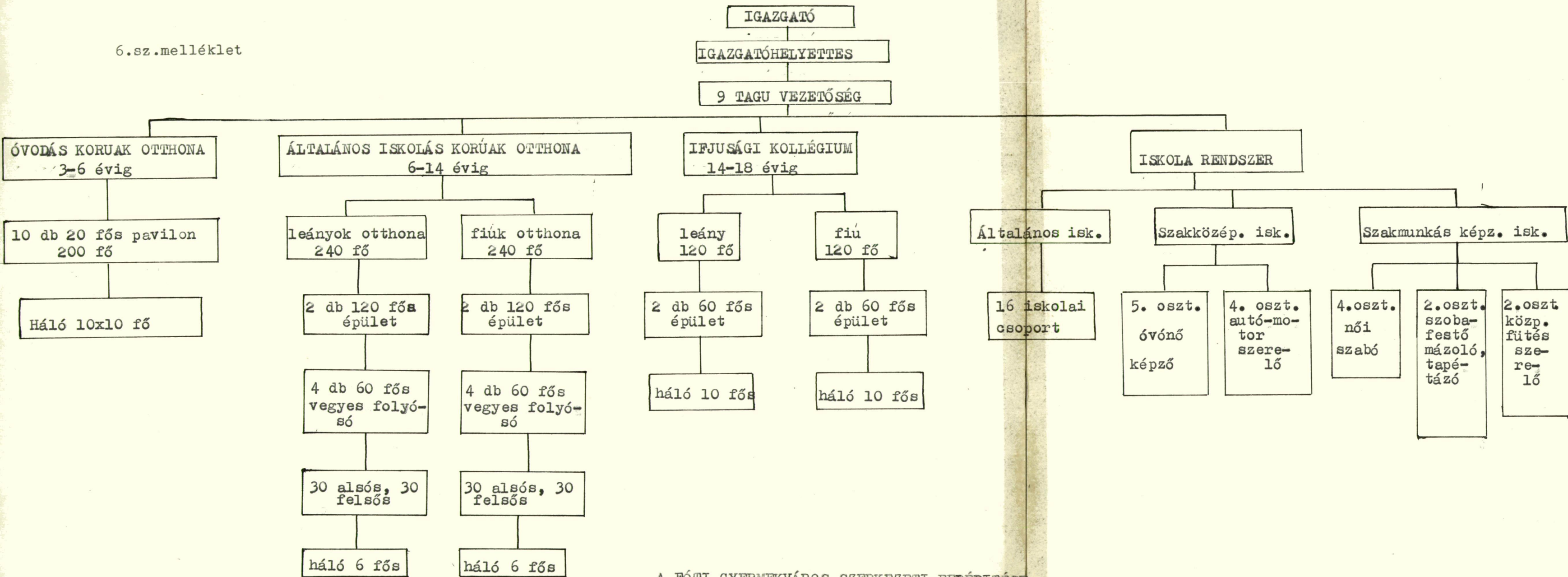
A fenti néhány idézettel csupán azt szerettem volna alátámasztani, hogy közvéleményünket és elsősorban a szakembereket foglalkoztatja a nevelőotthonainkban folyó, mindenemű szervezeti változásra irányuló törekvés, és az egyre több otthonban tapasztalható új modellel való kísérletezés.

A következőkben néhány intézeti kezdeményezést mutatunk be. Elsőként a Fóti Gyermekvárosban szerzett tapasztalataimról szólok.

A Fóti Gyermekváros az ország legnagyobb méretű nevelőintézménye, amelynek alapvető célkitűzése, hogy az arra rászoruló gyermekeknek az elvesztett családi otthont a lehető legteljesebb mértékben pótolja. A gyermekvárosban 920 fiú és leánygyermek együttes nevelését, oktatását oldják meg. Elsősorban a magukra maradt testvéreket viszik a gyermekvárosba és az önállósulásukig gondoskodnak felnevelésükről. A sokrétű családi otthont pótló feladatukat az 6. számú mellékletben feltüntetett szervezeti keretben oldják meg. /L. 6. sz. melléklet./

Az egyes saját feladatokat ellátó, jól elkülöníthető egységek élén mindenütt jól képzett, teljes felelősséggel rendelkező szakember áll. Ezek munkáját /9 egységvezetőjét/ hangozza össze az egyszemélyi felelős igazgató egy helyettessel.

A bemutatott keretben végzett nevelői tevékenységük alapvető feltételeit a gyermekcsoportok szervezési alapját hivatástudattal rendelkező, önként vállalkozó pedagógus házas-

párok beköltözésével biztosítják. A gyermekközösségek szervezésének alapja tehát a mellettük lakó, velük életközösséget vállaló pedagógus házaspár. /A saját gyermekük az otthonban élő gyermekekkel együtt nevelkedik./

A gyermekvárosban folyó nevelőmunka lényege: keresik a közösségi nevelésben lehetséges legjobb kölcsönhatásokat, kis és nagy gyermekek, fiúk és lányok vonatkozásában. A gyermekcsoport kialakításának és közös elhelyezésének alapja az azonos korú és nemű gyermekek együttes elhelyezése. De az elszigeteltség feloldása érdekében a vegyes elhelyezéssel is kísérleteznek, eredményesen.

A Fóti Gyermekvárosban tehát a csoportok kialakításánál eleve házaspáros megoldásban gondolkodnak. A házaspár egyik tagja egyben a csoport vezetője, a család másik tagja más időbeosztással esetleg másik egységnél /pl. óvoda/ dolgozik. Az intézet igazgatója szerint "ez a modell nagyobb személyes szabadságot biztosít a pedagógusoknak. Ennek is köszönhető, hogy a nevelők 75 %-a törzsgárdához tartozik." /Földes A. 1977./

A csoportok közötti patronálást eredményesen szervezték meg. Az idősebb fiúk, leányok egy-egy kisgyermek, esetleg gyermekek nevelését vállalják. Ez nemcsak az ápolásukban nyilvánul meg, hanem az egyébkénti együttlétükben is tükröződik. /Közös séták, kirándulás, stb. szervezésében is./

Sokrétű nevelési tevékenységük közül külön kiemelés érdemel a gyermekek szabadidejének igen kulturált, változatos programmal való kitöltése. Igyekeznek olyan tevékenységformákat biztosítani, amelyek jövő életük szempontjából is hasznosnak bizonyulnak. /Számos zenei, képzőművészeti, sport

és egyéb területen dolgozó szakcsoportjuk működik kiváló szakemberek vezetésével./

A gyermekek zömének igen jó az otthonhoz való kötődése. A gyermekváros fennállásának 20 éves évfordulója ezt magas szinten reprezentálta. Az otthon volt lakói férjestől, feleségestől, gyermekeikkel nagy számban keresték fel volt "pótszüleiket", akikkel a kapcsolatot nem szakították meg. Erről a találkozóról sugárzott érzelmekben gazdag riportot december 24-én délelőtt a Kossuth rádió és készített filmtájékoztatót a Magyar Filmhíradó.

A fóti kezdeményezés az országban egyedülálló, ha szerkezetében, modelljében nem is követi a kiscsaládos felállást, mivel a hagyományos épületelrendezés ezt lehetetlenné teszi.

A testvérek elhelyezésénél sem követik azt az elvet, hogy a különböző korúakat egy közösségbe tegyék, mert azt vallják, hogy a különböző korosztályoknak más-más a problémája. Az ebből fakadó hiányt a családi programok szervezésével igyekeznek pótolni.

A fótiak eredménye e területen mégis elismerésre méltó. Következik ez a magasan kvalifikált vezető és nevelőtestület összetételéből, "túlfűtött" hivatásszeretetéből. A gyermekvárosban ismeretlen a fluktuáció.

A Fóti Gyermekvárosban uralkodó légkör azonban nem az országos helyzetet tükrözi.

Az alábbiakban a Komáromi Dobi Gyermekvárosban szerzett információimról számolok be.

Ez a gyermekváros rövidebb történeti múlttal rendelkezik, tapasztalatokban, eredményekben is szegényebbek. Mindössze 8 éve működő gyermekváros, eredetileg 320 3-18 éves korú

állami gondozott gyermek számára épült, de a létszám általában 300 körül alakul évről-évre. Az otthon megnyitásakor a gyermekanyagot az ország különböző nevelőotthonaiból irányították át. Ez a körülmény és az, hogy a nevelők, vezetők kevés nevelőotthoni tapasztalattal rendelkeztek, kezdetben a nevelőmunka hatékonyságának kibontakozását gátolták. De egy-két év alatt a nehézségeket leküzdötték és kidolgozták az öt évre szóló egységes nevelési koncepciójukat.

Az intézetben jelenleg működik önálló óvodai és általános iskolai részleg és az általános iskolai tanulók részére kollégiumi jellegű nevelőotthon, általános 6 ágyas szobákkal.

A nevelőotthonokban a gyermekek elhelyezésénél, az egységek kialakításánál a "családmodellt" vették alapul. A csoportokat két pedagógus vezeti /nem házaspárok, mint Fóton/, egy felsőtagozaton tanító férfitanár és egy tanítónő. A pedagógusok munkáját gyermekfelügyelő segíti. Az 1-5, 2-6, 3-7 és a 4-8. osztályos gyermekek csoportja bizonyos mértékig a családra emlékeztet, ahol a felsőbb tagozatos az idősebb testvér, aki besegít a "kistestvér" gondozásába, szeretetébe fogadja.

Ennél a családmodellnél sem a testvérközösségek egységes elhelyezése dominál. /Esetenként két testvér lehet együtt./ A nevelők - sem az "apu" sem az "anyu" /a kicsinyek így hívják a nevelőiket/ - nem élnek egy családi közösségben a gyermekekkel, mint pl. Fóton, nem is laknak az intézeten belül. Éjszaka is csak ügyeleti szolgálatot tartanak.

Viszont a családias légkör kialakítása érdekében nagy gonddal szervezték és szervezik a gyermekek patronálási mozgalmát. Elsősorban a családi patronáló hálózatot erősítik,

hogy minél több gyermek tölthessen huzamosabb időt családi kötelékben. A patronáló családok - az intézetvezetés kimondott kérésére - arra törekednek, hogy a nevelőotthoni gyermekeknek a dolgozók hétköznapi munkáját, gondjait, tervezgetéseit mutassák be. Komoly eredménynek számít, hogy jelenleg már az otthonban élő gyermekeknek 50-60 %-át rendszeresen patronálják.

Az intézet vezetői azt vallják, hogy a családi élet hiányzó atmoszféráját, a családi együttéléssel járó személyiségformáló hatásokat a patronálással bizonyos mértékig pótolni tudják, de az anya, apa szerepét teljesen pótolni nem lehet. Ezért is fordít az otthon vezetése gondot a családi kapcsolatok ápolására, ahol csak arra minimális lehetőség is adott.

Ebben az otthonban különösen nagy gondot fordítanak a verseny-mozgalom ébrentartására. Az elmúlt évben a gyermekek "szocialista megőrzésre átvették" az intézetet, és egyre többen érzik, hogy ahol élnek mégiscsak otthonuk.

A Dobi Gyermekvárosban is tehát sajátos formát ölt a családmódeli kezdeményezés, pozitív hatásában hisznek és tökéletesítésén dolgoznak.

Hozzájárul ehhez a gyermekek kulturált elhelyezése, a velük való lelkiismeretes foglalkozás és nem utolsósorban a nevelőket átfűtő lelkesedés, gyermekszeretet.

Az eddig ismerttetett családi törekvésektől bizonyos vonatkozásban eltérnek a Baranya megyei nevelőotthonok e területen tapasztalható kísérletei. Nézzük meg, mennyiben?

A családmmodellre épülő új típusú közösségek szervezésében, kialakításában Sz.János igazgató által vezetett Pécsi Állami Nevelőotthon jutott el a baranyaiak közül legmesszebbre.

A kísérletek bevezetését több évig tartó előkészítő munka előzte meg, amelynek egyik legfontosabb feladata a különböző otthonokban élő testvérek, rokonok felkutatása és a pécsi otthonba való összegyűjtése volt. A megfelelő előkészítő munkálatok után megkezdődött az otthon új családi-modellre alapuló profiljának kialakítása. Mi a lényege a pécsi kezdeményezésnek.

A családi modellre épülő csoport-struktúra tulajdonképpen a heterogén, vagyis a különböző korú gyermekek közösségét jelenti.

Ezeknek a csoportoknak a "magvát" a testvérközösségek alkotják, a testvéreket együtt helyezik el és ezekre építik a csoportközösséget. Van olyan "nagycsalád", ahol 5-6 testvér él együtt, esetenként több testvér csoporttal.

Természetesen a heterogenitás bevezetésének is, mint minden újnak voltak ellenzői, hiszen a homogén csoport összetételének is vannak előnyei - azonos osztálybajárás, megegyező érdeklődési terület, stb. - de az intézet vezetője érvekkel bizonyította elképzelése várható pozitív eredményeit.

Kezdetben az átállás nem volt zökkenőmentes. A csoportokon belül meglévő nagy életkori különbségek sok új feladatot jelentettek a csoportvezető nevelőnek. A különböző osztálybajárás, a más-más életkornak megfelelő érdeklődési terület, illetve ezek összehangolása, a kicsinyek és a nagyok egymáshoz

való helyes viszonyának kialakítása, az életkoroknak megfelelő elvárások kidolgozása mind komoly és tartós feladatot jelentettek.

Mindezek ellenére, már az első időszakban jelentkeztek az új rendszer pozitívumai. A csoportokban kialakuló családdias légkör, a kisebbek azonos beleszólási joga a csoport életvitelét meghatározó kérdésekbe, a csoportsejtek élére kinevezett vezetők felelősségvállalása - mind azt tudatosította a különböző életkorú gyermekekben, hogy azonos értékű tagjai a "nagy családnak".

A csoportokon belül a kisebbek a nagyobb gyermekek segítőkészségét, szeretetét hatványozottabban élvezik. A nagyobb testvér segíti, ellenőrzi a kisebbet, megvédi az esetleges bántalmaktól.

A testvérek egy szobában alszanak, együtt tartják ruházatukat, különböző felszerelési tárgyaikat, együtt étkeznek, együtt vásárolnak, stb., mint a családban.

A kisközösségnek érzelmi feltételei megteremtődtek, vezetésük az idősebb testvér okosabb szervezése nyomán biztosított. A családi modell természetesen a családot nem tudja pótolni, de olyan légkört kíván a gyermekek számára megteremteni, amely érzelmileg a családi közösségekhez hasonló védettséget ad.

Az otthon pedagógusainak egyértelműen az a véleménye, hogy az alapjaiban helyes új koncepció csak abban az esetben váltja be a pedagógiai, nevelési reményeket, ha a szükséges személyi-, tárgyi feltételeket az eddiginél magasabb szinten biztosítják a jövőben.

A pécsi nevelők megállapításait támasztják alá azok a

tapasztalataink, amelyeket a bükkösi, bakócai nevelőotthonokban szereztünk. Ezek a létszámban kisebb nevelőotthonok jobb eredményeket kellett volna, hogy elérjenek a családi légkör megteremtésében, de ez nem így van.

Törekvéseikben követik a pécsiek nemes példáját, de az eredményességüket erősen befolyásolja az otthonok mostoha körülménye. Sem az épületek jellege, sem azok felszerelése nem szolgálja az otthonosság kialakítását.

Ilyen kedvezőtlen körülmények között dolgozó nevelőknek sokszoros erőfeszítésbe kerül, szerényebb eredmények produkálása is. Mindenképpen egyet kell tehát érteni azokkal a megállapításokkal, hogy az otthonokban folyó nevelőmunka, az újjal való kísérletezés továbbfejlesztésének egyik alapfeltétele a nagyobb anyagi fedezet biztosítása.

A tárgyi és személyi feltételek javulása emeli a közösség kvalitásának színvonalát, új szocialista közösséget teremtet, túllépve a makarencói közösségen is, követi a társadalmi haladást, de mint ahogy a termelő erők fejlődése a termelési viszonyok fejlődését követelik, úgy a közösség fejlődésének egy pontján a tárgyi feltételek kell, hogy fejlődjenek, mert ezek nélkül a közösség fejlődése is megakad.

Most miután rövid áttekintést adtunk a hazai családmódel kezdemenyezésekről, e területen jelentkező fontosabb kísérletekről, szeretnénk vázolni elképzelésünket arra vonatkozóan, hogy a jövőben melyik modell kifejlesztése lenne ajánlatos gyermekotthonainkban.

A családi légkör kialakításához mindenképpen a kisebb létszámú intézmények állnak közelebb. A nagylétszámú gyermekvárosok, gyermekotthonok képtelenek a családi "sejtek"

kialakítására. Viszont az is nehezen képzelhető el, hogy a nyugati mintára épült kiscsaládi házas gyermekfaluk építése terjedjen el a közeljövőben hazánkban, elsősorban azok magas költségkihatása miatt. /Bár ahogy a fentiekből láttuk, e modell Csehszlovákiában terjedőben van és jobbnak tartják a hagyományos nevelőotthonoknál./ A jövő útja mégis a kisebb létszámú gyermekotthonok létrehozása felé kell hogy vezessen.

A maximum 80-100 fős otthonokban - tapasztalatunk alapján - a pécsi családmmodell megvalósítását ajánlanánk elsősorban a következő indokok alapján:

A jövő gyermekvédelmének egyik feladata az állami otthonokban élő testvérek felkutatása, egy helyre gyűjtése. Ebben a törekvésben a pécsi otthonok - és a Baranya-megyeiek is zömmel - élenjárnak. Az összegyűjtött testvércsoportokból lehetne kialakítani a 12-16 fős "családokat". Elhelyezésük-nél a fő cél az lenne, hogy a különböző életkorú gyermekek egy, esetleg két egymásba nyíló lakószobába kerüljenek. Ezeket a helyiségeket modern berendezéssel, a családokban használt bútorzatokkal kellene felszerelni. A családi sejteket a pécsiekhez hasonlóan egy nevelő és egy gondozónő vezetné, akik a "szülők" szerepét töltenék be.

A legnagyobb testvérek segítenék a nevelők munkáját és közülük kerülne ki a csoport tanulóvezetője. A családi közösségekben általában három kiscsoport működne, az óvodások és alsótagozatosok kiscsoportja, a felsőtagozatosok és az ifjúsági kiscsoportok. Az alsó tagozatosok kiscsoportjának felsőtagozatos csoportvezetője lenne, akit a kiscsoport választana magának. A családi sejtek irányítását a "csoporttanács" látná el, amelynek tagjai az egyes családi sejtek veze-

tőiből, a csoportvezető tanulóból és a nevelő tanárból állna. A "csoporttanácsok" munkáját az "otthon tanács" fogná össze, amelyben a csoporttanácsok ifjvezetői is helyet kapnának.

A családi modellre épülő csoportstruktúra tehát heterogén, különböző korú gyermekek tartoznak a családsejtbe.

Az idősebbek és kicsik viszonya a közösség kialakulása után a szocialista közösségi pedagógia célkitűzéseit a legmesszebbmenőkig képes lenne megvalósítani, kiküszöbölné a klikkesedést, a makarenkói "mocsár" kategória kialakulásának lehetőségét, és az egyes kiscsoportok demokratizmusát is magasabb szintre emelné.

Gyermekek otthoni nevelőmunkánk fejlődése egyik fontos feltételének a közösség megszervezését, a bennük folyó tartalmi munka emelését tartjuk.

Befejezésül néhány gondolatot szeretnék felvetni a tárgyalta témánk összegezéséül.

Dolgozatomban a téma rövid történeti áttekintése után a családi nevelés jelentőségét, hiányának a gyermeki személyiségfejlődésre gyakorolt hatását, a családi élet hiányzó jegyeinek pótlására adódó lehetőségeket vizsgáltuk. Bemutattuk azokat a legfontosabb külföldi és hazai törekvéseket, amelyek a családi élet hiányát igyekeznek pótolni.

Dolgozatom egyik alapgondolataként azt szerettem volna végigvezetni, hogy a gyermeki személyiség fejlődésében milyen nagy szerepet játszik a harmonikus családi légkör. Másik gondolatként azt felvázolni, hogy sajnos nagyon sok gyermeknek ez hiányzik az életéből. Ezt a szülői mulasztást egyre intenzívebben a társadalomnak kell pótolnia.

Szerettem volna, - ha vázlatosan is - rövid betekintést adni arról, hogy a hiányzó családi légkör pótlására milyen kezdeményezések születtek külföldön és hazánkon belül.

Szóltam azokról a fontosabb hazai irányzatokról, amelyeknek a jövőben fokozottabb támogatást kell biztosítani.

Úgy érzem, hogy dolgozatom témája időszerű. A nevelőotthonban élő gyermekek sorsa nem lehet senki számára közömbös.

Szocialista társadalmunkban nem szorítkozhat az állami gondozás csupán az anyagi feltételek, a szociális körülmények javítására. Egyre feszítőbb erővel jelentkezik az az igény, hogy az érzelmi károsodást szenvedett gyermekeinknek lelki sérülését is orvosoljuk, pótoljunk valamit a szülői mulasztásból. Ez nem könnyű feladat. De nemes törekvéseinket példázzák azok az intézeti kezdeményezések, amelyekről szoltunk. Elindult tehát a nemes erjedés, csak a társadalom ráfigyelésén múlik, hogy a jövőben országos méretekben is kibontakozhasson.

Ajánlatos lenne az eddigiekhez képest nagyobb anyagi támogatásban részesíteni az állami nevelőotthonokat. Szakítani kellene a hagyományos építkezési irányzatokkal, az épületek tervezésénél, építésénél közelíteni kellene a családiasabb formákhoz.

Az otthonokat fokozatosan olyan bútorzattal, felszerelési tárgyakkal kellene ellátni, amelyek az otthonosság érzését keltik a gyermekekben.

A jövőben jobban kellene gyermekotthonainkat specializálni. Fel kellene kutatni a különböző állami nevelőotthonokban élő testvéreket és egy intézményben helyezni el őket.

Arra kellene törekednünk a jövőben, hogy minimálisra csökkentsük az állami nevelőotthonokban élő gyermekek erőszakos környezetváltoztatását, hogy az ebből fakadó érzelmi kapcsolatok időlegességét kiküszöbölhessük.

Nagyobb gondot kellene fordítani az otthonok patronálásának megszervezésére. Az érdekpatronálásokat lecsökkentve /pl. a szocialista brigádok esetében, akiktől elsősorban anyagi támogatást élveznek az intézetek/ a személyre bontott érzelmi kötődéseket lenne ajánlatos a családok és a gyermekek között a jövőben kiépíteni. Rendszeressé, tudatossá kellene tenni a patronálókkal való foglalkozást.

Kulcskérdése a nevelőotthoni nevelés továbbfejlesztésének az intézeti nevelők szakmai-metodikai felkészültsége.
E területen nagyon sok a javítanivalónk. Az otthonokban dolgozó nevelők tekintélyes része valamilyen kényszerítő tényező hatására vállal állást az intézetben. /Lakás, szakterületén való elhelyezkedés hiánya, stb./ Sajnos a nevelőotthoni munkakör a legkevésbé becsült területe a pedagógus pályának. Ebből is adódik, hogy az intézetek egy része komoly munkaerő hiánnyal küszködik, és nagy a nevelőotthoni pedagógusok fluktuációja. Több esetben is az a pedagógiaiailag tarthatatlan helyzet áll elő, hogy az intézetekben élő gyermekek közössége "öregebb" mint a pedagógusok kollektívája. Ilyen körülmények között elképzelhetetlen egészséges pedagógiai ráhatás, eredményt felmutatható közösségi nevelés.

Ezt a helyzetet még az is súlyosbítja, hogy egyes otthonoknál az igazgatók is hasonló mértékben "cserélődnek".

Az intézet változtatások és a vezető változtatások következtében az amúgy is sérült lelkű gyermek úgy érzi, hogy

Őt senki sem szereti, senki sem vállalja. Ez még jobban elidegeníti őt a társadalomtól, nehezíti, vagy végképp akadályozza a beilleszkedését környezetébe. /Kiss Géza, 1975./

Kíváncsinos lenne, hogy az intézeti nevelők kiválasztásánál a pedagógus személyisége legyen a döntő, és hogy lehetőség a jövőben ne alkalmazzanak a nevelőotthonokban képesítés nélküli személyeket. E területet anyagilag is kiemelten kellene dotálni, hogy a nevelők kiválasztásánál magasabb követelményeket állíthassanak fel.

Kíváncsinos lenne, hogy a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola mellett - a többi főiskolán is - képezzenek a nevelőotthoni feladatok ellátására szakembereket. Elképzelhető és bizonyára járható út lenne az is, hogy külön szakként nevelőszak is indulna más szakpárosítással, mint pl. ének, testnevelés, technika stb-vel kapcsolatban.

De addig is míg a képzés kereteit bővítik, feltétlenül ajánlatosnak tartjuk a főiskolai hallgatóknak az eddiginél jobb felkészítést a nevelőotthoni munkára és ezt nemcsak pedagógia szakosok vonatkozásában gondolnánk. /Megoldható lenne esetleg a Neveléstudományi Tanszék gondozásában féléves önálló tárgyként, vagy kötelező speciál-kollégium formájában./

A jövőben a társadalom szerepének is jobban kellene érvényesülni a fent vázolt feladataink megvalósításában. Elsősorban a KISZ-nek, társadalmi szervezeteknek és nem utolsósorban az iskolának lehetne ebben szerepet vállalnia.

A családi életre nevelés fontosságát bizonyítja az is, hogy bizonyos iskolatípusokban már önálló tárgyként szerepel. E tárgy bevezetésétől - főleg színvonalas oktatásától - azt várjuk, hogy jól fogja szolgálni ifjúságunk felkészítését az

anyai és apai feladatok ellátására, hogy a következő évtizedekben ne emelkedjen, hanem csökkenjen azoknak a gyermekeknek a száma, akik a szülői szeretet hiánya következtében állami nevelőotthonokba kerülnek. Valljuk és hisszük Fekete Gyulával együtt:

"Az emberi tevékenységeknek talán a legfontosabbika, ahogyan átadjuk önmagunkat a jövőnek. És ebben a legfontosabb tevékenységben is a kulcsszerepet az anya tölti be, vagy az anyahelyettes, mert nem a vér, ~~nem~~ a származás a meghatározó abban, hogy a gyerek befogadja-e és hogyan fogadja be magába az örökölt világot." /Fekete Gyula, 1977./

A FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abari Attila, 1964.: Tervszerűség az ifjúsági otthon életének, tevékenységének megszervezésében. Tankönyvkiadó, Budapest
- A gyermekotthoni nevelés néhány kérdése. O.P.I. kiadás, 1964.
- Andorka - Buda - G.Kiss Judit 1971.: Család és házasság a mai magyar társadalomban. Közgazdasági és jogi Kiadó
- Ágoston György, 1970.: Neveléselmélet. Tankönyvkiadó, Budapest .
- Ágoston György, 1976.: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer. Akadémiai Kiadó.
- Ágoston György, 1970.: A szocialista személyiség nevelése és a közösség. Magyar Pedagógiai Társaság Kiadványa.
- Ágoston György, 1953.: A közösségi nevelés és az uttörőmozgalom. Tankönyvkiadó Budapest.
- Balódi Béla, 1961.: A gyermekotthoni nevelőmunka irányítása, tervezése, szervezése. Budapest.
- Barna Lajos, 1964.: Nevelési munkacsoportok. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Barna Lajos, 1972.: Nevelési munkacsoportok, a nevelőotthoni pedagógiai munka néhány időszerű kérdése. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Barna Lajos, Gyermekváros Fót. Gyermekváros kiadványa.
- Bernáth Attila, 1977.: Mit tehetünk az állami gondozottakért. Köznevelés 1977/32.sz.

Clauss G. - Hibsch, 1964.: Gyermekpszichológia. Akadémia Kiadó.

Detské Mestečko Trenčín - Zlatovce, Bratislava 1976.

Duró Lajos, 1972.: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és
interperszonális kapcsolatainak néhány
kérdése. Magyar Pszichológiai Szemle 2.

Duró Lajos, 1967.: Személyiség megfigyelési feladatok. Magyar
Pszichológiai Szemle 1967. 1.sz.

Duró Lajos, 1969.: A személyiség szociometriai vizsgálatának
módszertani problémái. Acta Universitatis
Szegediensis De Attila József Nominatae
Sectio Pedagogice et Psychologica.
Szeged, 1966/IV.

Engels, 1949.: A család, a magántulajdon és az állam eredete.

Fekete Gyula, 1977.: Gyermektelen anya. Köznevelés XXXIII.3.sz.
4.p.

Földes Anna, 1977.: Az ezertagu család gondjai. Beszélgetés
Barna Lajossal a Fóti Gyermekváros igaz-
gatójával. Nőklapja 48.sz.

Gáti Ferenc, 1961.: Egyéni bánásmód néhány kérdése a nevelőott-
thonban.

Gáti Ferenc, 1966.: Az érzelmi nevelés néhány kérdése a nevelő-
otthonban.

Gegesi K.P. - Lyebermann L., 1965.: Személyiség zavarok gyermek-
korban. Akadémiai Kiadó Budapest.

György Julia, 1965.: A nehezen nevelhető gyermek. Medicina.

György Julia, 1961.: A veszélyeztetett gyermek. Tankönyvkiadó.

György Julia, 1967.: Az antiszociális személyiség. Medicina.

György Julia, 1967.: Adalékok a gyermekkori szökés, csavargás szindrómájához. Pszichológiai Tanulmányok 7.

Hirsch Margit, 1964.: A szülőktől elszakadt, gyermekotthonban, majd családban nevelkedő gyermekek személyiségvizsgálata: Pszichológiai Tanulmányok VI. Budapest.

Huszár István, 1973.: Népesedéspolitikánk időszerű kérdéseiről. Társadalmi Szemle 8-9. sz. 3-16.p.

Interju Ortutay Zsuzsával. Gyermekünk 26.évf. 4.sz. 1975.

Hermann Alice, 1965.: A gyermeki éntudat egészséges fejlődésének feltételei az óvodás otthonokban. Pedagógiai Szemle 1965/5.sz.

Hermann Gmeiner's SOS Children's Villages - Imst 1970.

Járó Miklósné, 1965.: Utmutató a Nevelési terv nevelőotthoni felhasználásához. O.P.I. kiadvány.

Járó M-né - Almási László, 1972.: Nevelőmunka a nevelőotthonokban, Módszertani tanulmányok. Tankönyvkiadó Budapest.

Járó Miklósné, 1966.: A rendszertelen családi kapcsolatok megnyilvánulásai a nevelőotthonban nevelkedő gyermekek érzelmeiben, magatartásában és teljesítményében. Pedagógiai Szemle. 1966. 816-829. p.

Járó Miklósné, 1963.: Adalékok a hazai gyermekvédelem történetéhez a II.világháború küszöbéig. Pedagógiai Szemle 12.

10. Jahre Albert - Schweitzer - Kinderndorf. Waldenburg, 1969.
- Kelemen László, 1968.: A pedagógiai pszichológia alapkérdései
Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Géza, 1975.: Intézeti nevelés és bűnmegelőzés. Köznevelés
XXXI. évf. 39.sz. 8.p.
- Kontra György, 1963.: A gyermek, az otthon. Gyermekekotthon.
- Ifj. Krajcsovics Pál, 1975.: Gyermek- és ifjúságvédelem.
Tankönyvkiadó Budapest.
- Kun Béla, 1905.: A fiatalok kриминалитása elleni küzdelem
Magyarországon. I.M.Kiadvány Budapest.
- Magyar Népköztársaság Alkotmánya 1949. 52.§.
- Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 51/1954.VIII.6.M.T.
sz.rendelet 4.§.
- Magyar Törvények tára 51/1954. 76.lap.
- Makarenkó művei III. Akadémiai Kiadó, Tankönyvkiadó. 1956.
389.p.
- Makarenkó művei IV. Akadémiai Kiadó, Tankönyvkiadó 1956.
446-447 p.
- Mikolás Miklós, 1975.: A család a társadalmi fejlődés sodrában.
H.N.O.F. kiadványa - Szikra Nyomda.
- Murányi K.Endréné, 1964.: A nevelőotthonokban nevelt gyermekek
személyiségfejlődésének néhány sajátos-
sága. Pedagógiai Szemle 3.sz.

Murányi K. Endréné, 1970.: Nevelőotthoni pedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest.

Nagy János, 1974.: Neveléstörténet /Kézirat/

Nagy Sándorné, 1976.: A nevelőotthoni nevelés továbbfejlesztésének programja. O.P.I.Kiadványa

Nagy Sándor - Horváth Lajos, 1974.: Neveléselmélet. Tankönyvkiadó Budapest.

Novák Lajos, 1977.: Keresztény gyermekvédelem, Szt.István Társulat Budapest, 126-127. p.

Pintér Árpád, 1977.: Jobb a nevelőotthon. Köznevelés XXXIII. évf. 40.sz. 9.p.

Popper Péter, 1970.: A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó.

Das Pestalozzi Kinderndorf. Wahlwies, 1976.

Rácz István, 1972.: Gyermekvédelem az általános iskolában. Utmutató az ált.isk.számára. M.M.Gyermekvédelmi osztálya.

Ranschburg Jenő, 1974.: Elvált szülők gyermeke. Gyermekünk 25. Évf. 10.sz.

Rehák Ferenc, 1970.: A lőrinci nagycsalád. A pedagógia időszerű kérdései hazánkban. Tankönyvkiadó.

Rubinstein, 1967.: A pszichológia fejlődése. Tankönyvkiadó.

Szabady Egon, 1970.: Gazdaság és népesedés. Gazdaság 1970/4.sz. 28-40.p.

Szilágyi János, 1964.: Egy általános iskolai nevelőotthon tapasztalatai a családi élet hiányzó jegyeinek kialakításában.
Gyermekotthoni nevelés néhány kérdése.
XII. O.P.I.kiadvány.

Szilágyi János, 1975.: Család nélkül-családban.
Köznevelés XXXI. 1.sz. 8.p.

Szilágyi János, 1970.: A nevelőmunka tervezése

Törvény az ifjúságról, 1971. IV.fej. 1976. évi XIV. Törvény-
cikk 40.§.

Varga Zoltán, 1974.: Iskolai ártalmak. Tankönyvkiadó.

Vág Ottó, 1963.: A szocialista gyermekköösség kialakítása.

Várnagy Elemér, 1973.: Gyermek és ifjúságvédelem. Tankönyv-
kiadó Budapest.

Veczkó József, 1966: Gyermek és ifjúságvédelem. Tankönyv-
kiadó Budapest.

Village d' enfants Pestalozzi Rapport annuel, 1968.

Gergely Sándor

Vergődött a hiszmadár és
hétrégleesen lipta a szü-
leit. A szülei his idő múlva
ott teremtek most már nem
töröttek a saját életükkel csak
a fiújával. De akkor már
hírvő volt a hiszmadárta
vihar nagyon lebetegítette.
Hiába mentetik meg, de a
vihar nagyon megviselte
fiatal szervezetét és betegségé-
be belehalt.

A fióko egyideig nagyon szomorú
volt. Majd később derék úton
indult. Talán ottba reménykedett
hogy megtalálja a szerelmét.

A modorosa megnőt és
csalódja lett.

Hotyuk
Lubna
F. b.

Éhis madár az idős anyja után
szült.

Éhis madár tudott repülni!

De: az idős anyja után se
megszármazott se tudott repülni!

Megoldás: sin egyike a
madár. anyja a madáronym.
apja a madáranya.

így érthetően beszéltem:

Órós Imre R.

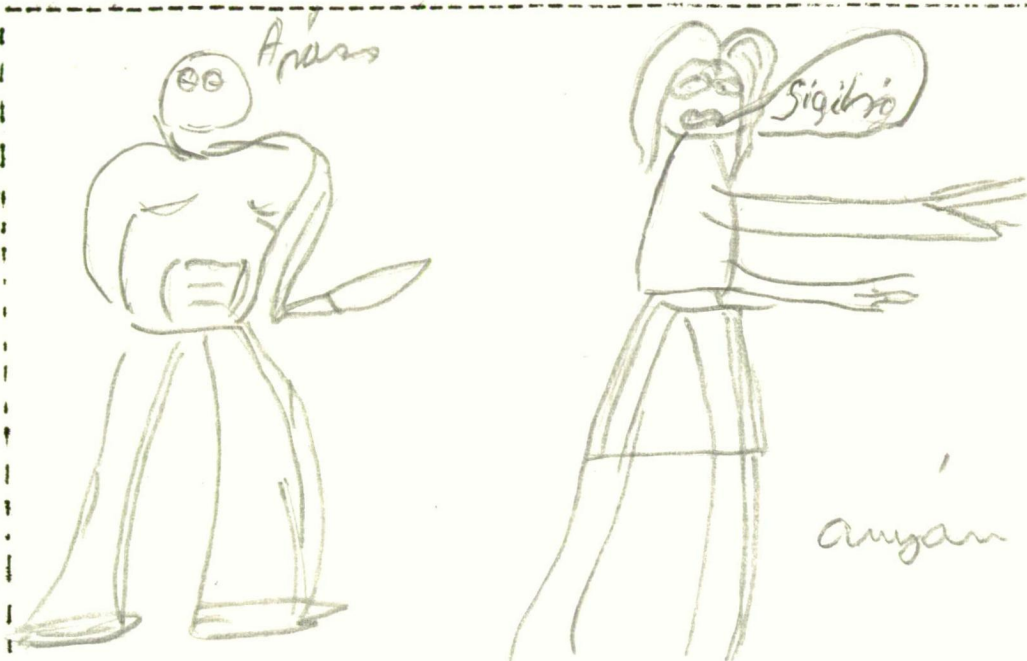
A kis madár oda szállt az anyához és onnan
nézte a zuhógó esőt. Majd körül nézett
és meglátta a csiripelő papát a másik ágon.
Mikor elült az eső a papa és a mama
új fészekhez látak. Elhészült a fészek, és
az sokkal biztonságosabb volt mint az első
amelyik lezuhant a földre. A kis madár akkor
már biztonságba volt. Vidáman ~~csiripel~~ csiripelt a fészekbe.
A papa a mama és a fiúka boldogan éltek
amíg meg nem haltak.

Idősebb Papa

1.sz. rajz.

Családrajz készítése

Rajzoljátok a keretbe a családotok tagjait, a rajz alá írjátok oda ki-kicsoda és a név mellé azt is írj fel, ki hány éves.

Ide írd

Haza

Családi tragédia Tatabányán

— Megöltem a feleségem, tartóztassanak le! — ezzel a kijelentéssel állított be kedden délelőtt Tatabányán a rendőrségre Horváth Tamás (26 éves, Tatabánya III., Bányász utca 82. szám alatti lakos).

A rendőri vizsgálat megállapította, hogy Horváth igazat mondott: a vallomásból és az eddigi vizsgálatokból feltárult szörnyű tragédiája.

A négygyermekes család (valamennyi gyermek állami gondozásban van) rendezetlen körülmények között élt. Július 18-án Horváth Tamás a délelőtti órákban kicsalta a feleségét a fátelp mögötti erdőbe és egy félreeső helyen megfojtotta a 30 éves asszonyt. A holttestet egy bokor alá rejtette.

Az ügy előzményeinek tisztázása érdekében a rendőrség vizsgálatot indított.

2.sz. rajz

Családrajz készítése

Rajzoljátok a keretbe a családotok tagjait, a rajz alá írjátok oda ki-kicsoda és a név mellé azt is írj fel, ki hány éves.

Ide írd a neved

Veronika, Mária, Melinda

5. sz. rajz

Családrajz készítése

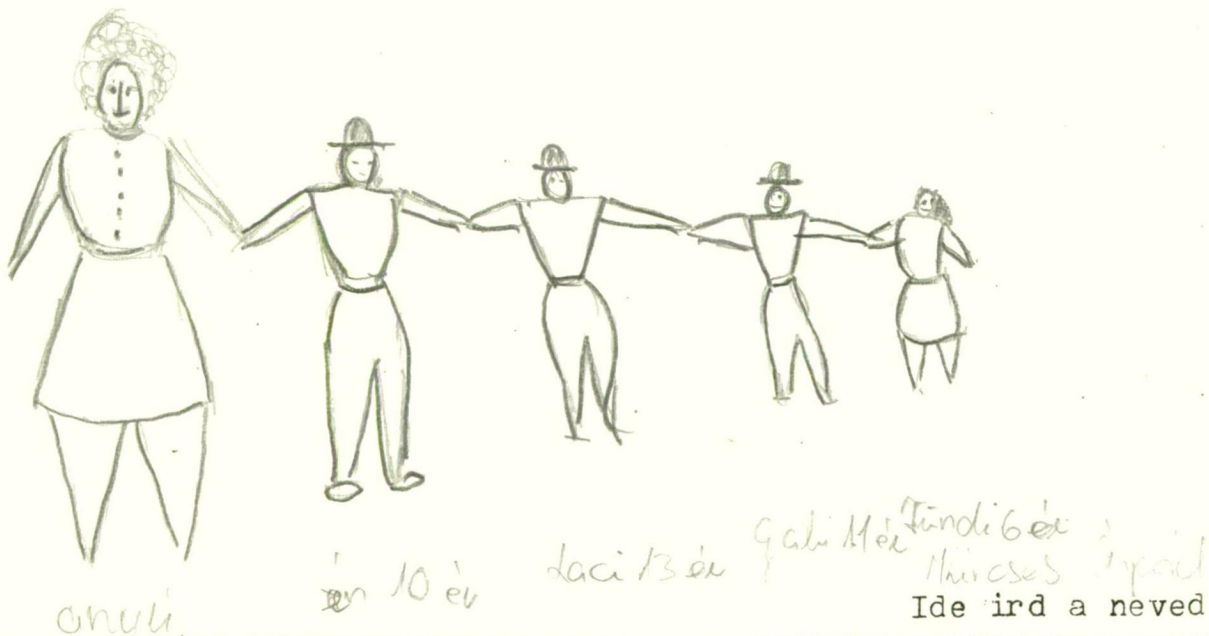
Rajzoljátok a keretbe a családotok tagjait, a rajz alá írjátok oda ki-kicsoda és a név mellé azt is írđ fel, ki hány éves.

6. sz. rajz

Családrajz készítése

Rajzoljátok a keretbe a családotok tagjait, a rajz alá írjátok oda ki-kicsoda és a név mellé azt is írđ fel, ki hány éves.

Válaszolj a papírlapon az alábbi kérdésekre:

Milyen apukát szeretnél? *megértő, kellő szigorúval és*

pedagógiai érzékelvondelkozó. jó humorérzőkű és mindenben biztos támasz legyen. És tudjon néha "gyermek" lenni.

Milyen anyukát szeretnél?

Rendszerető, kedves, aranyos, jó háziasszony és anya legyen. Jól öltözködjön, megértő, és hamar az apa szigorú ó ne legyen az.

Milyen apukád a valóságban? *már hét éve elvált.*

mindig ivott. Amikor elvált nőgyógyásznővel és engem anyómnál hagyott. azóta sem láttam.

Milyen anyukád a a valóságban? *amikor elváltak*

anyám is apám sors údjára lépett. Ivott. Semmivel és senkivel nem törődik, de ugyanakkor elvárja hogy mi törődjünk vele. rendszertelenül dolgozik.

ide írd a neved

Tatli Attila

Válaszold a papírlapon az alábbi kérdésekre:

Milyen apukát szeretnél?

Én olyan apukát szeretnék: rendes; tisztas;
ne legyen iszákos; hogy megértje a gyé-
keket; helyes legyen; humoros; rendesen
járjon a munkába; és hogy ne ve-
szelkedjen gyerekeivel és feleségével.

Milyen anyukát szeretnél?

Én olyan anyukát szeretnék: rendes; tisztas;
ne járjon más férfinek ha van már férj;
gondos; ne igyon; melegszívű; kedves; ne-
legyen nagyon szigorú;

Milyen apukád a valóságban?

Az én apukám valóságban: iszákos; ha-
nyag; nem jár rendesen a munkahelyére;
szóval mindig otthagya a munkahelyét;
azután elhagy más munka helyet
keresni; anyukómat megpróbálta becsúszni;
ha nagyon ideges még mindezt is megverek ha
nagyon be van verve.

Milyen anyukád a a valóságban?

Az én anyukám valóságban: ő is iszik; soha
kiskorába nem volt; nem tud beszélni.
de rendes; tisztas; mindent megtesz mi-
értünk vagyis gyermekeink.

ide ird a neved

Idr Mária. 8. 0.

Válaszold a papírlapon az alábbi kérdésekre:

Milyen apukát szeretnél?

Semilyet!!! Nem hiányzik!!!

Milyen anyukát szeretnél?

Egy megértőt. És aki nem viszi tükörbe azt hogy nagyon odáig legyen értem. Mert talán e miatt csináltam a lógásokat. Pl. Ő azt mondta 6 órára legyen fénkörbe még nem is volt sötét. Ezért megmutattam a többi fiúnak hogy én is lent maradok fél nyolcig. Ez nem nagy ügy. De kicsiből kezdődött a nagy.

Milyen apukád a valóságban?

Milyen anyukád a valóságban?

Rendes. Őrá nem lehet semmi rosszat mondani. Nem értett a nevelésemhez.

Kekés György J. O.
ide írd a neved

Válaszolj a papírlapon az alábbi kérdésekre:

Milyen apukát szeretnél?

Én olyan apukát szeretnék,
aki nem veszekszik, és nem
iszákos. És olyat aki szereti a
gyerekeit, és a feleséget.

Milyen anyukát szeretnél?

Én olyan anyukát
szeretnék, aki nem
~~csavargó~~ csavargó. És olyat,
aki szereti a családját.

Milyen apukád a valóságban?

Az én apám iszákos,
hanyag, veszekedős,
és nő csavargó.

Milyen anyukád a a valóságban?

Az én anyukám olyan,
hogy mindig csavargó,
és mindig hazudozik.
És mindig későn jön haza,
~~az~~ a Genépgyárból.

ide írd a neved

Venczel Mária
Melinda

Válaszolj a papírlapon az alábbi kérdésekre:

Milyen apukát szeretnél?

Apki soha nem vernekedne
Édesanyúmmal. É minket
~~is szeretne és nem adna~~
be az intézetbe. Jóra való
és aranyos lenne.

Milyen anyukát szeretnél?

Nekem az Édesanyúmmal
egy is jó. Nagyon sa-
ret minket. ~~(szépen)~~
~~(Édesanyúmmal)~~ Édesanyúmmal
Melegnővé lenne még egy
kicsit az jobb lenne.

Milyen apukád a valóságban?

Sokat iszik. Mindig
vernekedik Édesanyúmmal.
~~Édesanyúmmal~~ gyereket
nem veri komolyan.
Nagyon nem szeret
nagyon minket.

Milyen anyukád a a valóságban?

Aranyos és rendes. Rendesen
dolgozik. Sokat betegeskedik.

ide írd a neved

Flóra Borbála

Válaszold a papírlapon az alábbi kérdésekre:

Milyen apukát szeretnél?

egértőt, aki foglalkozna is velem
szerető ^{édes apa} leőlesanya lenne, melegszívű
engedékeny, ne legyen iszákos,
csületes munkós legyen.

Milyen anyukát szeretnél?

aki meleg szívű, gondos legyen,
engedékeny, szerető édes anya,
türelmes, család szerető.

Milyen apukád a valóságban?

Nem ismerem apukámat mert már
egész kis korom óta intézetben vagyok.

Milyen anyukád a a valóságban?

Nem ismerem apukámat mert már
egészen/egész kis korom óta intézetben
vagyok.

ide ird a neved

Derzsd Éva. 8. oszt.

1. Jól érzed magad az intézetben ? Miért ?

Igen hát megkaptunk mindent
otthonosan élünk csak az
hogy van mikor van a film
-tek van
-zopark?

2. Mi az, ami mégis hiányzik ?

a szülő otthon

3. Mikor láttad utoljára édesanyádat, édesapádat ?

ausztrian édesanyám
soha életében csak a mostohát
art is ausztrianba

4. Vannak-e testvéreid ? Hol élnek ?

vannak mostohs és otthon élnek
ahol édesanyámék

Jivich Pungi.

1. Jól érzed magad az intézetben? Miért?

En nem érzem magam jól.

2. Mi az, ami mégis hiányzik?

szülőkhöz hiányzik.

3. Mikor láttad utoljára édesanyjodat, édesapádat?

Édesanyjamat nyáron. Édesapámat már
égen mert meghalt.

4. Vannak-e testvéreid? Hol élnek?

van testvérem. A két nővérem
ott ahol van már kijártak az
iskolát. Az ikertestőm a
Zöldmuntiben van.

Telemen Évo -.

1. Jól érzed magad az intézetben? Miért?

Nem, nem szeretek itt lenni. Lopok mint a szorló! ...
Nem mindig adnak igort a gyerekek. Alig várom, hogy
elmenjek. Utolaz itt lenni. Semmit nem szeretek itt. Az
a baj hogy sokan nem mennek meg inn.

2. Mi az, ami mégis hiányzik? Az anyai szeretet. Van most olyan
munka az az utóbbi évekhez, hogy akkor meg-
is értem ropi meg, amit itt.

3. Mikor láttad utoljára édesanyádat, édesapádat?

1975. november 26-án.

4. Vannak-e testvéreid? Hol élnek? Van egy. 18 éves lesz.
Moldován. Egy nagy bolond. Feltételezem.
Nem minos olyan szerencsés mint nekem.
Csodaszép. Utolaz.

1. Jól érzed magad az intézetben? Miért? Igen, azért
mert megkapunk mindent ami kell! És
mostmár minden csoporthal mehetnek vásárolni, és
mindenki már inkább mehet haza.

2. Mi az, ami mégis hiányzik? a nővérem és
még a nőtő-i otthonom.

3. Mikor láttad utoljára édesanyádat, édesapádat?

Anyukámat nyáronként látam utoljára
Apukámat akkor látom mikor haza megyek
szünet előtt.

4. Vannak-e testvéreid? Hol élnek? Igen, van egy
nővérem de, sajnos csavarog és nem tudom
hogor hol él de neki is egy nevelőotthonba kéne elmie!

Tarkas Mária 82

1. Jól érzed magad az intézetben? Miért?

Nem érzem magamat or. intézetben.
orvosi köröm megvan. Mert aki megbecsüli magát
mindenthol feltalálja magát.

2. Mi az, ami mégis hiányzik?

Hiányzik a szülői szeretet. Mert például itt körös-
ségben élünk és egy gyereket nem tudnak úgy
szeretni mint egy szülő.

3. Mikor láttad utoljára édesanyjodat, édesapádat?

Édesanyjamat 1976. III. 17-én láttam és 20-án meghalt.
Édesapámat 1977. X. 20-án láttam.

4. Vannak-e testvéreid? Hol élnek?

2 testvérem van. Személy. Nagy kör 8 szám alatt
élnak. Sötét lány.

Szabovari Maria
8. é.

1. Jól érzed magad az intézetben? Miért?

Egyrészt igen, egyrészt nem. Majd nem mindent megkapunk. Neveldk kérésünket teljesítik ha megvan az a lehetőség. Pl. most 6-tan mentünk ulavásai-lásra és 17 euró ft-ot költhettek ránk.

2. Mi az, ami mégis hiányzik?

A szülői szeretet!!!

3. Mikor láttad utoljára édesanyádat, édesapádat?

édesanyám: nov. 24-én.

édesapám: nov. 24-én.

4. Vannak-e testvéreid? Hol élnek?

Öten vagyunk testvérek. 2 nővérem férjhez ment. Két nőgom édesanyámmal van. Az Edit: nagymamánál lakik, és a másik nővérem apukámmal.

15-65/1978. bksz.

Tárgy: Rizner Dezső
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Duró Lajos elvtársnak
tszv. egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve . Rizner Dezső: A családmodell szerepe az állami
. nevelőotthonokban élő gyermekek nevelésében

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni
szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szíves figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után szíveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1978. március 14.

Chandran

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

.....
főelőadó

Kapták: Dr. Duró Lajos tszv. egyetemi docens
Dr. Domján Károly kandidátus társbiráló